צט:

(תוספות אחרים מערבי פסחים נמצאים בסוף רב מרדכי)

ערב פסחים לו נרסינן ערבי מיחה ולא נרסינן ערב פ"ק ערב שמחברין ט (ב) פסחים לא"ל ערב פסח

לאשון וכו' : לא יאכל לחם . פירוש לפשוט שלא יאכל לחם בתחלת היום אלא בשעה שלישית ובמה דברים אמורים בשאר ימות השנה אבל בערב פסח לפי שהיו אוכלין אותו בתרומה תפלה מתחה לפיכך נהגו שלא לאכול לחם בתחלת היום אלא לאחר שעה שלישית ולא מלה קודם נמי אסור כדתנינן בירושלמי כל האוכל מצה בערב הפסח לאיש בעל בעל לבוסמו בבית המדרש ולא במיני תרגימא הא אמר בגמרא (ר' קז:) אכל מאכל האדם במיני תרגימא ויל"ל ולחייבי מצות עשייה דלא אמר כירושלמי אלא הרמב"ם לפלוגתא בה תוכיח ותלמוד לומר אמנה לכל מלה מצה עשויה שרוי לא יבא לידי חמץ ובין היה עוכר לרוח :

סמוך למנחה לא יאכל . ואם תאמר והא אמר בכל שעה לחם כריסם מהם ונלבר שיאכל כזית מצה בתחילתה ובכדי אכילת לחמי מכעוד יום ויל"ל דבתחלה הסמוכה לחם מהר ואיתו לאכל כל שכנגו כדי שיאכל מצה לחתכון לבל מכעוד יום לן לחם מהר ואיכל כל שנכנו וכבר שבת הלילה יתלה ולדרכה יהיה שבע יוקר כי יתבכך האוכל במעיו והא דתיק רבא לקמן (ר' קז:) דתמרא בריר ולא אמרה מיסמך סמוך בין הסעודה הלילה עד שתחשך אבל אכל אלא אמר מר דאמר רבא לא תאכל ארם מרשע שעות ולמעלה בערבי ימים שבתים ובערבי ימים שבתים אבל אכל עד שתחשך ודוקא תניא לא תאכל ובערבי ימים שבתים אבל אכל אבל אכל עד שתחשך דתקלון דמרבי

(פ"ש תוס"ש)

ערב פסחים סמוך למנחה . קודם למנחה מתנו : לא יאכל . כדי שיאכל מצה של מצה לפלגון מעשה דיהוד מלוה: ואפילו עני שבישראל לא יאכל. בגלוי פסחים עד שיאכל כדרך בני פרקין(ה) ערב שמחברין ט (ב) פסחים לא"ל ערב פסח

לאשון וכו' : לא יאכל לחם . פירוש לפשוט שלא יאכל לחם בתחלת היום אלא בשעה שלישית ובמה דברים אמורים בשאר ימות השנה אבל בערב פסח לפי שהיו אוכלין אותו בתרומה תפלה מתחה לפיכך נהגו שלא לאכול לחם בתחלת היום אלא לאחר שעה שלישית ולא מלה קודם נמי אסור כדתנינן בירושלמי כל האוכל מצה בערב הפסח לאיש בעל בעל לבוסמו בבית המדרש ולא במיני תרגימא הא אמר בגמרא (ר' קז:) אכל מאכל האדם במיני תרגימא ויל"ל ולחייבי מצות עשייה דלא אמר כירושלמי אלא הרמב"ם לפלוגתא בה תוכיח ותלמוד לומר אמנה לכל מלה מצה עשויה שרוי לא יבא לידי חמץ ובין היה עוכר לרוח :

סמוך למנחה לא יאכל . ואם תאמר והא אמר בכל שעה לחם כריסם מהם ונלבר שיאכל כזית מצה בתחילתה ובכדי אכילת לחמי מכעוד יום ויל"ל דבתחלה הסמוכה לחם מהר ואיתו לאכל כל שנכנו וכבר שבת הלילה יתלה ולדרכה יהיה שבע יוקר כי יתבכך האוכל במעיו והא דתיק רבא לקמן (ר' קז:) דתמרא בריר ולא אמרה מיסמך סמוך בין הסעודה הלילה עד שתחשך אבל אכל אלא אמר מר דאמר רבא לא תאכל ארם מרשע שעות ולמעלה בערבי ימים שבתים ובערבי ימים שבתים אבל אכל

שמע מינה מתני. מימה דסה מלי למימר הכא שמע מינה שמעתי לאכול קודם הבדלה כשאין ל׳ אלא קודם אחר ותפילות רבינו יונה (ג) דמיירי כשהתחיל לאכול מבעוד יום וחתם לך מינה שהגדיל רבינו יונה דמיירי בתחלה לאכול קודם הבדלה ברוך המבדיל בין קודש לחול ל׳ אלא דמיירי בשהתחיל לאכול מבעוד יום ולא אמרינן הבדלה מצוה בשעתה. דלא אמרינן דמיירי בשהתחיל לאכול מבעוד יום דאמרינן אלא אגב דאמרינן הבדלה מצוה בשעתה. מעתה דגרסינן דתמיה: אלא גברא אגב. כך שמעתי בישיבה: וסדרא אגב. מקדר שתותות לפי דבמקום אחר אמרינן דמיירי בשהתחיל לאכול מבעוד יום ולא אמרינן הבדלה מצוה בשעתה. דלא אמרינן דמיירי בשהתחיל לאכול מבעוד יום דאמרינן אלא אגב דא

וכן אסור לאכול וכו'. ולפי פרקי פסחים (דף ל"ט:) סתוך לעשרה לפנות ל"ו יאכל מדם עד שתפנה. ותנמרא (דף ק"ז.) אינעיל לה סתוך לעשרה גדולה תנן לא לעשרה קטנה תנן וכו' ומסתמא סתם דסתוך לעשרה קטנה תנן וכן כתוב בהלכות פסוק ובמה מתפנה שעות ולמחלה לעשרה נשמה נשמה ומפנה ולמחלה ומסתוך לה מפנה שעות ומפנה ולמחלה ומסתוך לה מפנה שעות פ"ב:

אבל אוכל הוא מעט וכו'. שם בגמ' (דף ק"ז.) פ"ש אמר אבא מעגיל הוא במדי מרגיל ר' יוסף מעגיל ביקר. תנא' מעגל מעגל לומר מעביר מעט במדי מרגיל כגון פירות וקפוטות וכיוצא בהן, ע"כ:

והחכמים הראשונים וכו'. שם (דף ק"ז: ק"ח.) כתב שמי סליה מעלי יומא דפסחא אמרה ר' סיני דמרגרים לגמיה לעשות מעשה מלה. רב אמר אם יש בפעמיה כל מעלי יומא דפסחא: אבל בשאר עובי ירק וכו'. שם כתלמוד הפרק (דף ל"ט:) ר' יוסי אומר אוכל והולך עד שמתכון וקרל הלכה כר' יוסי כדאיתא בהלכות:

פ"ז א מצות עשה מן התורה לספר בנפים ונפלאות וכו'. אי מנהגא בתלמוד ומנהגא ר"ב בעובדי פסחים (דף קנ"ח.): ובגין שבלילה של חמשה עשר וכו'. גם זה מנהגא בתלמוד ומכל בהגדה: מצוה להודיע לבנים וכו'. (דף קנ"ח.) בגמרא ולפי דעתו של בן מכיר מלמדו ומנהגא בגמרא:

חכמים לאכול מצה [ט]בערב הפסח כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב. ומי שאכל מצה בערב הפסח מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו. וכן אסור לאכול ערב הפסח מקודם הנבורה [י]בכעס. כדי שיכנס לאכילת מצה בתאוה. אבל אוכל הוא מעט פירות או ירקות [כ]ולא ימלא כרסו מהן. והחכמים הראשונים היו מרעיבין [ל]עצמן ערב הפסח כדי לאכול מצה בתאוה ויהיו מצות חביבות עליו. אבל בשאר [מ]ערבי שבתות או ערבי ימים טובים אוכל והולך עד שתתשך:

פרק שביעי

א מצות [א]עשה של תורה לספר בנפים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר זכור את יום השבת. ומנין שבליל חמשה עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן. אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים וכל המארך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח: **ב** מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך. לפי דעתו של בן אביו מלמדו. כיצד אם היה קטן או מיפש אומר לו בני בלילו היינו עבדים כמו שפרה זו או כמו עבד זה במצרים ובלילה הזה פדה אותנו הקב"ה ויוציאנו לחירות. ואם היה הבן גדול וחכם מודיעו מה שאירע לנו במצרים ונסים שנעשו לנו ע"י משה רבינו הבל לפי דעתו של בן: **ג** [ב]וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו ויאמרו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות עד ששיב להם ויאמר להם כך וכך אירע כך וכך היה. וכיצד משנה מחלק להם קליות ואגוזים ועוקרים [ג]והשולחן מלפניהם קודם שיאכלו [ד]ומוסיפין מצה זה מיד זה וכיוצא בדברים האלו. אין לו בן אשתו שואלתו. אין לו אשה שואלין זה את זה מה נשתנה הלילה הזה. ואפילו היו כולן חכמים. היה לבדו שואל לעצמו מה נשתנה הלילה הזה: **ד** וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח. כיצד מתחיל היו אבותינו עובדי כוכבים ומועין אחר הבל ורודפין אחר עבודת אלילים. ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מתאומות וקרבנו ליחודו. וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים וכל הרעה שנגמלנו ומסיים בנסים ובנפלאות שנעשו לנו ובחירותנו. והוא שדידרש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה. וכל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משובח: **ה** כל מי שלא אמר שלשה דברים לא יצא ידי חובתו ואלו הן. פסח מצה ומרור. פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנאמר וזבח אמרתם זבח פסח הוא לה' וגו'. מרור על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים. מצה על שום שנאגלו. ודברים האלו כולן נקראין הגדה: **ו** בכל דור ודור חייב אדם לדראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר ואותנו הוציא משם וגו'. ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה וחברת כי עבד היית כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית: **ז** [ג]לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך

א טור סי' תפ"ח סע"ג ובאין ס"ש: ב טור סי' תפ"ט תפ"ג תפ"ג שם: ג טור סי' תפ"ט סע"ג ובאין ס"ש:

משנה למלך

יב ומי שאכל מצה בערב הפסח מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו. דין זה אינו לדינו מהא דתמרינן בירושלמי פ"ד לי סאכל מלה מ"פ כגון על מרוסקו כגון מתי הכא על מרוסקו כגון מתי הכא על מרוסקו כגון מתי הכא על כגון מלה ופס מכגון מלה מ"פ כגון על מרוסקו כגון מתי הכא על מרוסקו כגון מתי הכא על מרוסקו כגון מתי הכא על כגון מלה ופס מוסר לאכל מלה מ"פ

ערבי פסחים פרק עשירי פסחים

קח:

שאף הן היו באותו הנס. דלמה"ק (שם קף ע"ב): בכמה נסים לתקנות שבאותו הדור עבלו וכן נמי מקבת מגילה נמי לתרוץ הכי: (מגילה ל:) המשוס דע"ש לאמר עבלו וכן נמי עבר מטרה במסכת שבת (דף כט.) [כדי מזונא כוס יפה. שיעורו רחבו] רבינים כדי שיתמנו ויתמנו על רבינים לוב דאמרת לא דאמרת לא דאמר ר' יוחנן מאי דכתיב [שם לא:] לאמר ר' יוחנן מאי דכתיב [שם לא:] לאמר ר' יוחנן מאי דכתיב [שם לא:] ל

סמרת השים

כל השבת. כדאמרן לעיל (דף ק"ו) עד יום רביעי: פירוזמא. שכר פטרוס בלשון יון"ש בתר"ש: ותאיתי. שכר תמים: ואמני. שכר שיברא. שכר ממרים: בר חליסר מגני. שנתנו מים על המתרים ומים שזבו נתן על מתרים אחרים וזה הבית מתרים עד י"ג פטמים: מיסרן ומפיים. מלעגרין (מאנגאנט) שהיה מפיסין בו לטהר טומים הן ולאחר שיהר מעלין קדוש והבדלה: אדור ברבים. נדל שאין לנו הפרה: וכן חזרינן. מי מערת הפשמן: שרי ליה אבא. התחלת לעשות שכר ולהשתכר כו (מעברי לכן הוא בעניין ומקדש אחר כשלמה בה בעלי: כוס של ברכה. בהאמ"ר: מטעמת יין בכל שהוא. אפילו בעשיה אלמרי מגבוה נרך שיטעוסה) בכל שהוא: מנחה בדלה. *מפנע טעם ומעלה ולמעלה אין הקרבת מתיר כשלמה בה להקדימו: ומשום פסח. שמא יפר בסעודה ויתעבר ויפסל מעשות פסח: לו

[דף קו:]

[לעיל קה: ד"ה]

[עי' תוס' שבת מ: ד"ה לחם ובו' בגיטין הכל הבשר ב"ק]

מוסף רש"י

מר יוסף ומר קשישא. שני בנים הי לרב סמרת ופס סרטים שון. שלא שבראל קודין לו מר קדשא ולמעלה קדין לו מר יוסף (מתוקת סם: ומר תוס' ביב: ד"ה מלא).

[פי' מסר בלעז מסרטים כנים בגרגים כנים ומסרא מ"ם ומסרא נמי ומסרא ולחל"ב מלמר בחוטי מלכא מסרים מרוכא מרוכא מלכן מסרים מרוכא מלכן מסרים נגם מיסרן]

הגהות הב"ח

(א) גמ' כמי מינה לא מינה ר"ג ר"ל מינה ר"ג ר"ל מינה ר"ג ר"ל

פ׳ ויקן) בו ביום כתב י״ב ספרי תורה [י] ובשבת הילך היה כותב ושוב מוכח בפרק שלם (פ״ח) דבערב שבת ספור דקתני אחר הסמכת בי״ב בניסן שבנו לה העיר ואמר ויהי ביום הבניתי והשל החומה רבי יוסי אומר בערב שבת כלו׳ מעיד על הקב״ה שברא שלום בשבה ימים ושבת ביום ור״ח אדר בשבת [כ] וה״ב בשבעה באדר שמת בו משה רבינו היה [ל] בערב שבת ומה שאומרים לדקה על המתים שיחדו לדיינים. בני מיניה רבינא מרב נחמן בר יצחק מי שלא הבדיל במוצאי שבת קדש בע״פ מהו שיקדש כל היום כולו מ״ל מהאמרי בני רבי חייא מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת כולו הא הדין מי שלא קדש בע״פ מקדש והולך כל היום כולו (ומי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת כולה) וכן [ג] אמר רבא (לקמן קח.) הלכתא שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת כולה. מי שלא קדש בערב שבת מקדש והולך כל היום כולו ומי שלא הבדיל בשבת מקדש טעם מקדש מבדיל. מי שלא קדש בערב שבת מקדש והולך כל היום כולו ומי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת כולה. [ה] ומי דמה ר׳ זירא אמר עד רביני בשבת. כי הא דתניא ר׳ זירא קמיה דרב אחא ואמרי לה רב אחא קמיה דרבי יוחנן ויהיו וקאמר לעמן ניסן חדא בשבתא הרי ולבתא בתר שבתא לרבנן וחמשה ומעלי שבתא קמיה שבתא: אמר ר׳ יעקב בר אדי אכל לא על המאר. וכן הני שילא מרי אכל לא על המאר: ת״ר כבוד יום וכבוד יעקב בר אדי אכל לא על המאר. וכן הני שילא מרי אכל לא על המאר: ת״ר כבוד יום וכבוד

ליל כבוד יום קודם לכבוד ליל. [ו] קידוש ליל קודם לכבוד יום וכבוד ליל:

הכבוד.

טוב לאחריו. ש״מ מהא מתניתא דמתי. [ס] שמע מינה המבדיל בתפילה צריך שיבדיל על הכוס ושמע מינה טעם מבדיל ושמע מינה ברכה משונה סם ושמע מינה המכרך צריך שיששום ושמע מינה טעמו פגום ושמע מינה כוס של ברכה צריך שישר ושמע מינה אומרים שמו קדושה על כוס אחד ושמע מינה בית שמאי היא ולא״ה דרבי יהודה. מתניתא מהא דברכת המזון משונה כוס אפילו ביחיד דהא כתיב לביתו קהני מתניתא שהוא יחיד. מיהו יש לחוות מכתבים לביתו הייב בעל הבית ויש לו בני בית ויכול לזמן. ושל יש להביא ראיה מהא דלקמן (דף קח:) נבי הא דתנן כוס שלשי מברך עליו ברכת המזון ומאריך עליה בגמרא שמע מינה ברכת המזון משונה כוס בשלשה הקנו עליו כוס אחד אפילו ליחיד. ואם לא היה צריך כוס דברכת המזון משונה כוס בשלשה הקנו עליו כוס אחד לברכת המזון. [ז] ונראה לה״ר יחיאל מפרי״ם בשום פנים גם מהה לא היו מקפיקין כוס אחד לברכת המזון. [ח] ומה לא היה צריך כוס להבדיל ראיה מכאן ואם לא היה צריך כוס אפילו ביחיד יבדיל על הכוס ויאכל כל אחד לבדו דדשלן לחלק כל זמן שלא התחילו לאכול ביחד אלא הלא אם כוס אחד לבדו [דף קי ע״א] [רבי יעקב בר אדי] קפיד אחבצה [פגימתן]. פי׳ הרב״ם חוקת לבתחלה אבל אם אין לו אלא כוס פגום יברך עליו. ומימה היאך הניחו לאכול בלא הבדלה משום קפידת דפגימה [ט] כיון דבדיעבד יסל לברך על הכוס פגום. [ז] ובירושלמי מתמנא דכוס פגום מברכה עליו כל שהוא [ג] ומכאיר ואפילו בכוס יסל לתקנו. דתנסין הכם רבי יוסה עשה כפה ומרבה עליו כל שהוא [ג] ומכאיר ואפילו בכוס יסל לתקנו. [ט] ומשום של קדוש לא משום של ברכת המזון ומקן לו מעט מים ומהבקע ליה. פי׳ היה שותה מכוס של קדוש לא משום של ברכת המזון ומקן לו מעט מים ומעמיד עד למחר. ואריך עליה והא תניא הכוותה משקין מזונין מעבר עליהן הלילה דמו ברחשו. ומעמיד עד למחר. ואם לא היה מקפיקין כוס אחד לברכת המזון. [ז] ומימה אם כן הכא נמה לא יבדיל על הכוס ויתקנו אמר רבי יוחנן ומה שלא בכלי מתכות. [ז] ומימה אם כן הכא נמה לא יבדיל על הכוס ויתקנו בכוס ומכיר בברכת המזון ומן לומר דמיירי שכבר היה מזון כדיון ואם היה מעיס בו מים יוחר היה מקלקל ולא היה רואי לשתיה: מנו דר״ר זכר לחם יום הבנה לקדש שבתו הלכה דמו ר״ר יחיאל מפרי״ם להבדיל

הגהות הב״ח א וכן אמר רב אחא רב אחבה מתני׳ דמי׳ ב׳ אמר לה רב הסמל וכ׳ אמר לה ר׳ יצחק: ב מעיקרא מבי ידיה ואכל:

הגהות הגרי״ב [ל] ומי׳ ופ׳ מנחות ג. ד״ה מכאן ואילך:

תפארת שמואל

(ג) דאין רמיה מבכא דאיכא למימר דגמרן ס׳. אבל מבהמה הרמ״ם בפרק אלשה שאכלו דאין צריך לשפוך מכוסו אלא כיוצא פגומים ולא יפסוך המבדל מכוסו קודם שיבה ואפילו אבי אין יכולין לשפוך אם עד שיבה

המבדל וכן מסקנת הוספות:

ויבכו בני ישראל אלשים יום קודם שהוו וכ״ה בכוונת המר״ו דף ס״ח ויתת תשה כתב בפורו מי כי ראה כי סר אלו תעליו והוה אלשים יום קודם מיתה כידוע. ואיכ מה דכתיב בן מאה ועשרים שנה אבי היום כתב ע״ג. ונדקו דברי חכמים אלו ואלו דברי אלהים חיים אלא כשנה פשוטה תת ו׳ שנה בע״ד. וכן מוכרח יקנוו דבשנה מעוברת מה בחדר ראשון ושבנו אלא לך סדר שלם מ״מ לייבב ע״פ דרך זה: [ל] אבר רבא הלכתא. הרי״ף לא הביא בהלכותיו כ״א דברי רבא. ומ״ש בוספתאות הרי״ף מבדיל והולך כל היום ערם הוא דבא לחדיא מייחי ומסיק בפתוך דמבדיל על יום רביני עיין בפנים. ורביני שהתרוך לבבוא ומתרבה דבני ר׳ חייא משום דיש עוד לישבא בחדא דרבא דמאר מבדיל והולך כל היום ובכוד ליה. עיין מ״ש מ״א מ״ר קפ״ג ס״ק ג׳ בזה אין לחייאל שוכרתם דלפי מה מייחי הך דבני ר״ח: [מ] ועד כמה עד רביני בשבת. עיין מ״ש בפ׳ מי שהחזו סי׳ יד: [נ] קידרש ליה קודם לכבוד יום וכבוד ליה. [ס] שים המבדיל בתפילה צריך להבדיל על הכוס. והקשה בתוס׳ דהתני חביבה תלוה בשעה והיין תלוה חן המובחר כדכתיב וזכרנו על היין. דלמה״ה עדיין הקפי לך לשיבקה עד לאחר לכבוד יום ויקדש הכוס. ולדעת״ה בפירוש הלכתא מאי מהכך דרחוי מרבה תלוה בשעה והיין תלוה חן המובחר כדכתיב וזכרנו על היין. ר״ל דבדיעבד משופק הלכתא מאי מהכך דרחוי בפ׳ אין עומדין דאיל רבינא לרבא הלכתא מאי אל כקדיושא ס׳ אחלי לא פגיעו ליה בריריתא דפרי אהדדי ומה שפי׳ הרב״ם בזה על פי דוחק בעלב תמני. ומה שהתנו חוס׳ והכא דאמרי׳ אמר׳ בריתא דמ״ר ר׳ יחיאל מפרי״ם להבדיל אלו דברים פי׳ ב׳ שהבר רבינו יעוד ר״ל ולא״ל דאין בו אלא רביעית בלתלוט. פי׳ שיש לקיים פי׳ רש״ב לאיבה דבר מאי דחוקי הבריריתא. אין לו אלא כוס אחד הייבו אין בו אלא רביעית ולאפי׳ בתיב יכול לדייק חבריריתא ש״מ שיהא פגום ומ״ד שיש בו יותר חשיבות טוב מ׳ לפי אותו מ״ד ל״ל בתחת דכוס פגום אפי׳ בדיעבד אסור: [א] ובירושלמי סוף ע״ אלשה שאכלו: [ק] ומכשירו ואפי׳ בתיב יכול לחקנו. ובקה דבפרק אלו דברים בהבר רבינו בהיקר דבירושלמי קאתר דתתקבנין בתיב ומשם לחד ותבנו לחקן בנ בתעבו אם אם אין לו אלא מעט יין שאין פגום דה״ל קמת קמת בעול כמ״ש הפר״ח מ״ן שהביא הב״ח ע״ן וראה דולחי אם יש רביעית יין לא שוחרין דבוה מדקה להכשירו ע״י מים שתלי יותר מרביעית ומה״ה כתב רבינו שם בפ׳ אלו דברים ומה״ה בתב רבינו ור״ל ואהביא דהירושלמי לא דתשה שהיה עומם בוס של קידוש בכלי כתב רבינו שם בפ׳ אין עומדין דבוה מדקה לכשירו ע״י מים שתלי יותר מרביעית ומה״ה כתב רבינו ור״ל ואהביא דהירושלמי לא דתשה שהיה עומם בוס של קידוש בכלי בפ׳ ק״ב. ומ״ש רביעית מים מדקה: [ר] ותימה מ״ב הכא אחלי לא יכולל על הכוס ויחקנו בחים ויכשירו לבתה״ו. ושם פי׳ ב׳ כתב רבינו ור״ל ואהביא דהירושלמי לא דתשה בכוס אחר ותובנו לחתר מכ״ל. כלומר דאין לחבית רשה אחר ומבר דהירושלמי דבוס פגום יכול לחקנו ולהכשיר בחים ומ״מ״ל ר״ל ואהביא דהירושלמי לא דתשה שהיה עומם בוס של קידוש בכלי אחר ותובנו לחתר לבשיעור מכ״ל. ומה שהביא רשה אחר מדברי חוס׳ דף ק״ה ס״ח עומדו פגום ע״ש. שגרתי לעשות מכוס שיש בו רביעית לחת בתוס׳ שם אחנם לא כתבו כן אלא בכחב דבוס של תורה ברך לעשות מכוס שיש בו רביעית. ומה שהביא רשה מדברי חוס׳ דף ק״ה ס״ח עומדו פגום ע״ש. שגרתי לעשות מכוס שיש בו רביעית לדבר אפי׳ אלא לדברי אלו דברים אפי׳ ב׳ שהבר רבינו יעוד ר״ל ולא״ל דאין בו אלא רביעית בלתלוט. אלא דיוחר טוב לחקן בחים הוי מזיגה חדשה הפלא״ב בחעבו יין כ״ח. לחקנו. ובקה דבפרק אלו דברים בהבר רבינו בהיקר דבירושלמי קאתר דתתקבנין בחים ומשם לחד ותבנו לחקן נב בחעבו יין שאפילו לחוט. אחנם אם אין לו אלא מעט יין שאין פגום דה״ל קמת קמת בעול כמ״ש הפר״ח מ״ן שהביא הב״ח ע״ן ובראה דולחי אם יש רביעית יין לא שוחרין דבוה מדקה לכשירו ע״י מים שתלי יותר מרביעית ומה״ה כתב רבינו שם בפ׳ אלו דברים ומה״ה בתב רבינו ור״ל ואהביא דהירושלמי לא דתשה שהיה עומם בוס של קידוש בכלי כתב רבינו שם בפ׳ אין עומדין דבוה מדקה לכשירו ע״י מים שתלי יותר מרביעית ומה״ה כתב רבינו שם בפ׳ אלו דברים ומה״ה בתב רבינו ור״ל ואהביא דהירושלמי לא דתשה שהיה עומם בוס של קידוש בכלי בפ׳ ק״ב. ומ״ש רביעית מים מדקה: [ר] ותימה מ״ב הכא אחלי לא יכולל על הכוס ויחקנו בחים ויכשירו לבתה״ו. ושם פי׳ ב׳ כתב רבינו ור״ל ואהביא דהירושלמי לא דתשה בכוס אחר ותובנו לחתר מכ״ל. כלומר דאין לחבית רשה אחר ומבר דהירושלמי דבוס פגום יכול לחקנו ולהכשיר בחים ויכשירו לבתה״ו. ושם פי׳ ב׳ כ

הבא מי מבלבלי. ורבא סלקא דעתך, דכי רמינהו דמיקרי לה כמי מלגו לגו דמקרה לגו לגו כמי מלגו דמקרה לגו לגו דמקרה לגו לגו דמקרה לגו ל

סמס מבילה נב"ם ומאי סל"ו דעכ"פ לרך לאסול נבדי ל"ם כיום ונמילי דמחום סאו מני לכל הסמות נב"ם גלילף כל היום ואפילו כיום לא ה"ל לעיבני ונב"ם לכל הסמות ס"ל דמני המסריי אפילו כל היום קמ"ל:

ות"ח אחר מקמה לי עכ"ם כיום ע"ב דקאמר אבי מי אמרת ביום המחרים מוס מסי נומנו לא מעמא נומסא מיהא מעמא ומאי קמי' הא נ"מ כמאכלו ומשריי נבדי ל"ם דמעטם כגלה אפי' נומנא מעמא ומעטם מחומאת ביום הסגליעה ומלרף נבדי ל"ם ולפע"ד מעטם נדמיזם לסאי דעלרף סייס מיסגמו זה בזה בביום הסגליעה אבל כמכבר יל לעמיי לא מלרף לענין מחומאה:

והגאון מס' מלמס קלונר כ"י מנבלל מקמס לי זה כמו ירח יומים אמא דעמלבל ס"ם לי מסוק מלו לבשרים נאמר הא מוס מעוריס ומלילי ומחילמן מל"ו ומאי קומי' הא לי לאו הל"ו ה"ל בשעריס רחנו כלילי אבל אמי מל"ו דלא אמרי בשעורי רחנו כמלו ומבחבל בנו' קאם מסר קומנא לא מלמס לו מנילה ומאוכל כיום מומה כל מאוא לוקה ומיס י"ם מלה:

ולפע"ד לא מיך חנו כמלו אלא עמך כלו דעקמהלין ילפיק דבמי' חב ומעך כל אבל אם לא נחעמו רק חב מנהדרי איס כלום ומ"ל לשלם מיק המישמע בחר חבב אבל כלו בפמיו כנון ד"ל מוס מלה לבר מבקומס ואם ז' ומסם לא מומר קיים ובכר מעמך המישמע אסר מחב אבל אם רק נחומרו ז' לא אמרינ דבר מבקומס וכבר נמעורר ומה חבב מעלמי וכן הלבור חב מחמלו ומיל המישמע מומסס מר בחולאה וכן לענין מחומאה ומיהרה בעמיים מסמא וכן חיות מעישמע מימני מבדרי בחר חב לנמסן מיומא וכן בכל חוכמא אבל לאכול מעישמע מימני מבדרי בחר חב לנמסן מיומא וכן בכל חוכמא אבל לאכול מומסס מר בחולאה וכן לענין מחומאה ומיהרה בעמיים מסמא וכן חיות

הר' האיי גאון דדינו כק"ש להפסקות. ובמסכת סופרים כתוב בג' פרקים הראשונים אין משיבין ואין צ"ל שאין שואלין בב' אחרונים מפני היראה ומפני הכבוד. ואלו הן ג' פרקים ראשונים הללויה בצאת אהבתי. ב' אחרונים הללו את ה' כל גוים הודו לה' כי טוב ונהגו לכפול מאודך ולמטה עד סוף המזמור לפי שכל המזמור כפול עד אודך בפסוקי' עצמן מן המצר קראתי י"ה ענני במרחב י"ה. ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל וכן כלן ויש מקומות שאין כופלים מאנא ולמטה וכן מנהגנו שלא לכפול ומפסיקין וכופלים אנא ה' הושיעה נא ואח"כ כופלים אנא ה' הצליחה נא ואע"פי שהכל פסוק א' לפי שאנא ה' הושיעה נא אמרו אחיו ואנא ה' הצליחה נא אמרו דוד ע"ה ואע"פי שאז"ל שאין מפסיקין פסוק אם לא להתלמד לתינוקות כאן כיון שלא אמרו כלו משורר א' אין מפסיקין אותו או אפשר לומר שלא אמרו אלא בתורה ובנביאים אבל בכתובים לית לן בה ומברכין לאחריו יהללוך וחותמין בא"י מלך מהולל בתשבחות ועונין אמן כל א' וא' לאחר עצמו ועל דרך זה קורין אותו בין יחיד בין צבור וכתב הר"ש ז"ל שאין לומר הלל בפחות מג' שיאמר הא' לשנים הודו שאם אינן רק שנים יאמרו שניהם ביחד הודו והר"ם ז"ל כתב וטוב לאומרו עם הצבור אף קודם תפלה. ואחר ההלל בכל יום שיש בו קרבן מוסף אומר קדיש שלם ושאין בו קרבן מוסף אומר בו קדיש זוטא. והימים שקורין אותו בדילוג קורין אותו הכי הללויה. בצאת ישראל. ה' זכרנו. מה אשיב וגומר אותו על הדרך שביארנו בימים שגומרין אותו ומברכין לפניו לקרו' ההלל ודין הברכה שלפניו ושלאחריו שהוא יהללוך כתבנו בראש חדש. ואחר הקדיש מוציאין ב' ספרים וקורין בהן מענינא דיומא ומפטירין וכל סדר קריאת המועדות בתורה בארנו למעלה באר היטב בהל' קריאת התורה: (ז) ונהגו בשביעי של פסח וביום הראשון של עצרת בהרבה מקומות לתרגם כל הפרשה כדי להבין לנשים ולעמי הארץ הניסים והנפלאות ולשכך אזנם ויתנו לשם הודאה על הדבר כי באותו הזמן שנקבע היו מדברים כלם בלשון ארמי ובזמן הזה לא זז המנהג ממקומו אבל הוסיפו עליו לדרוש מוישע עד סוף השיר' והדברות בלשון לעז ומספרים נפלאות שעשה לנו השם ולאבותינו בלשון שיבינו הכל וגם דורשין מה שעתיד הקב"ה לעשות לעתיד לבא כשיוציאנו מן הגלות כמו שאז"ל בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל ושעתיד להחיות המתים לימות המשיח לחזק לב מי שאינו יודע בענין הגואל ובתחיית המתים והוא ענין התקנה שתקן משה לישראל להיות דורשין בהלכות פסח בפסח וכן בכל המועדות: (ח) גם נהגו ביום אחרון של חג שהוא שמחה תורה לפי שכל העם שמחים בסיום התורה קורין בתורה יותר ממנין הקוראים כל הקהל כאחד גם אנשים שלא הורגלו לקרות בה בשאר ימות השנה והמנהג כדי להרבות שמחה וכל שאר הענינים שנוהגים בו ביום קורין כגון פסירת משה ושאר הדברי' כתבנו למעלי' בהל' קריאת התורה: (ט) סדר תפלת המוספין בכל המועדות אומר אבות וגבורות וקדושת השם אתה בחרתנו וכפני חטאינו והשיאנו ובשבת מזכיר בה של שבת כמו בשאר התפלות ואומר את מוספי יום השבת הזה ויום חג שלוני זה נעשה ונקריב וחותם מקדש השבת וישראל והזמנים עבודה והודאה וברכת כהנים ושים שלום קדיש שלם. השיר שהלוים היו אומרים בפסח ביום ראשון הללו את שם ה' הללו עבדי ה' וביי"ט אחרון אומרים הלל גדול: (י) ובמוסף יום ראשון של פסח מתחילין לומר מוריד הטל ונהגו לומר פיוטים סדורים על הסל: (יא) ונהגו במקצת מקומות לומר שיר השירים בשבת חולו של מועד של פסח קודם קריאת התורה לפי שהוא מדבר מגאולת מצרים: (יב) ובמוסף יום א' של עצרת כשמגיע החזן ע"י משה עבדך מפי כבודך נהגו לומר שמור לבי וכל מצות עשה ופיוטים אחרים ויש מתחילין שולמית שהרחרת וגומר תפילתו קדיש שלם. השיר שהיו הלוים אומרים בעצרת הבו לה' בני אלים ובמוסף יום שני אומרי' ג"כ לא תעש' ומתחילין בצל שדי אחזה ויש נוהגים לומר פיוטים אחרים שיש בהן מצות עשה ומצות לא תעשה וגם יש מקומו' אומרים הכל ביום שני מצות עשה ומצות לא תעשה והכל לפי המנהג ונהגו במקצת מקומות לומר רות בבית הכנסת קודם קריאת התורה והטעם לפי שהוא תחלת קציר שעורים. וי"א טעם אחר לפי שישראל נתגיירו כשקבלו את התורה ונכנסו לברית וגם רות נכנסה לברית ונתגיירה ועל כן יתכן לומר ספר רות בעצרת: (יג) ונהגו לאכול דבש וחלב ביום ראשון מפני שנמשלה תורה לדבש וחלב כמו שנאמר דבש וחלב תחת לשונך גם נהגו הנשים לעשות לחם ולו ארבעה ראשים כזה ונראה שהוא זכר לשתי הלחם או מפני מזל תאומים שמשמש בסיון. גם נהגו שמצניעין מצות של פסח וטובלין אותן במי הזעפראן שמשמח את הלב: (יד) ונהגו בכל מקומות ישראל לומר בכל יום מו' ימי הסוכות הושענות אחר תפלת המוספין וכך הוא הסדר קודם שיאמר החזן קדיש בתרא מוציאין ס"ת ונותנין אותו בחיק המסדים בקריאת היום. והטעם לפי כבודה של תורה שתהא מונחת בחיק אדם נכבד שכן המסדים ראוי להיות גדול שבכלן כמו שנארו ז"ל ועומד שם לפני התיבה עד שיתחילו לעשות הקפה וכשיתחילו להקיף יעלה אל התיבה או אל המגדל ויעמוד שם עד שישלימו להקיף המגדל שהם מקיפי' ואחר ההקפה יורד עם הספר ועומד עם החזן בצד התיבה ויפתח החזן באנא אל נא או במה שנהגו לפתוח כמו שכתוב בספר ההושענות לפי שאין ההושענות שוות בכל המקומות. ואחר השלימם יחזור הספר למקומו ואומר תתפרקון במקום שנהגו לאומרו. ובכל יום ויום מקיפין המגדל פעם אחת לבד מיום שבת שאין מקיפין אותו כלל אלא יעמוד כל אחד במקומו ויאמרו ההושענא ואין אומים בשבת תתפרקון אלא מתחילין הושיעה את עמך ומחזירין הספר למקומו ואומר קדיש שלם: (טו) ונהגו ביום שביעי שהוא יום עדבה הרבה בני אדם לקום ממשכבם קודם היום ומסתכלין אם יראו צל ראשם באור הלבנ' ויש סמך למנהג ממה שנמצא

בהגדה על פסוק זה סר צלם מעליהם שכתוב בהגדה שלא נראה צל ראשם ביום ערבה כ"מ. עוד מצאתי סימן שבחוק בשם תלמידי הר' אלעזר ז"ל אם יפתח אדם פיו ויהיו עיניו פתוחות ופקוחות בכלי מים חיים ואם יסתם אחר מהם בנפשו הוא ואומר הרב שסובר דה"ה במראה הכלל מים שבעולם וכל כלי. סימן אחר כשישב אדם לצד הלבנה אם יחסר מצלו צל הראש בנפשו הוא ואם יחסר צל אחד מאצבעותיו סימן לאחד מקרוביו ויד ימין סימן לבניו הזכרים ושמאל לנקבות והאצבעות יש מהם גדולים ויש מהם קטנים וסימן עליהם סר צלם מעליהם ה' אתנו אל תיראום. ושמעתי מפיו כי המנהג שלהם שכורכין עצמן בסדין ויוצאין למקום שמגיע אור הלבנה ומושיטין מעליהם הסדין ונשארו ערומים ומושיטין איבריה' ומצבעותיהם ונראה האות. ושאלתי אותו אם יראה האות אדם לבוש ואמר לי כן וכבר נסה רבינו זה ע"כ: (יז) ובאין לבית הכנסת ואומרים פסוקי דזמרה כמו בחול ויש מקומות בצרפת ובפרובינ"צא ובאלמנייה שאומרים אותן כמו בי"ט ואומרים נשמת כל חי עד תי' העולמים אמן קדיש ברכו יוצר של חול וי"א ביוצר נקדישך ובכל מקומו' ישראל נהגו לומר קדושה רבה במוסף ואע"פי שלא נקר' שביעי שבתון מ"מ אותו היום הוא תכלית הזמ' ותכלית ההקפה וכן ביום נשלמה חתימת ג' ספרים הפתוחים בר"ה לפני הקב"ה ונחתמי' בי"ה כב' ובהושענא רבה תכלית כפרה ונמחלו העונות והזדונים וכל חייבי מיתות שוגגין המה גולין מהבתים לסוכות שהם דירת ערעי ועל זה נתכפר לנו הגלות. והלולב שאנו מצוינין להודיע כי נצחנו כל המקטרגים עלינו כדאמרינן בירושל' ובפסיקתא ע"כ טוב לומר פסוקי דזמרא כמו בי"ט וקדושה רבה וכן נהגו להדליק נרות כל א' בבית הכנסת כמו שעושין בי"הכ וטוב הוא המנהג. ואחר תפלת המוסף אומר הושענות ומקיפין התיבה ז' פעמים ואחר ההושענות יש מקומות אומרים רחמנא וי"ג מדות ויש מקומו' כוללין כל הסדר מרחמנא תוך הושענות. ויש מקומות שאומרים אחר הכל היום תאמצם וכו' היום תחתמם בספר חיים טובים. שמע ישראל. ברוך שם. ה' הוא האלקים. ויש מקומות שאין אומרים כלל מכל וכל והכל הולך אחר המנהג: (יז) ובמוסף יום שמיני עצרת מתחילין לומר משיב הרוח ומוריד הגשם ואומרים פיוטים סדורים על הגשם וכל דיני מוריד הטל ומוריד הגשם כתבנו למעלה בהלכות תפלה:

סדר ליל הפסח

א כתב הרמב"ם ז"ל מצות עשה של תור' לספר בניסי' ונפלאות שנעשו לאבותינו בליל ט"ו בניסן שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שאז"ל לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך ואפילו החכמים והיודעים כל התורה מצוה עליהם לספר ביציאת מצרים וכל המאריך בספור הרי זה משובח וצריך להודיע לבניו ואפי' לא ישאלוהו שנא' והגדת לבנך. וצריך לעשות שינוי בלילה כדי שיראו התינוקות וישאלו ויגיד להם הדבר על פי השאלה אין לו בן אשתו שואלתו אין לו אשה שואל לחבירו ואפילו כלם חכמים היה לבדו שואל לעצמו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות ומתחיל בגנות פי' להשיב להם ומסיים בשבח כיצד מתחיל לספר שמתחלה היו אבותינו עובדי ע"ז ומסיים קרבנו לעבודתו והבדילנו מן התועים וכן מודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים ומסי' בניסים ונפלאות שנעשו לאבותינו בצאתנו לחירות ודברים אלו נקראים הגדה. בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא משעבוד מצרי' שנא' ואותנו הוציא משם ועל דבר זה צוה בתורה וזכרת כי עבד היית ויפדך כלומר כאלו אתה בעצמך היית עבד ונפדית: (ב) לפיכך כשסועד אדם בליל זה צריך להסב ולעמוד דרך חירות ואפי' עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. בב"ר ובראש ילמדנו סמך להסבה מן התור' דכתיב ויסב אלקים את העם וגו' מלמד שהושיבן בהיסבה דרך בני מלכים מסובין רבוצין על מטותיהן: (ג) ואשה אצל בעלה אינה צריכה היסבה פרשב"ם מפני אימת בעלה שכבושה תחתיו ואם אשה חשובה היא שדרכה להסב בשאר הימים צריכה. ובן אצל אביו ושמש אצל רבו צריכין הסיבה וכן תלמיד אצל רבו שלמדו אומנות לפי שאין כסופין כ"כ אבל בתלמיד תורה אינו מסב אלא א"כ נטל רשות מרבו ונתן לו. והר"ם ז"ל כתב אפי' רבו שאינו מובהק מרלא מסליג תלמודא בין תלמיד תורה לתלמיד של מלאכה רק לחייב תלמיד דשוליא דנגרי דהיינו של אומנות ובן אצל אביו אפי' הוא רבו צריך היסבה ואין צריך ליטול רשות על זה לפי שדרך האב למחול כבודו לבנו. והיסבת ימין או המסב על ערפו או על מניו אין זו היסבה ואפי' האיטר יד ימינו מיסב בשמאל שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה וי"א שאין לחוש לסכנה רק המיסב על ערפו והוא הנקרא פרקדן וכן פסק הבעל התוספות ז"ל. וכתב שאיטר שאינו שולט בימינו לשום דבר מיסב דרך ימין: (ד) ואימתי צריך להסב בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית כוסות אבל באכילת המרור זכר לשעבוד ואין לחוש לאכול דרך חירות ובשאר אכילתו ההיסיבה רשות ואם היסב הרי זה משובח: (ה) וכל אחד ואחד בין אנשים ונשים חייבים לשתות ד' כוסות של יין אין פוחתין מהן ואע"פי שהיא מצות עשה שהזמן גרמא נשי' חייבות בהן שאף הן היו באותו הנס פי' אף הן נגאלו ולפי' זה אף הטף צריך הסיבה ויש מפרשי' בשכר נשים צדקניו' שהיו באותו הדור נגאלו וכן פי' הר"ש ז"ל בשם רבו הלוי וכן נמי אמרינן במסכת סוטה. ומחנכין הקטנים בד' כוסות כדי שישאלו בענין ויגידו להם המסות הגדולות אשר ראו עינינו. ירושלמי ר' חנינא כד הוה שתי ד' כסי לפסחא הוה חזיק רישיה עד עצרתא ואעפ"כ הוה אניס נפשיה למשתי ד' כסי מפני המצוה ומכאן יש ראיה לאותן אנשים שאין שותין יין לעולם שחייבין לכוף נפשם לשתותם: (ו) וצריך לשתות מכל כוס וכוס מלא לגמיו וזולת זה לא יצא הלכך אין יוצאין בכוס שאין בו אלא רביעית שנים. ואם היה כוס גדול שיש בו שתי רביעיות

או יותר שותין בו שנים לפי הרביעיות זה אחר זה ויוצאין ואחר ששהה מלא לוגמיו אפי' מכוס קטן שאינו מחזיק רק רביעי' משקה לבניו ולבני ביתו הקטני' והרמב"ן והרא"ה והר' יהודה בן אבא מארי ז"ל כתבו דבד' כוסות של פסח צריך לשתות מכלן רובא אפי' היו מחזיקין כמה רביעיות ושיעור כל כוס וכוס רביעית יין שהוא ביצה ומחצה וצריך למזוג אותן כדי שתהיה השתיה עריבה עליו הכל לפי היין ולפי השותה ולא יפחות לארבעתן מרביעי' יין חי כדי שימזגם ויעמדו על רביעי' כדאמרינן כל חמרא דלא דרי על חד תלתא מיא לאו חמרא הוא. היה היין חזק ושתה ד' כוסות הללו ממנו בלתי מזיגה יצא ידי ד' כוסות ולא יצא ידי חירות כלומר אין זו מצות חשיבות אלא ביין מזוג. שתה ד' כוסות מזוגין בבת אחת כלומר שלא על סדר משנתינו אלא ששתאן רצופין ידי חירות יצא ידי ד' כוסות לא יצא ואם שתה מכל כוס וכוס רובו יצא ודין היין הראוי לקדש כתבנו בהלכות שבת: ן (ז) ומי שאין לו יין בליל הפסח מקדש על הפת כמו שמקדש על הפת בשבת ועוש' שאר הדברים על הסדר וכן דעת הריא"ף. וביאר עוד היכי עביד שארי ברישא המוציא ובצע ליה לרפתא ומנח ידיה עילויה עד דגמר קדושא ובתר דגמר קדושא מברך על המצה ושהחיינו ואכיל ואחר מטבל בירקי ועקר לפתורא ובתר הכין אומר מה נשתנה וכל ההגדה עד באל ישראל ומברך אמרור ואכיל ליה ואחר כריך מצה ומרור ואכיל בלא ברכה עכ"ל הרי"ף ז"ל. והרא"ה ז"ל כתב מי שעושה סדרו על הפת אינו מברך לא אשר באלנו ולא יהללוך כי שתיהם ברכות של כוס וביאר עוד שאין לו לחזור ולקדש על מצה שמורה אלא אפי' מצה שאינה שמור' ומברך המוציא ומקדש ושהחיינו ואוכל כזית ומטבל בירק ואומר ההגדה עד למעינו מים ומברך על מצה שמורה לאכול מצה ואוכל כזית ומברך לאכול מרור ומטבל ואוכל וכורך מצה ומרור וכו' כתב ר' נטרונאי גאון ז"ל אם אינו מוצא יין ברחוק כמה פרסאות ישרה צמוקים במים ויעשה ד' כוסות. על כל כוס וכוס מד' כוסות הללו מברך ברכה בפני עצמו אבל אין מברכין לשתות ד' כוסות ואע"פי שיש להן סמך מן התורה לפי שהן מופסקין כוס ראשון מברך עליו קדוש היו' כוס שני קורא עליו ההגדה. ומתחילין לקרות את ההלל לפי שיש בו ענין יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומתן תורה וגם כדי להדר כוס זה שכל שאר הכוסות מהודרים נינהו או בקדוש או בברכת המזון או כהלל הלכך הוצרכו ג"כ להדר כוס שני בקריאת ההלל שאם תאמר כבר אמרנו עליו ההגדה אין זה אלא רק ספור דברים בעלמא וברכת אשר גאלנו לא נתקנה על הכוס כמו שנבאר בע"ה ולפי דעת הר' אהרן הלוי ז"ל היא מסודרת על הכוס כאשר כתבנו. כוס שלישי מברך עליו ברכת המזון. כוס רביעי קורא עליו את ההלל ומברך ברכת השיר: (ח) בין הכוסות הללו אם רצה לשתות שתיה בין שלישי לרביעי לא ישתה והטעם כדי שלא ישתכר אע"פי ששתה בתוך הסעודה כבר בארנו שיין שבתוך המזון אינו משכר ואשר לומר שאף בין ראשון לשני לא ישתה כדי שלא ישתכרו ויפגע מעשות הסדר ומקריאת ההגדה והאי דנקט בין שלישי לרביעי ולא בין ראשון לשני משום דמלתא דלא שכיחא היא להיות אדם שותה כל כך קודם סעודה והר' יהונתן ז"ל כתב שיין שלפני המזון אינו משכר מ"מ ראוי להזהר שלא לשתות אלא לצורך גדול בין ראשון לשני וכן דעת הראב"ד ז"ל ודחקא בין מקמי הגדה ובתר הגדה אבל בתוך הסעודה לא מזיק: (ט) החרוסת מצוה מדברי סופרים זכר לטיט. כתב הר"י מקור' ז"ל וצריך לסמוכי מי להיות עב זכר לטיט שהוא עב וצריך לקדויי זכר לתפוח. והר"ם ז"ל כתב ובירושלמי יש דעבדי לה רכה זכר לדם ואומר הר' יחיאל דהא והא איתמר בשעת עשיה עב וכך הוא מביאו על השלחן ובשעת טבול מקלשין אותו ביין ועושין אותו רך. וכיצד עושין אותו ליקחין תמרים או גרוגרות וצמוקים וכיוצא בהן ודכין אותן ונותנין לתוכן חומץ ומתבלין אותו בתבלין ומביאין אותו על השלחן ויש נשמרים מלתת לתוכן גרוגרות והטעם כפו שכתבנו למעלה בהלכות חמץ ומצה. ונהגו לתת בתוכן תפוחים זכר לתחת התפוח עוררתיך ותמרים זכר לזאת קומתך דמתה לתמר ואגוזים זכר אל גנת אגוז ירדתי וי"א לפי שמלבנן החרוסת זכר לטיט ותבלין שעושין מסיד שהוא לבן. החרוסת זכר לטיט ותבלין זכר לתבן. כתב הר"פ ז"ל חרוסת של לילה ראשונה של פסח שחל להיות בשבת צריך ליתן המשקין מבעוד יום ובליל שבת יערבם. אכילת מרור בלילה זה אינו מצוה בפני עצמה מן התורה אלא תלויה היא באכילת הפסח כדכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו ומדברי סופרי' לאכול המרור לבדי בליל זה ואע"פי שאין בה קרבן פסח: (י) מרור האמור בתורה הם החזרת והעולשין והתמכא והחרחבינא והמרור. חזרת ליטוגא בלעז. עולשין ליסט"וש. וי"א אישקרוילה תיא ליטוגא. תמכא מרו"בי. חרחבינה פי' הריא"ף ז"ל חנדקוק והוא רומני והר"ש פי' סיב הגדל סביב הזקן וי"א סדיפו"ייל מרור חלותא כל א' ממינין אלו נקראין מרור ואם אכל כזית מהן או כזית בין כלן יצא ובלבד שיהיו לחין. ויוצאין בקלח שלהן ואפי' הוא יבש ואם שלקן או בשלן או כבשן אין יוצאין בהן פי' שלקו שבישלן עד שנימוחו בשלן שבשלן כתיקנן כבשן פי' בחומץ. ולא צריך למהדר אמרתא דהא מצוה בחזרת ומאי חסא דחס רחמנא עלן ופרוקינן וכן נראה ממתניתין דתנא חזרת ראשון לכלן: (יא) ירושלמי התיבון הרי חזרת הרי הוא אינו קרוי מרור אלא מתוק ר' חייא בשם ר' הושעיא כל עצמו אינו תלוי אלא בחזרת מה חזרת תחלתו מתוק וסופו מר כן עשו המצרים לאבותינו במשכן הארץ הושב את אביך ואת אחיך ולבסוף וימררו את חייהם. ובגמרא אומר מה מרור תחלתו רך וסופו קשה פי' הקלח שלו מתקשה כעין כך עשו המצרים בתחלה כשהשתעבדו בהן היה על ידי שכר ואח"כ וימררו את חייהם: (יב) וסדר מצות אלו בליל חמשה עשר כך הוא אתאן אפרקא שספין כסא ומזגין חמרא ומברכין ב"ש תנאן אשר בחר בנו ושהחיינו ושותה כל א' כוסו

מהיסבה כאשר בארנו ואם חל להיות בשבת סותה ויכלו כשאר שבתות ובורא פרי הגפן ואשר בחר בנו וכולל שבת בתוכו כמו שבארנו וחותם מקדש השבת וישראל והזמנים ושהחיינו ואם חל להיות במוצאי שבת מברך יקר"ין כמו שבארנו והטעם שהקדים קדוש להבדלה משום שאם יבדיל בראש נרא' עליו קדושא די"ט כמשאי' ויין קודם קדוש משום דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם ואח"כ נר והבדלה כשאר מוצאי שבתות וזמן לבסוף לפי שאומר זמן ואפי' בשוק ואין עיקרו בכוס. ובי"ט אחר השבת צריך לומר בין קדושת שבת לקדושת י"ט הבדלת סמוך לחתימה לפי שחותמין בה בין קדש לקדש ולעולם צריך לומר מעין חתימה סמוך לחתימה וי"א שאין לומר ביום אחר השבת בין יום השביעי לששת ימי המעשה לפי שבשאר מוצאי שבתות אין אומרים אותו אלא מעין חתימה מ"מ מעין פתיחה היא ודכ"ע מעין פתיחה בעינן והלכתא כמאן דבעי אף מעין חתימה ולפיכך אומר במוצאי שבת ליי"ט בין קדושת שבת לקדושת י"ט הבדלת ואם תאמר מפני מה אין מברכין על הבשמים במוצאי שבת ליי"ט אי בי"ט ליכא נשמה יתירה כשבת לברכי' במוצאי שבת ליי"ט ואי בי"ט נמי איתי' נברכיה נמי במוצאי י"ט לחול ויש לומר דבי"ט לא שייך ביה מאי וקרו רבנן נשמה יתירה כיון דאיכא ביה טרחא כלל ובמוצאי שבת אמרי' ליה להשיב הנפש הכואבת בצאתה מן המנוחה אל העצבון אבל כשנכנס י"ט הנפש שמחה ונהנית משמחת י"ט והרי הוא לה במקום בשמים. מעם א' שכח ר' לעשות הבדלה במוצאי שבת ליי"ט של פסח עד שאכל ירקות והתחיל ההגדה וקודם שגמר ההגד' נזכר ולא רצה לחזור ולהבדיל עד שהשלים ההגדה עד גואל ישראל ואכילת ירקות לאו כלום הוא ואחר הקדוש נוטלין לידים ומברכין על נטילת ידים. ומביאין לפני בניה סל עם ירקות כגון כרפס וחזרת וזרוע צלוי זכר לפסח וביצה מבושלת זכר לחגיגה וג' מצות ואמרי ירושלמי שהמנהג לקחת ביצה וזרוע כלומר בעא רחמנא למפרק יתנא בדרעא מרממא ונוטל מן הכרפס ומברך פרי האדמה ומטבל בחרוסת ויאכל ממנו כזית ונותן לכל בני החבורה ואחר נוטל א' מן הג' מצות אשר בסל ומחלקה לשתים החצי האחד ישים בין שתי השלימות וחצי האחר ישים תחת המפה ואוכל ממנה כזית אחר כל סעודתו זכר לפסח והמנהג לחלקה קודם שיקרא ההגדה כדי שיאמר עליה הא לחמא עניא מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה דר"א כדי שיראו התינוקות וישאלו מפני מה אנו מסמינין הפת ועדיין לא אכלנו וי"א כדי שלא יבא ויאכלנ' חוץ הסעודה בשוגג ולא יהיה לו מצה משומרת באחרונה ולפיכך מצניעין אותה ואח"כ מוזגין לו כוס שני ומגביה' הסל בין כתפיהן ואומר עליו הא לחמא עניא וכל ההגדה וקצת מן ההלל ואשר באלנו ובס"הג ושותה כל אחד כוסו בהיסיבה וכתב הר' אשר ז"ל ושמעתי כי באלמנ"יא אחר אכילת הכרפס עוקרין השלחן וכורכין המצות במרור ונושאין על כתפיהן והולכין לפנות הבית ואח"כ חוזרים למקומן ואומרים ההגדה ואחר ההגדה נוטלין את ידיהן ומברכין על נטילת ידים ואח"כ יקח השתי מצות יחד הפרוסה והשלימה ויברך המוציא ועל אכילת מצה וי"א לאכול מצה ויאכל כזית הוא וכל המסובין בהיסיבת שמאל ואח"כ יקח מן המרור ויברך על אכילת מרור או לאכול מרור ומטבל בחרוסת ואוכל ומאכיל לכל בני החבורה ואח"כ יקח מן המצה השלישית ויכרוך עם המרור ויאכל בלא טבול ובלא ברכה וי"א שיאכל בטבול זכר למקדש כהלל ומאכיל לכל בני החבורה ואוכלין כל סעודתן ואחר כך יקח מהמצה אשר תחת המפה ויאכלו כל אחד ממנה כזית בהיסיבת שמאל זכר לפסח ואין מפסיקין אחריה כלום. ומוזגין כוס שלישי ומברך עליו ברכת המזון. ומוזגין כוס רביעי וגומר עליו את ההלל ומתחיל שפיך חמתך ואחריו לא לנו ה' לא לנו וגומר ההלל ויברך אחריו יהללוך ואינו מברך לפניו לפי שאין קורין אותו בתורת חוב' ועוד שאין אנו קורין אותו בבת אח' ואע"פי שנזכר בו לשון גומר אינו ר"ל גומר אלא שלא ידלג בו כר"ח ואח"כ מברך בס"הג ושותה כל א' כוסו בהיסיבה ואח"כ מברך על הגפן ועל פרי הגפן ומזכיר בו מעיו המאורע ובהלכות ברכות כתבתי דעות הפוסקים על זה ואין שותין אחריו כלום אך אם יצמא ישתה מים ואם ירצה לשתו' כוס חמישי יאמר עליו הלל הגדול מהודו לה' כי טוב עד על נהרות בבל ואח"כ אומר נשמת כל חי וישתבח עד חי העולמים לפי שהוא שבח והודאה לשם על רוב הניסים והנפלאות שעשה לאבותינו ולנו. ויש מוסיפין אח"כ פסח מצרים ומבית וי"א אותו קודם הלל גדול וכן ראוי לעשות: (יג) והנה לך טעמי הדברים שעושין על הסדר על מה ועל מה הנה בארנו שחייבין כל א' בד' כוסות והם כנגד ד' גאולו' והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי וביאור הדבר כך הוא שיש כאן ד' ענינ' גדולי' של גאולה שלכל א' לעצמו יש להרבות שבח והודאה אל השם ית' הראשון הוא והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים שבתחלה לרוב סבל העבודה הקשה היה מסמיך לנו אם יקל עלינו העבודה אפי' נשאר תחת ידו וממשלתו ובזה יהיה לנו גאולה אחת של והוצאתי כלומר שהוציאנו מתחת העול הכבד והוא יתעלה הוציאנו מתחת ידו וממשלתו ושחררנו מכל עבודתו וזהו לשון והצלתי שהיא גאולה שניה ואלו הוציאנו מתחת ידו וממשלתי ולא דכאם ולא הממם בשפסים גדולים וזהו לשון וגאלתי שהיא גאולה שלישית ואלו עשה כל זה ולא הגיע לני אלא לגופות לבד דיינו והוא ית' לקחנו לו לעם סגולה והותיר לנו שריד לנפש בתתו לנו את תורתו הנכבדת והיא גאול' רביעי' באמרו ולקחתי אתכ' לי לעם. והראב"ד ז"ל כתב גרסינן בירושלמי ד' כוסות הללו כנגד ד' גאולות שנאמרו במצרים והוצאתי וכו' ור' טרפון היה מביא חמישי כנגד והבאתי ור' יהושע אומר כנגד ד' כוסות של פרעה שנא' וכוס פרעה בידי ואסחט אותם על כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה ונתת כוס פרעה בידו וי"א על שבאת גאולה ליוסף על יד זה החלום וי"א כנגד ד' פורענויות שלקו המצרים מכת בכורי' וטביעת ים סוף ובימי נבוכדנצר והרביעי לעתיד לבא עם חברותיה

השנה כולה מפני שמזיקו או שונאו מהו שיעשה כל הסדר על הפת. תשובה מסתברא שכל שיש לו יין צריך לדחוק עצמו ולעשות כדברי יהודה ב"ר אלעאי דלא הוה שתי אמרא ושתי ארבע כוסות ואמר מוגרבי לידעי מפסחא ועד עצרתא וכדברי יונה דגרסינן בירושלמי (פ"ה ה"א) רבי יונה שתי ארבע כמי גלילא דפיסחא וחזיק רישיה עד עצרתא והא דרבי יהודה ב"ר אלעאי איתא בנדרים פרק הנודר מן המבשל (מט:):

ח(ב) **שתאן זה אחר זה שלא כסדר לא יצא.** שם (פסחים קח:) שמאן בגת אחת יצא ידי חירות ז] ולא יצא ידי ארבע כוסות וכתב הרא"ש (פי' כא) שמאן בגת אחת פירוש שלא כסדר אבל חזר ארבע כוסות ושמאן זה אחר זה וכן פירש הר"ן (כג. ד"ה שמאן) והמרדכי (לו ע"ד):

ט **ושיעור הכוס רביעית ומדת הכלי שיכילנו ארכו כרוחב שני גודלים וכן רחבו [וכו'].** שם בגמרא (קט.): **ומה שכתב ואין צריך [שישתה] כולו אלא רובו.** כן משמע בגמרא (קט:) ומיהו התוספות (ד"ה רובא) כתבו דלכתחלה צריך לשתות רביעית וכן משמע מדברי הרא"ש (שם) ח*]. וכתב הכל בו (פי' נ יא ע"ג) אם היה כוס גדול שיש בו שתי רביעיות שותין בו שתי רביעיות ואין חזקה ח"ל ארבעת מיין (פדר ליל הפסח פי' ו) אם היה כוס גדול שיש בו שתי רביעיות שותין בו שתים או יותר לפי הרביעיות ויוצאין (ואחר) [ואחר] ט] ששתה מלוא לוגמיו אפילו (מכולם) [מכוס] קטן שאינו מחזיק [רק] רביעית משקה לבניו ולבני ביתו הקטנים (פסחים קח:). והרמב"ן כתב שצריך לשתות רוב מכל כוס אפילו מחזיק כמה רביעיות וכ"כ מורינו הי"ר ז"ל עכ"ל (ה): **ומה שכתב שצריך למזגו ושיעורו רביעית אחר שימזגנו.** שם: **ומה שכתב ואם שתאו חי יצא.** שם (קח:) שמאן מי ידי ארבע כוסות יצא ידי חירות לא יצא וכתב הר"ן (שם) ידי ארבע כוסות יצא. וכגון שיש בכל כוס רביעית הלוג דבעינן מרביעית לאו כלום הוא דכי היכי דבמזוג בעינן רביעית בין הכל הכי נמי בחי בעינן רביעית: ידי חירות לא יצא. שלא קיים מצוה מן המובחר ומיהו אינו צריך למזוג ולשתות ארבע כוסות וכ"כ המגיד (פ"ז ה"ט): **ומה שכתב ויין שלנו לכתחלה אינו צריך מזיגה.** כ"כ המרדכי בפרק ערבי פסחים (שם) שמאן דבעינן שישתה ארבע כוסות ולא הוה שתיית כוס אחת רוב הכוס ולכך לא קאמר גבי ארבע כוסות והוא דשתי מלוא לוגמיו אלא קאמר והוא דשתי רובא דכסא בין כוס קטן של רביעית בין כוס גדול הרבה והיינו דוקא דיעבד אבל לכתחלה צריך לשתות כולו וכדפירשתי. ומכל מקום נראה דאפילו לכתחלה אין למלאות כל הכוס ממש אלא ימלאנו עד רובו דזה נקרא גמי כוס של יין ושתה הכל לכתחלה ובדיעבד יצא בשתיית הרוב ממנו ובמדינות אלו שהיין מיוקר ושותין מעט יחבר כל אדם שלא יקח כוס גדול אלא כוס שאין בו כי אם רביעית ושתהו לכתחלה כולו או רובו דיעבד:

ז **ואם היין חזק וכו'.** שם שמאן מי יצא ופירש רש"י שלא מזגן במים יצא וכגון שיש בו רביעית לוג דבעינן מרביעית לאו כלום הוא דכי היכי דמזוג בעינן רביעית בין הכל הכי נמי מי בעינן רביעית וכתב המרדכי לשם לכתחלה צריך שיהא מזוג ודוקא ביינות שלהם וכו':

דרכי משה

(ה) ובמרדכי דף (רס"א ע"ג) (לז ע"ד) משמע כדברי הרמב"ן שכתב שאפילו [יש] מאה רביעיות בכוס אחד חשיב הכל כוס אחד אבל הר"ן שם דף (רמ"ט ע"ב) (כג. ד"ה השקה) כתב דיכולים שנים ליטול כוס אחד שיש בו שתי רביעיות רק שישתה כל אחד רביעית:

דרישה

[ח] **ואין צריך שישתה כולו אלא רובו.** מיהו לכתחלה כתבו התוספות והרא"ש שצריך לשתות רביעית: [ט] **ואם שתאו חי וכו'.** רביעית דוקא. ר"ן:

הגהות והערות

ז] כן הוא גירסת הר"ף והרמב"ם ובגמרא שלפנינו ידי יין יצא ידי ארבע כוסות לא יצא וכן הוא בא"ש סימן כא: ז*] עיין לקמן בב"י סימן תפד (רכב ע"ב) ד"ה ואיכא למידק דכתב דשתאן שלא על הסדר יצא ועיין פרי חדש שם ועיין בבאור הלכה ד"ה שלא מה שכתב לישב בזה בשם המאמר מרדכי דיש לחלק בין אם שתאן בזה אחר זה רצופין ובין אם שהה אע"פ ששתה שלא על הסדר ועיין בסדר ההגדה לריטב"א דכל שלא אמר ההגדה לא יצא: ח] **בגמרא** אצבעים וכו' ופירש רש"י ברברבתא בגודל שיש בטפח ארבע, אצבעים מהן. ועיין מנחות מ"א ע"ב דאמר רב פפא טפח דאורייתא ארבע בגודל: ח*] עיין בבאור המהרש"ל כאן ובסימן רפו על מה שכתב שם הטור וישתה כולו או רובו: ט] כן הוא בארחות חיים ובחדושי הגהות דפוס ראשון כתב דצ"ל "שאחר" וכו' וכן הוא בכל בו ומוסב אדלעיל מינה דו"ק ותשכח הדברים נכונים עכ"ל: ט*] כן הוא בארחות חיים ובכל בו וכן הוא בדפוסים שלפנינו על פי חדושי הגהות דפוס ראשון: י] **רצה** לומר דהטור חולק על הכל בו והארחות חיים ולא כמו שנראה מהב"י שהביאם בפשיטות: יא] עיין לעיל סוף סימן קצ וסימן רעא (ל ע"א-ב) ועיין לקמן סימן תפו בב"ח:

ארבע כוסות על הסדר שנפרש. שתאן זה אחר זה שלא כסדר לא יצא ז*]: ט ושיעור הכוס רביעית ומדת הכלי שיכילנו ארכו כרוחב שני גודלים ח] וכן רחבו וגבהו כרוחב שני גודלים וחצי גודל וחומש גודל. [ח] ואין צריך שישתה כולו אלא רובו. ואם היין חזק צריך למזגו ושיעורו רביעית לאחר שימזגנו [ט] ואם שתאו חי יצא ובלבד שיהיה בו רביעית וישתה רובו ויין שלנו לכתחלה אינו צריך מזיגה:

מדר משנתינו אלא שמאן לצופין וכ"כ הרא"ש ואחריהם נמשך גם רבינו: **ומ"ש וצריך כל אדם.** היינו לומר דכל אחד צריך שיהיה כוסו לפניו לאפוקי שלא יעשו שיש מכוס אחד שיש בו שתי רביעיות וכמו שפסק הכל בו ואחרות פיש ן] אי נמי אתא לאשמועינן דאפילו מי שאינו שותה יין כלל כל השנה כולה מפני שהוא מזיקו או שונאו מ"מ צריך לדחוק עצמו ולשתות בלילה זו כל הארבע כוסות וכמו שפסק הרשב"א הביאו הב"י: **ומה שכתב ושיעור הכוס רביעית וכו'.** שם בגמרא: **ומה שכתב ואין צריך שישתה כולו אלא רובו.** שם השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא אמר רב נחמן בר יצחק והוא דשתי רובא דכסא וכתבו התוספות רובא דכסא היינו כמלוא לוגמיו ומיהו לכתחלה צריך לשתות רביעית ע"כ וכן משמע מדברי הרא"ש שכתב והוא דשתי רובא דכסא ובני ביתו אותן המיעוט הנשאר משמע דלכתחלה א"ל להשקותם אלא הוא שותה כל הכוס והם יוצאין בשמיעה מדע וכו' הנה מבואר דלכתחלה ישתה כל הכוס. וכן יש לפרש דברי רבינו שכתב דאין צריך שישתה כולו אלא רובו כלומר דברובו יצא אבל לכתחלה ישתה כולו וכן מוכח בדבריו לקמן בסימן (תפ"ז) [תפ"ו] (רכג.) שכתב וישתה רביעית או רובו בהסיבה כלומר רביעית שלם לכתחלה או רובו דיעבד והיינו טעמא דלא אמרינן רובו ככולו אלא לענין שיוצא ברובו דיעבד אבל לכתחלה ודאי צריך כולו ופשוט הוא: **ואם** היה כוס גדול כתב הב"י דבספר ארחות חיים כתב משם הרמב"ן שצריך לשתות רוב מכל כוס אפילו מחזיק כמה רביעיות עכ"ל והכי משמע ליצגא דרובא דכסא דקאמר דכל מה שיש בכוס הוא הכוס וצריך שישתה רוב הכוס לעולם. וא"ת לדעת הרמב"ן דאפילו דיעבד בעי רוב הכוס כדקאמר והוא דשתי רובא דכסא ובדיעבד קאמר דהא קאי אמאי דקתני השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא דהיינו דיעבד א"כ למאי דקתני (פסחים קז.) המקדש ושעם מלוא לוגמיו דהיינו רוב רביעית יצא ואם לאו לא יצא הא פשיטא הוא דלא יצא מדבעינן רובא דכסא שאינו פחות מרוב רביעית וי"ל דהרמב"ן ז"ל מפרש דטעימת מלוא לוגמיו לא קתני לה אלא גבי קידוש וברכת המזון יא] דהתם לא בעינן רק טעימת הכוס ובטעימת מלוא לוגמיו הוי טעימה אפילו בכוס גדול והלכך אפילו לכתחלה לא בעי למיטעם רביעית שלם אלא סגי במלוא לוגמיו דהיינו רוב רביעית אבל כאן דבעינן שישתה ארבע כוסות ולא הוה שתיית כוס אחת רוב הכוס ולכך לא קאמר גבי ארבע כוסות והוא דשתי מלוא לוגמיו אלא קאמר והוא דשתי רובא דכסא בין כוס קטן של רביעית בין כוס גדול הרבה והיינו דוקא דיעבד אבל לכתחלה צריך לשתות כולו וכדפירשתי. ומכל מקום נראה דאפילו לכתחלה אין למלאות כל הכוס ממש אלא ימלאנו עד רובו דזה נקרא גמי כוס של יין ושתה הכל לכתחלה ובדיעבד יצא בשתיית הרוב ממנו ובמדינות אלו שהיין מיוקר ושותין מעט יחבר כל אדם שלא יקח כוס גדול אלא כוס שאין בו כי אם רביעית ושתהו לכתחלה כולו או רובו דיעבד:

ואם היין חזק וכו'. שם שמאן מי יצא ופירש רש"י שלא מזגן במים יצא וכגון שיש בו רביעית לוג דבעינן מרביעית לאו כלום הוא דכי היכי דמזוג בעינן רביעית בין הכל הכי נמי מי בעינן רביעית וכתב המרדכי לשם לכתחלה צריך שיהא מזוג ודוקא ביינות שלהם וכו':

ח על הסדר. פירוש, שיאמר ההגדה בנתיים: ט שותין ממנו. משמע לכתחלה מותרין הרבה לשתות כוס אחד, ועיין סעיף ט"ו [ומ"ש פ"ק ח]: ל' ר' ויש אומרים שצריך וכו'. ולכן יקח כוס קטן וישתה רובו: יא שלא בהספק גדול. דהיינו שלא יהנה מהחלה ועד סופו יותר משתית רביעית, כמו שכתוב סימן תרי"ב [סעיף ד]. (יב) וגרלה לי דשם (שמה) [שהה] יותר מאכילת פרס אפילו בדיעבד לא יצא, וכן משמע סימן תע"ה סעיף ו', וצריך לחזור ולשתות אפילו בכוסות אחרונות. ואם שהה כדי שתית רביעית א"כ הוי הספקא, בשני כוסות ראשונות יחזור ויברך, ועל פי מה שכתוב סעיף ז' בהג"ה [וס"ק ז], ולכתחלה ישתה רוב רביעית בבת אחת, עיין סימן תע"ה [שם]: יג אדום. זכר לדם, עיין סימן (קע"ד) [קעה] [ס"ק ג]: יד אפילו עני כו'. גרלה לי דמי שתין לו אלא ארבע כוסות מלומלמות אחר מזיגה, צריך להסיב בכל הסעודה, וכאן אמרינן דדוקא לכתחלה יסב בכל הסעודה. וברמב"ם פרק ז' [ממתן ומצה הלכה מ] כתב וז"ל, אימתי צריך היסבה, בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ד' כוסות הללו, ושאר אכילתו ושתיתו אם היסב הרי זה משובח, וקצה מאי מילוק יש בין שתה לאחר לפי זה. ואין לומר דשתה אין צריך לקיים המצוה מן המובחר, דא"כ לא הוי ליה למימר בשתה שיצא אלא הוי ליה למימר אין צריך אלא לכזית. וי"ל דאין מילוק בין שתה לאחר בזה, ולא נקט אם שתה אלא ללמדינו שאף השתה מייב בהיסבה, וכדי שלא תקשה היאך אפשר לו בהיסבה כיון שצריך לילך אנה ואנה, לזה תירץ דהא עיקר החיוב לכל אדם אינו אלא בכזית מצה, וזה יוכל השתה שפיר לקיימו. ומהר"ל מפראג [גבורות ה' פרק מה] כתב לחלק בין שתה לאחר, ולא נתישב לי אלא בדרך שכתבתי: (ז) על הסדר. פירוש, כפי שסדרו חכמים, אבל אם שתאן זה אחר זה בלא הסדר שנתיים לא יצא: (ח) כולו או רובו. פירש מו"ה ז"ל [נ"ש ד"ה ומ"ש ומ"ל] כולו לכתחלה או רובו בדיעבד. ובמדינות שהיין ביוקר אפילו לכתחלה סגי ברובו, ועיין סימן ק"ן סעיף ג' [ס"ק ג] מה שכתבתי מזה, ועיין עוד מה שכתבתי בסימן תפ"ו: (ט) אחר יין אדום. דכתיב [משלי כג, לא] אל תרא יין כי יתאדם, שמע מינה שהאדומים הוא (שמות רבה פרשה ט, מא). והלידנא נמנעו מליקח יין אדום מפני עלילות שקרים בעוונותינו הרבים: (י) אפילו עני כו'. במדינות שהיין

באר היטב

(י) כבדר. אלא אמר הגדה בנתיים, [מ"ש פ"ק ח]: (יא) רובו. פירש הב"ח כולו לכתחלה או רובו בדיעבד. ובמדינות שהיין ביוקר יהיר כל אדם ליקח כוס מרביעית ושתה כולו או רובו בדיעבד, [ט"ז פ"ק ח], ועיין תק יעקב [פ"ק כ], ועיין ע"ז סימן ק"ל פ"ק ג' ובסימן תפ"ו פ"ק ח'. ב' כוסות הראשונים ישתה הרבה כדי שיגרור, ויין בתוך סעודה אינו משכר, מה שאין כן כוסות האחרונים, עטרת זקנים [סימן תעא]: (יב) בהספק. דהיינו אלא שהה מעחלה ועד סופו יותר מאכילת פרס אפילו בדיעבד לא יצא וצריך לחזור ולשתות, אפילו בכוסות אחרונות, ואם שהה כדי שתית רביעית הוי הספקא, ובשני כוסות ראשונות יחזור ויברך, ועיין לעיל ס"ק ז' מה שכתבתי שם. ולכתחלה ישתה רוב רביעית בבת אחת, עיין סימן תע"ה, [מ"ש שם]. ובאר היטב אחר לפני [מ"ק ט] מערבב הדברים כאן, ע"ש:

ביאור הגר"א

[טז] [סעיף ח] צריך לשתות. שם [קח, ב] שתאן בבת אחת כו', ועיין רשב"ם ד"ה בבת אחת, ונראה לי כו'. ועיין רא"ש שם [סימן כא]: [יז] [סעיף ט] שישור כו'. שם [קח, ב] ארבעה כוסות הללו כו': [יח] לאחר שימזגנו. עיין תוספות שם ד"ה (ואתי) [ואת], לכך נראה כו': [יט] [הגה] אם רוצה. דבלאו הכי צריך רביעית יין חי, כמו שכתוב שם. ועיין רשב"ם שם ד"ה אחד חי: [כ] [ושרגן] ושתה כו'. עיין ט"ז [ס"ק ח], וכן כתבו תוספות שם ד"ה רובא כו', וכן משמע בגמרא [שם] דקאמר יצא, משמע דיעבד: [כא] ואם יש בו. שמפרש השקה מהן כו' והוא כו' כמו שכתב הרין שם [כג, א ד"ה השקה] שכל אחד שתה רוב רביעית, שהרי כולן חייבין בארבעה כוסות כמו שכתוב שם חנו רבנן הכל חייבין כו': [כב] ויש אומרים. שמפרשים על בעל הבית לבד, וכמו שכתבו תוספות צ"ט ב' ד"ה לא [יפתחו (השגיח)], ועוד דאמר בגמרא מר, אי נמי בבניו כו', ומדקאמר רובא דכסא ולא קאמר מלא לוגמיו כמו שכתוב

(פ"ק ט) שותין כו'. ועיין סעיף פ"ו. דמה שכתוב שם שתינוקות שהגיעו לחינוך צריך ליתן לכל אחד כוסו לפניו על כרחך הוא לאו דוקא, דלא יהיו קטנים שהגיעו לחינוך עדיפי מגדולים: (פ"ק י) ויש אומרים כו'. ושתה רובו. והב"ח [ד"ה וס"ש וא"ב] וט"ז [ס"ק ח] כתבו דמהאי טעמא כתבו הטור ושו"ע כולו או רובו, דלכתחלה בעינן כולו: (פ"ק יא) שלא כו'. כמו שכתוב סימן תרי"ב. דיש מחלוקת לענין צירוף השתיה, דיש אומרים אם שהה יותר מכדי שתיית רביעית אין מצטרף, ויש אומרים דשיעורו כמו באכילה דהיינו כדי אכילת פרס, לכן לכתחלה לא ישהה יותר מכדי שתיית רביעית לצאת לכולי עלמא: אפילו בכוסות אחרונות. דנראה כמוסיף על הכוסות. דניהו דאם אכל בלי הסיבה כתב לעיל [ס"ק ז] דבכוסות אחרונות לא יחזור וישתה משום דנראה כמוסיף, היינו משום שכתב רמ"א שם [סעיף ז] דכתאי

באר הגר"א

שם ק"ז א', שמע מינה דוקא רוב כוס: [כג] [הגה] וצריך. תוספתא [הובא ברוקח סימן רפג] כ' שתאן כפוסין לא יצא. ר"ל, בהפסק, כמו שכתוב בפרק קמא דבבא בתרא [ג, א] כפיסין אחרי, וכמו שכתוב [פסחים קיד, ב] גבי מרור אכלן לחצאין יצא ובלבד כו', וכן כאן בכהאי גוונא. ועיין סימן תרי"ב סעיף ד'; [כד] [סעיף יז] מי שאינו. ירושלמי שם בפרק ערבי פסחים [הלכה א] ובפרק ח' דשבת [הלכה א] ובפרק ג' דשקלים [הלכה ב] ר' יונה שתי ארבעה כסי דלילי פסחא וחזקן רישיה עד עצרת, ר' יהודה בר אלעאי שתי ארבעה כסי דלילא פסחא וחזקן רישיה עד חגא כו', ועיין באר הגולה [אות ח]: [כה] [סעיף יח] מצות. ירושלמי שם ושם ושם, אמר רבי [ירמיה] מצוה לצאת ביין אדום שנאמר [משלי כג, לא] אל תרא יין כי יתאדם: [כו] [הגה] אם אין. דטעמא מכל מקום בעי, דאף ר' יהודא דבעי אדום אמר צריך שיהא בו טעם ומראה כו', ועיין רשב"ם [קח, ב] ד"ה אל כו': [כז] [סעיף יב] יוצאין. [ירושלמי] שם ושם ושם:

מחצית השקל

גוונא סמכינן על ראבי"ה דסבירא ליה בזמן הזה אין צריך הסיבה, אבל בשהה יותר מכדי אכילת פרס דלכולי עלמא אינו מצטרף, וליכא מאן דיש לסמוך עליו, לכן לא חיישינן במה שנראה כמוסיף: ועל פי מה שכתוב סעיף ד בהג"ה. ולדידן בכוס ראשון דוקא שהיה דעתו תחלה לשתות בין הכוסות, וכמו שכתב מ"א ס"ק ד': ישתה רוב רביעית. ולהב"ח הנ"ל [ס"ק ז] ישתה לכתחלה הרביעית בבת אחת: [ס"ק יב] פפני כו'. דרשאים למזגו היטב כל זמן שראוי כו'. והנה מדברי רמ"א בסימן ר"ד סעיף ה' משמע קצת אם אין ששה חלקים מים מברכים עליו בורא פרי הגפן, אבל בספר אליה רבה [שם ס"ק ז] הביא בשם עולת תמיד [שם ס"ק ז] דביינות שלנו החלושים אם יש בו מים הרבה, אפילו היין הוא הרוב מכל מקום צ"ע אם יברך עליו בורא פרי הגפן: [ס"ק יג] אדום. זכר כו'. וכתב הט"ז [ס"ק

(יג) דדחוק. ורשמי למזגו היטב כל זמן שרמוי לקידוש, כמו שכתוב סימן רע"ב, מ"ש [ס"ק יב]: (יד) אדום. ומתקומות שמרים לעגול עלילת שקרים בדיעבד, אבל לכתחלה מצוה מן המובחר ליקח היין היותר משובח בלי תערובת. וקונדיטון פירוש שנתערב בו דבש ופלפלין, [תק יעקב ס"ק כה]. וכתב הט"ז דבמקום שאין יין מצוי נכשלים הרבה במצוה זו, ישתה מי לימוקים. ובמשובח ריב"ש סימן ט' מבואר דדוקא בשאין לימוקים שיש בהם לחלוחית כשמעצרין אותן, אבל אם אין יוצא מהן דבר רק על ידי שריה במים אין יוצאין בהם, ע"ש, כמבואר סימן ר"ב סעיף י"א, ע"ש, וכן כתב הדוקא וכן מתגין כל גדולי ישראל, ועיין תק יעקב [ס"ק כג]: (טז) עני. כתב המ"א [ס"ק יד] נראה לי דמי שאין לו אלא ד' כוסות מלומלמים אחר מזיגה יקחם בלילה הראשונה הכל. ולא יקח ב' בלילה הראשונה לקידוש ולברכת המזון וג' בלילה

(ס"ק ט) שותין כו'. ועיין סעיף פ"ו. דמה שכתוב שם שתינוקות שהגיעו לחינוך צריך ליתן לכל אחד כוסו לפניו על כרחך הוא לאו דוקא, דלא יהיו קטנים שהגיעו לחינוך עדיפי מגדולים: (פ"ק י) ויש אומרים כו'. ושתה רובו. והב"ח [ד"ה וס"ש וא"ב] וט"ז [ס"ק ח] כתבו דמהאי טעמא כתבו הטור ושו"ע כולו או רובו, דלכתחלה בעינן כולו: (פ"ק יא) שלא כו'. כמו שכתוב סימן תרי"ב. דיש מחלוקת לענין צירוף השתיה, דיש אומרים אם שהה יותר מכדי שתיית רביעית אין מצטרף, ויש אומרים דשיעורו כמו באכילה דהיינו כדי אכילת פרס, לכן לכתחלה לא ישהה יותר מכדי שתיית רביעית לצאת לכולי עלמא. דנראה כמוסיף על הכוסות. דניהו דאם אכל בלי הסיבה כתב לעיל [ס"ק ז] דבכוסות אחרונות לא יחזור וישתה משום דנראה כמוסיף, היינו משום שכתב רמ"א שם [סעיף ז] דכתאי

באר הגולה

פ. שם בגמרא דף ק"ח [מ"כ]:

ע. כן פירש הרא"ש [שם סימן מה] ושאר פוסקים [רש"ן שם כג, ב ד"ה שמאן; מרדכי שם לג, ד]:

פ. שם בגמרא:

צ. כל כו [סימן נ פ, ב] ומורמות חיים [אלטא לא] ספק סימן ו]:

ק. [מרשות חיים שם, בשם הרמב"ן ומהר"ר שם טוב כג]:

ר. הרשב"א בתשובה [מ"ש סימן לגן] מהל דברים דף מ"ט [ע"ב] ומהירושלמי [פסחים פ"י הלכה ח; שקלים פ"ג הלכה ב]:

ש. עוד בשם הירושלמי פרק ג' דשקלים [שם ופסחים שם; רוקח רים סימן רפג; ב"י ד"ה ואיתא, בדעת הרי"ף הרמב"ם והרא"ש]:

ת. שם בשם הירושלמי [שם; ב"י ד"ה ויין, בשם רוב המפוקים]:

א. מתנה פסחים דף ק"ט [ע"ב] בגבלי:

ציונים לרמ"א

מ) ב"י [ד"ה כתב] בשם רוקח [סימן רפג]:

נ) טור [רוקח רים סימן רפג]:

עטרת זקנים

ב) שישור הכוס רביעית. ומידת רביעית אצבעים על אצבעים וגובהו כרחב ב' גודלים וחצי גודל וחומש גודל והו רביעית (עיין פסחים פרק י' קט, ב-ג). וכוס קטן שאינו מחזיק רביעית משקה לבניו ולבני ביתו הקטנים (ב"י ד"ה ומ"ש ומ"ל בשם ארחות חיים הלכות לג ספק סימן ו):

ב*) ורשתה כולו או רובו. היינו ג' כוסות הראשונות, אבל כוס ד' צריך לשתות כל הכלי המחזיק רביעית משום ברכה אחרונה בד):

חכמת שלמה

(סעיף ח) צריך לשתות ארבע כוסות. נ"ב, הגה מה שקשה על דברי מרי"ן בפסחים [כב, ב ד"ה והשתא] גבי ד' כוסות דנמי טלם הסיבה מכח דקאמרי אהדדי, עיין נתיבות מלכי ר"ח במלק ב' בשמעתא עתנו כמ"ש, בשמעתא נקי"ק יעלטו בשמעתא פולין, בשיטה

הגהות הסמ"ע

סעיף ט ורשתה כולו או רובו. ומ"ו מהרש"ל [בביאורו לטור] ז"ל כתב אם אין בכוס אלא רביעית די בשתיית רובו ואם הכוס גדול שמחזיק יותר מרביעית צריך לשתות רביעית שלם:

סעיף יב יוצאין ביין מבושל ובקונדישון. ומברכין עליו בורא פרי הגפן [מהרש"ל בביאורו לטור]:

הלכה ד

ומה שאינו מחמיץ אינו מחמיץ אלא בדבר שיש בו מים אבל בדבר שאין בו מים אינו מחמיץ אלא אם כן נתערה בו מים ונתבשל ונתקרש אבל אם נתערה בו מים ונתבשל ונתקרש אינו מחמיץ אלא אם כן נתערה בו מים ונתבשל ונתקרש ונתחמץ אבל אם נתערה בו מים ונתבשל ונתקרש ונתחמץ אינו מחמיץ אלא אם כן נתערה בו מים ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל אבל אם נתערה בו מים ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל אינו מחמיץ אלא אם כן נתערה בו מים ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש אבל אם נתערה בו מים ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש אינו מחמיץ אלא אם כן נתערה בו מים ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש ונתחמץ אבל אם נתערה בו מים ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש ונתחמץ אינו מחמיץ אלא אם כן נתערה בו מים ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל אבל אם נתערה בו מים ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל אינו מחמיץ אלא אם כן נתערה בו מים ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש אבל אם נתערה בו מים ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש אינו מחמיץ אלא אם כן נתערה בו מים ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש ונתחמץ אבל אם נתערה בו מים ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש ונתחמץ אינו מחמיץ אלא אם כן נתערה בו מים ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל אבל אם נתערה בו מים ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל אינו מחמיץ אלא אם כן נתערה בו מים ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש אבל אם נתערה בו מים ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש ונתחמץ ונתבשל ונתקרש

מהם לגניו ולב"ב יצא הוא דאף דגם הם שתו מהכוס ולא שהה הוא כל הכוס מ"מ כל ששהה רובו יצא, אבל לפי הך פירושא דגם שתייתם מצטרפת לרובא דכסא, א"כ הרי אין מבואר כלל בדברי שמואל שלא היתה כאן שתיית כל הכוס, ומאי קאתי שמואל לאשמעינן דיצא, ובע"כ דזהו גופא הוא דאתא לאשמעינן דאף דלא שהה בעצמו את כד' כוסות רק השקה מהם לגניו ולב"ב מ"מ יצא יד"ח ארבע כוסות], וא"כ הרי מבואר להדיא דעיקר המצוה של ארבע כוסות היא הברכות שעל הכוסות, ושתייתם היא ככל שתיית כוס של ברכה דלא איכפת לן אם המברך בעצמו שותה או אחר. אולם נראה דדבר זה במחלוקת שנוי, [ודברי הגר"א נאמרו רק לפי שיטת התוס' והרא"ש בעצמם שכתבו דיכולים להוציא גם אחרים בארבע כוסות דלדידהו בע"כ דעיקר המצוה של ארבע כוסות היא רק הברכות לחוד], דהנה בתוס' פסחים דף ק"ז כתבו דשיעורא דמלא לוגמיו באדם בינוני הוא רוב רביעית מדאמרינן לקמן והוא דאשתי רובא דכסא אלמא דרובא דכסא הוא מלא לוגמיו, וכן כתבו בדבריהם לקמן דף ק"ח דהא דקאמר הגמ' רובא דכסא היינו כמלא לוגמיו יעו"ש בדבריהם, ומבואר מזה דס"ל להתוס' דגם גבי ארבע כוסות עיקר שיעור השתי' מדינא הוא מלא לוגמיו כמו גבי כוס של קידוש דמבואר לעיל בדף ק"ז דשיעור עטימתו היא מלא לוגמיו וכ"כ בכל כוסות של ברכה, והא דקאמר הגמ' הכא רובא דכסא לאו דינא הוא רק משום דכך הוא שיעורא דמלא לוגמיו של אדם בינוני אבל עיקר השיעור תלוי במלא לוגמיו, ובעוג מלך הבשן נאמת בעינן עפי מרובא כמבואר בדבריהם בדף ק"ז שם, אולם ברמב"ם פ"ז מהלי' חו"מ ה"ע כתב וז"ל ואם שתה מכל כוס מהן רובו יצא עכ"ל, ולא הזכיר כלל הכא שיעורא דמלא לוגמיו כמו גבי קידוש בפכ"ע מהלי' שבת ה"ז יעו"ש, ומשמע דס"ל דהך גבי קידוש הוא דהוי שיעור עטימתו מלא לוגמיו, אבל גבי ארבע כוסות בעינן דוקא רובא דכסא, ולא מלא לוגמיו, וכ"ה גם שיטת הרמב"ן הובאה בב"י ובשו"ע או"ח סי' תע"ב ס"ע דגם אם הכוס גדול ומחזיק כמה רביעיות צריך לשתות דוקא רוב הכוס עיי"ש, הרי להדיא דס"ל דאין השיעור מלא לוגמיו, רק בעינן דוקא רובא דכסא מדינא, וכ"כ להדיא הר"ן בפ' ע"פ לחלק בין קידוש לארבע כוסות דגבי קידוש שיעור העטימה היא מלא לוגמיו וגבי ד' כוסות בעינן דוקא רובא דכסא. והפשוט זה בעטמם דאינהו ס"ל דרק גבי קידוש ושאר כוסות של ברכה דעיקר מילתייהו הוא הברכה שעל הכוס, אלא דדינא הוא דהמברך צריך שיעטוס, זה הוא דהוי שיעורא כמלא לוגמיו, דבהכי הויא עטימה, אבל גבי ארבע כוסות דהמצוה היא שתיית הכוס, ע"כ צריך לשתותו כולו דוקא, ורק דברובא סגי משום דרובו ככולו, אבל שיעורא דמלא לוגמיו ל"ש הכא כלל, זה הוא שיעור כמאמר בדין עטימה ולא הכא דבעינן שתיית הכוס, ושוב מלאתי שכ"כ בב"ח סי' תע"ב שם, ועכ"פ מבואר מזה, דכולהו הך רבוותא ס"ל דעיקר המצוה של ד' כוסות היא בשתיית הכוסות, ולא בברכות גרידא, ובאמת שכן מבואר להדיא בלשון הרמב"ם פ"ז הל"ז שם שכתב וז"ל וכל אחד ואחד וכו' חייב לשתות בלילה הזה ארבעה כוסות של יין עכ"ל, הרי דעיקר המצוה היא לשתות, אבל מדברי התוס' שהביאו מקידוש דגם בארבע כוסות שיעור שתייתן היא מלא לוגמיו, מבואר דס"ל דד' כוסות שוין בעיקר דינן לכל כוסות של ברכה, והיינו כמו שהוכיח אאמו"ר הגאון ז"ל בשיטתם דס"ל דגם ארבע כוסות עיקר מצותן היא הברכות שעל הכוסות, ושתייתן היא רק משום דינא דהמברך צריך שיעטוס, וכל כוסות של ברכה, וזהו שהקשו מקידוש לארבע כוסות.

ולפי"ז נראה דזהו ביאור דברי הגמ' לפי גירסת הרי"ף והרמב"ם גבי שתאן בב"א דידי חירות יצא ידי ארבע כוסות לא יצא, וכן להיפוך גבי שתאן חי ידי ארבע כוסות יצא וידי חירות לא יצא, דבאמת תרתי איתנהו בהמצוה של ארבע כוסות, דהנה בעיקר המצוה של ד' כוסות יעו"ש ברמב"ם פ"ז מהלי' חו"מ ה"ו שכתב וז"ל בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא מתחת משעבוד מצרים וכו' ועל דבר זה הוא הקב"ה בתורה וזכרת כי עבד היית כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה ארבעה כוסות של יין אין פותחין לו מהם עכ"ל, הרי דזהו יסוד הכל תרתי מצות דהסיבה וד' כוסות בכדי שיראה עצמו דרך חירות כאילו הוא בעצמו יצא מתחת ממצרים, [ועיקר הדבר שמחויב להראות א"ע כאילו הוא בעצמו יצא מתחת משעבוד מצרים הוא מצוה מה"ת כמש"כ הרמב"ם דעל דבר זה הוא הקב"ה בתורה וזכרת כי עבד היית וגו' אלא דחכמים תקנו בשביל זה הסיבה וארבע כוסות דשניהם ענין הוא דרך חירות וחהו עיקר מצותן], ומקור דבר זה הוא מדברי הגמ' בפסחים דף ק"ט ודף קי"ז ארבע כסי תקינו רבנן דרך חירות, הרי דזהו יסוד התקנה והמצוה של ד' כוסות בשביל שיהא דרך חירות, ולפי טעם זה הרי לכאורה פשיטא דהשתי' היא המצוה, דזהו הדרך חירות שבזה נשתות ארבע כוסות של יין, אולם הרי זה לכל השיטות דהד' כוסות צריכין שיהיו כוסות של ברכה, וכדאמרינן בדף קי"ז שם ארבע כסי תיקנו רבנן דרך חירות כל חד וחד נעביד בי' מצוה, ור"ל דאע"ג דעיקר התקנה של ד' כוסות היא בשביל שיהי' דרך חירות, אבל כך היתה התקנה שיהי' כל אחד מהם כוס של ברכה ונעביד בי' מצוה, והרי זהו יסוד הדין דאם שתאן בב"א דאמרינן בגמ' דידי ארבע כוסות לא יצא משום דלא שתאן על סדר הברכות, ועיין במ"מ בפ"ז מהלי' חו"מ שם דמפרש גם בדעת הרמב"ם כן דהך דשתאן בב"א פירושו דשתה ארבע כוסות חלוקין רק לא על הסדר, ובע"כ דגם זה מעיקר המצוה של ד' כוסות שיהיו ארבע כוסות של ברכה ותרתי נכללו בהך מצוה של ארבע כוסות, חדא מצות שתיית ארבע כוסות של יין שזהו עצם מעשה הדרך חירות, ושנית דין ארבע כוסות של ברכה, שגם זה הוא מעיקר המצוה, וכמו לדעת התוס', ועל כן זהו דקאמר הגמ' דאם שתאן חי אף לענין דין כוס של ברכה גם חי שפיר דמי, ויצא בהן יד"ח ארבע כוסות של ברכה, אבל מ"מ ידי חירות לא יצא, דלענין עיקר מצות השתי' שהיא משום דרך חירות בזה בעינן דוקא מזוג, ואם שתאן חי אין השתי' דרך חירות, ולא יצא בשתי' זו המצוה של דרך חירות, אבל היא עיקר מצות השתי' של ד' כוסות כמו שהבאתו מדברי הרמב"ם, ולהיפוך אם שתאן בב"א שלא שתאן על הסדר הרי קיים מצות השתי' שהיא משום דרך חירות, ויצא ידי חירות, אבל ידי ארבע כוסות לא יצא, שלא קיים ארבע כוסות של ברכה, וכש"ל דתרתי מילי איתנהו במצות ארבע כוסות לדעת הרמב"ם, חדא מצות שתיית ארבע כוסות של יין שיסוד ענינה הוא דרך חירות, וזהו דקרי לה הגמ' הכא ידי חירות, ושנית דין חובת ארבע כוסות של ברכה, שע"ז הוא דקאמר הגמ' הכא ידי ארבע כוסות יצא או לא יצא, וכש"כ.

והנה בתוס' שם על הא דאמר שתאן חי יצא כתבו וז"ל משמע דלכתחילה בעי מזיגה וכן בפ' שלשה שאכלו אמרינן הכל מודים בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים, וקשה דבפ' שלשה שאכלו אמר ר' דברים נאמרו בכוס של ברכה ולריך חי וכו', ור"ת פי' דחי דהתם היינו

היינו מזיג ולא מזיג וכו' עכ"ל, ומעתין מדברי התוס' דגם לענין מזיגה לא נאמר שום דין מחודש בארבע כוסות, רק הוא הדין האמור בכל כוסות של ברכה דאין מברכין עליהן עד שיהן לתוכו מים, ויסוד הטעם בזה משום דבעינן מלוה מן המובחר כמבואר בברכות דף י' ע"ש, וחכו שהקשו בארבע כוסות להבמ"ר. ולכאורה ליתא דגמ' לא משמע הכי דקאמר ידי חירות לא יצא, משמע דהוא דין מיוחד בארבע כוסות, [ושוב הראו לי בביאורי הגר"א לאו"ח סי' רע"ב סק"ח שכתב כן דארבע כוסות שאני משום חירות יעו"ש בדבריו], וכפה"ל מדברי התוס' דמפרשי דהא דקאמר הגמ' ידי חירות לא יצא לאו דוקא עיקר טעמא דמשו"ה בעינן מזיגה משום חירות, רק דר"ל דלא עדיד מלוה מן המובחר, ומשום דאין השיבות אלא בין מזוג וכמש"כ הרשב"ם שם, והוא עצמו הדין האמור בכל כוס של ברכה, ועכ"פ כל עצמו הוא רק דין של מלוה מן המובחר כמו בכל כוס של ברכה, אולם ברמב"ם פ"ז מהל' חו"מ ה"ע כתב וז"ל ארבעה כוסות האלו צריך למזוג אותן כדי שתהי' שתי' עריבה הכל לפי היין ולפי דעת השותה עכ"ל, וכפה"ל מלשונו זה, הוא זה דין מסויים בהמלוה של ארבעה כוסות במלות שתייתן שתהי' שתי' עריבה, ושוד יותר נראה מדבריו דאין זה כלל דין בהחפצא של הכוס רק במעשה השתי' שתי' עריבה דרך חירות, וכמבואר בדבריו דצריך לעשות המזיגה לפי דעת השותה לכאו"א לפי מה שהוא, והיינו משום דלאו משום השיבותא הכוס קאתינן עלה רק משום מעשה השתי' שתהי' דרך חירות, וזה כל אחד בדידי' משערינן. ולפמש"כ לעילה פלוגתא זו של הרמב"ם והתוס' מתבארת היטב, דלדעת התוס' עיקר המלוה של ד' כוסות מתקיימת רק בזה שהן נעשין כוס של ברכה, ומעשה השתי' היא ככל שתיית כוס של ברכה, ואין לה דינים כלל, ומשו"ה ס"ל דגם הא דבעינן בהו מזיגה, הוא זה משום דין מלוה מן המובחר האמור בכל כוס של ברכה, חכו שהקשו ע"ז מכוס של בהמ"ז דאין בארבע כוסות דין מחודש בזה, והרמב"ם דס"ל דיש בארבע כוסות גם מלות שתי', וחכו עיקר הדרך חירות שבזה, ומשו"ה ס"ל דנאמרו דינים בשתי' זו שתהי' שתי' עריבה ואל"ה לא מיקיימא בה דרך חירות, וכן הן דברי הגמ' דאם שתאן חי נהי דיצא בהו יד"ח ארבע כוסות של ברכה, דלענין דין כוס של ברכה הרי המזיגה היא רק ענין של מלוה מן המובחר, אבל ידי חירות לא יצא, ר"ל מלות השתי' שהיא משום חירות, וכמש"כ למעלה, באופן דהרמב"ם פליג עם התוס' בתרתי, חדא בשתאן חי דלדעת התוס' קיים מלות ארבע כוסות, רק דלא עשה מלוה מן המובחר, ומדברי הרמב"ם משמע דמפרש דחסר לו כל הקיום של דרך חירות שהוא מעצם המלוה של ד' כוסות, ושניה פליגי בשתאן בב"א דלדעת התוס' לא קיים כלל מלות ד' כוסות ויצא רק שמחת יו"ט, ולדעת הרמב"ם קיים מלות השתי' שהיא משום דרך חירות, ורק דחסר לו ארבע כוסות של ברכה, ותרי הפלוגתות חדא פלוגתא היינהו וכש"כ.

והנה בשו"ע סי' תפ"ג פסק דאם אין לו יין יוכל לקחת גם חמר מדינה לארבע כוסות יעו"ש בדברי הרמ"א, ולכאורה הי' אפשר לומר דאע"ג דאמרינן בפסחים דף ק"ז דגם חמר מדינה כשר להבדלה וממילא דה"ה בכל כוסות של ברכה, אבל כ"ז רק לענין דין כוס של ברכה, דגם חמר מדינה מקרי כוס, אבל בליל פסח דעיקר המלוה היא בשתיית יין דרך חירות וכמו שהבאנו מלשון הרמב"ם דלאו"א חייב לשתות בליל הזה ארבעה כוסות של יין, וזה ר"ל דהמלוה היא יין דוקא, דלענין מלות השתי' לא משכחינן דחמר מדינה יהא נחשב כיין לענין זה רק לענין דין כוס של ברכה בלבד, והוי כאילו שתאן חי דאמרינן דידי ארבע כוסות יצא וידי חירות לא יצא, וה"ל בחמר מדינה דהותה, אולם ר"ל דבאמת גם הרמ"א ס"ל כן, אלא דהרי דברי הרמ"א קיימי אם אין לו יין, כמבואר להדיא בדבריו, ובאופן זה הוא דקאמר דיקא חמר מדינה ויקיים עכ"פ מלות ארבע כוסות של ברכה אף שלא יצא ידי חירות, כמו בין חי, אבל אה"נ דאם יוכל להשיג יין מחויב הוא לשתות הארבע כוסות מיין דוקא לקיים מלות שתיית ארבע כוסות של יין שהיא משום דרך חירות, שזה מתקיים רק ביין לבד וחמר מדינה לאו יין הוא לענין זה רק נחשב כוס של ברכה לבד, וע"ע בזה.

שוב מצאתי בתשובות הרא"ש כלל כ"ה שכתב כן להדיא דשתי חובות הם חובת יין וחובת ארבע כוסות והא דאמרינן בגמ' והוא דשתי רובא דכסא הוא משום חובת יין אבל משום חובת ד' כוסות הי' די גם בשתיית אחריס כמו בכל כוסות של ברכה עיי"ש בדבריו, הרי דמפרש לדברי הגמ' דידי יין יצא אין ר"ל שמתח יו"ע דא"כ לא הי' שייך ע"ז שיעורא דרובא דכסא, רק במלות ד' כוסות גופא נכללו שני דברים חובת שתיית יין דע"ז בעינן שישתה הוא בעצמו רובא דכסא, וחובת ד' כוסות של ברכה שבזה דינם לענין טעימה כשאר כוסות של ברכה, ועיי"ש דמייתי ראי' מד' כוסות לכל כוסות של ברכה דגם בהו בעינן טעימת מלא לוגמיו כמו בקידוש עיי"ש בדבריו, וזהו להדיא כמש"כ בדעת הרמב"ם ואין ביניהם רק חילוק בגירסאות הרמב"ם גורס במקום ידי יין יצא ידי חירות יצא, ולפמש"כ גם דברי הרמב"ם הכי מתפרשים דר"ל שתיית היין שזה עיקר מלותה משום דרך חירות, אבל בעיקר הדין תרווייהו שויס דיש במלות ד' כוסות שני דברים חובת שתיית יין וחובת ד' כוסות של ברכה וכמש"כ.

הלכות סוכה

בסוכה דף ד' איתא גבוהה מעשרים אמה והולין יורדין בתוך עשרים אמה אם נלתה מרובה מחמתה כשרה ואם לאו פסולה איתא גבוהה עשרה עפחים והולין יורדין לתוך י' סגר אביי למימר אם חמתה מרובה מנלתה כשרה א"ל רבא הא דיורה סרוחה היא ואין אדם דר בדיורה סרוחה עיי"ש, עיין בעור או"ח סי' תרל"ג שפסק דהסוכה פסולה מה"ע דדיורה סרוחה היא, וכן הופסק הדין בשו"ע או"ח סי' הנ"ל סעיף ע' עיי"ש, אולם ברמב"ם בפ"ה מלי סוכה הל"ד כתב וז"ל, וצריך להזהר שלא יהיו הולין ועלין של סכך יורדין לתוך עשרה עפחים כדי שלא יגר לו בישיבתו עכ"ל, ולא ביאר להדיא דהסוכה פסולה בכל גווני, דין אם לילתן מרובה מחמתן או חמתן מרובה מלילתן, ואדרבא פשטות לשונו לפוס ריבעא שכתב וצריך להזהר וכו', משמעותו יותר דהוא רק דין של לכתחלה, וגם נקט להך דינא בדיני הסיכוך, ולא בדיני עצם הסוכה, ולכאורה נראה דהרמב"ם פליג בזה עם הטור, ויתר הפוסקים, דנקטו מפורש דהסוכה פסולה, וצריך ביאור שיטת הרמב"ם, ומה היא פלוגתתן בזה.

והנה תנן בסוכה דף כ"א הסומך סוכתו בכרעי המטה כשרה ר"י אומר אם אינה יכולה לעמוד בפ"ע פסולה, וגמ' שם מ"ע דר"י וכו' חד אמר מפני שאין לה קבע וחד אמר מפני שמשמידה בדבר המקבל טומאה, ובפירש"י שם דר"י לטעמי' דאמר סוכה דירת קבע בעינן, וכ"ה גם בפיה"מ להרמב"ם שם, והנה יעו"ש בדברי התוס' שביאו מהירושלמי דטעמא שאין לה קבע ר"ל מפני שאין לה עשרה עפחים מהמטה עד לגג הא אם יש לה עשרה עפחים כשרה

גם

דאמרינן דידי ארבע כוסות יצא וידי חירות לא יצא, וכ"כ בחמר מדינה דהותה, אולם ר"ל דבאמת גם הרמ"א ס"ל כן, אלא דהרי דברי הרמ"א קיימי אם אין לו יין, כמבואר להדיא בדבריו, ובאופן זה הוא דקאמר דיקא חמר מדינה ויקיים עכ"פ מלות ארבע כוסות של ברכה אף שלא יצא ידי חירות, כמו בין חי, אבל אה"נ דאם יוכל להשיג יין מחויב הוא לשתות הארבע כוסות מיין דוקא לקיים מלות שתיית ארבע כוסות של יין שהיא משום דרך חירות, שזה מתקיים רק ביין לבד וחמר מדינה לאו יין הוא לענין זה רק נחשב כוס של ברכה לבד, וע"ע בזה.

שוב מצאתי בתשובות הרא"ש כלל כ"ה שכתב כן להדיא דשתי חובות הם חובת יין וחובת ארבע כוסות והא דאמרינן בגמ' והוא דשתי רובא דכסא הוא משום חובת יין אבל משום חובת ד' כוסות הי' די גם בשתיית אחריס כמו בכל כוסות של ברכה עיי"ש בדבריו, הרי דמפרש לדברי הגמ' דידי יין יצא אין ר"ל שמתח יו"ע דא"כ לא הי' שייך ע"ז שיעורא דרובא דכסא, רק במלות ד' כוסות גופא נכללו שני דברים חובת שתיית יין דע"ז בעינן שישתה הוא בעצמו רובא דכסא, וחובת ד' כוסות של ברכה שבזה דינם לענין טעימה כשאר כוסות של ברכה, ועיי"ש דמייתי ראי' מד' כוסות לכל כוסות של ברכה דגם בהו בעינן טעימת מלא לוגמיו כמו בקידוש עיי"ש בדבריו, וזהו להדיא כמש"כ בדעת הרמב"ם ואין ביניהם רק חילוק בגירסאות הרמב"ם גורס במקום ידי יין יצא ידי חירות יצא, ולפמש"כ גם דברי הרמב"ם הכי מתפרשים דר"ל שתיית היין שזה עיקר מלותה משום דרך חירות, אבל בעיקר הדין תרווייהו שויס דיש במלות ד' כוסות שני דברים חובת שתיית יין וחובת ד' כוסות של ברכה וכמש"כ.

הלכות סוכה

בסוכה דף ד' איתא גבוהה מעשרים אמה והולין יורדין בתוך עשרים אמה אם נלתה מרובה מחמתה כשרה ואם לאו פסולה איתא גבוהה עשרה עפחים והולין יורדין לתוך י' סגר אביי למימר אם חמתה מרובה מנלתה כשרה א"ל רבא הא דיורה סרוחה היא ואין אדם דר בדיורה סרוחה עיי"ש, עיין בעור או"ח סי' תרל"ג שפסק דהסוכה פסולה מה"ע דדיורה סרוחה היא, וכן הופסק הדין בשו"ע או"ח סי' הנ"ל סעיף ע' עיי"ש, אולם ברמב"ם בפ"ה מלי סוכה הל"ד כתב וז"ל, וצריך להזהר שלא יהיו הולין ועלין של סכך יורדין לתוך עשרה עפחים כדי שלא יגר לו בישיבתו עכ"ל, ולא ביאר להדיא דהסוכה פסולה בכל גווני, דין אם לילתן מרובה מחמתן או חמתן מרובה מלילתן, ואדרבא פשטות לשונו לפוס ריבעא שכתב וצריך להזהר וכו', משמעותו יותר דהוא רק דין של לכתחלה, וגם נקט להך דינא בדיני הסיכוך, ולא בדיני עצם הסוכה, ולכאורה נראה דהרמב"ם פליג בזה עם הטור, ויתר הפוסקים, דנקטו מפורש דהסוכה פסולה, וצריך ביאור שיטת הרמב"ם, ומה היא פלוגתתן בזה.

והנה תנן בסוכה דף כ"א הסומך סוכתו בכרעי המטה כשרה ר"י אומר אם אינה יכולה לעמוד בפ"ע פסולה, וגמ' שם מ"ע דר"י וכו' חד אמר מפני שאין לה קבע וחד אמר מפני שמשמידה בדבר המקבל טומאה, ובפירש"י שם דר"י לטעמי' דאמר סוכה דירת קבע בעינן, וכ"ה גם בפיה"מ להרמב"ם שם, והנה יעו"ש בדברי התוס' שביאו מהירושלמי דטעמא שאין לה קבע ר"ל מפני שאין לה עשרה עפחים מהמטה עד לגג הא אם יש לה עשרה עפחים כשרה

גם

(15)

מ"ר הבעל שבטו עליו

כי כן נראה לו להלכה מעיקר הדין. [ביתד נאמן, ה' חשון, תש"נ (עמ' כה), הובא שמנהגו של הגר"ח היה שלא לומר הלל בבית הכנסת בליל פסח.]

❑ ❑ ❑

בענין ד' כוסות: א] היתה תקופה מסויימת שבה עזבו רוב היהודים את העיר בריסק מפחד הרוסים, והגרי"ז, ז"ל, עבר אז לעיר חסלאוויטש להשאר אצל אחיו הגר"מ, ז"ל, ודוחק גדול היה באותה שנה, והיה מן הנמנע להשיג די יין לכל יהודי העיר לכל ארבע הכוסות, ודנו אז הגר"מ והגרי"ז בסוגי' דארבע כוסות, וחדשו אז את הבאור המפורסם בדברי הרמב"ם בדין שתאן חי ושתאן בב"א. ומאחר ששעת הדחק היה, והיה מן הנמנע לעשות אחרת, החליטו לסמוך אדעת התוס' שהבעה"ב יברך את כל ד' הברכות על כוס היין שלו, ושאר בני ביתו יצאו בברכתו — מבלי שיהיה לכל אחד ואחד כוס־יין, כמו שעושים תמיד בקדוש והבדלה. ודנו עוד לומר ע"פ דברי הרמ"א לאו"ח סי' תפ"ג, דאם אין לו יין, יוכל לקחת חמר מדינה לד' כוסות, דאולי, נוסף על מה שראש המשפחה יברך את כל ד' הברכות על כוס של יין, שיהיה בפני כל אחד ואחד מבני הבית כוס של חמר מדינה. והסכימו שניהם לומר שאין בזה שום הידור נוסף, דבחמר מדינה אין יוצאין ידי מצות חירות אלא רק ידי מצות ד' ברכות על הכוס, וזה כבר יצאו במה שאחד יברך על היין, ואין שום תוספת הידור במה שיהיה לפני כל אחד ואחד כוס של חמר מדינה של עצמו. [ולזה רמוזים דברי הגרי"ז, ז"ל, בספרו, עיי"ש היטב בלשונו.]

ב] בענין כוס של קידוש כתב הרמב"ם פכ"ט משבת הי"ד, אין מקדשין אלא על היין הראוי לנסך ע"ג המזבח, לפיכך אם נתערב בו דבש...אין מקדשין עליו...להוציא יין...מבושל. ועי' שו"ע או"ח (סי' רע"א ס"ח) שפסק המחבר שמקדשין על יין מבושל ועל יין שיש בו דבש [כדעת התוס' והרא"ש, דהך גמ' דב"ב פרק המוכר את הפירות (צז.) דאין אומרים קדוש היום אלא על היין הראוי לנסך ע"ג המזבח, לא בא אלא לאפוקי יין שריחו רע וכיוצא בזה, משום גריעותא], וי"א שאין מקדשין עליהן.

ועי' או"ח (סי' תע"ב סי"ב) מהירושלמי, דיוצאין י"ח ארבע כוסות אפילו ביין מבושל ובקונדיטין. הרי להדיא שאף הרמב"ם לא החמיר לפסול במבושל ובנתערב בו שאור ודבש אלא דוקא לקידוש ולא לארבע כוסות ולשאר כוסות של ברכה. ומנהג רבנו היה להחמיר כדעת הרמב"ם, שלא לקדש על מיץ ענבים, שהוא מבושל, ולא על יין שהוסיפו בו סוכר.

ג] אלא שיש מקום להסתפק בליל פסח, דאנו תמיד מחמירים כאותה הדעה שבתוס' פסחים (צט:) ד"ה לא יפחתו, דלא סגי במה שהבעה"ב מברך כל ד' הברכות על הכוס [קידוש, אשר גאלנו, ברכת המזון, וברכת השיר] להוציא לכל בני ביתו, דנוסף על מה שתקנו חכמים ד' ברכות על הכוס [דוגמת קידוש על הכוס והבדלה על הכוס דכל השנה כולה], תקנו ג"כ מצות שתיית ד' כוסות בליל פסח בתורת מצות חירות, דבכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא ממצרים [ע"י הסיבה וע"י שתיית ד' כוסות], ומעתה יש להסתפק, אם סגי במה שהמקדש יש לו כוס של יין שאינו מבושל ושאין בו סוכר בעד הכוס הראשון, ושאר בני הבית הרי יוצאים י"ח הקידוש במה ששומעים ממנו, ומה שצריכים הם לשתות כוס לעצמם זהו מכח מצות חירות אשר היא מצות ארבע כוסות, ולארבע כוסות הרי מבואר בירושלמי הנ"ל דיוצאין במבושל ובקונדיטין; או דנימא, דבליל פסח בענין שהכוס הראשון של כל אחד ואחד יהיה דינו ככוס של קידוש, וכאילו כל אחד ואחד אמר (מכח דין שומע כעונה) את ברכת הקידוש על הכוס של יין המונח לפניו, וממילא יש להצריך להדר לכתחילה לצאת י"ח שיטת הרמב"ם, שיהיה הכוס הראשון של כל אחד ואחד מבני הבית מיין בלתי־מבושל ושלא הוסיפו בו סוכר. ודעת רבנו היה נוטה יותר להצד השני הזה.

ד] בגמ' פסחים (קח:) דבשתאן חי לא יצא לגמרי ידי חובתו, ובלשון הרמב"ם (פ"ז מחמץ ומצה ה"ט), ד' כוסות האלו צריך למזוג אותם, כדי שתהיה שתיה עריבה, הכל לפי היין ולפי דעת השותה. ועפי"ז העיר רבנו, שאלו שלא נהנים משתיית היין, ומיץ ענבים יותר נוח להם, למצוה מן המובחר יש להם ליקח מיץ ענבים לארבע כוסות, דבעינן שתהיה השתייה עריבה לפי דעת השותה.

קיים את הילד הזה וכו'. כן כתב בעל העיטור (הל' מילה ח"ד ג ע"ל בפופו) פירוש אחר שנתן יין בפי התינוק אומר קיים את הילד וכו' ואע"פ שמן הדין תיכף שגמר ברכת היין וברכת אשר קדש וכו' היה לו לשתות כדין כל ברכות הסדורות על הכוס בקשת רחמים שהוא מבקש על הילד קיים את הילד הזה וכו' לא הוי הפסק: **ואנו** נוהגים שלא ליתן מן היין בפי התינוק עד שמגיע לפסוק (יחזקאל טז ו) ואומר לך בדמיך סה) חי וכן כתב הכלבו (סי' עג) וטעם הדבר כתב ה"ר דוד אבודרהם (שם עמוד שנב) על פי המדרש סו) ואח נותן מן היין באצבעו בפי התינוק ושמעתי שעושה לרת שדי באצבעותיו סז) בעת שנותן מן היין בפי התינוק: **ונוהגים** לכפול סח) ואומר לך בדמיך חי וכתב ה"ר דוד אבודרהם שהוא לרמוז שעל ידי המילה יזכה לעולם הזה ולעולם הבא: **כתב** הכלבו (שם) באותו טעמא שמטעימין לתינוק קומכין שלא לטעום המוהל אבל משגרין לאם התינוק. וגם בעל העיטור (שם ג ע"ג) כתב אע"ג דאמרינן (ברכות נב. פסחים קה:) המברך ברין שיטעום הני מילי היכא דאפשר אבל היכא דלא אפשר יהבינן ליטוקא סט) דלטעמיה ונפיק והמיא דאיה לדבר ולי נראה שטעימת הימול אינו מועילאתו מידי ברכה לבטלה. כיון דלאו בר מיזבא הוא כלל ואפילו מדרבנן וטעימת האם אם שמעה הברכה ולא הפסיקה בין ברכה לטעימה אפשר דנפקא בברכת המברך אף על גב דברכת הנהנין היא כיון דתקנה ברכת אשר קדש על הכוס הוה ליה ככא דקידושא ואבדלתא דמוליא אחרים מברכת היין גם כן אבל אם לא שמעה הברכה או הפסיקה בין ברכה לטעימה ודאי דאין טעימתה מועילאתו מידי ברכה לבטלה: **כתב** הרשב"א שאלתא כמה שיעור טעימה גבי מקדש בעינן מלא לוגמיו הכא גבי אשר ברכות לא בעינן מלא לוגמיו ע): [בדק הבית] כתוב בארחות חיים (הל' מילה עמוד 9) [פ] במדרש תלים בני ארץ ישראל עא] אומרים יהא כאח לשבעה וכאב לשמונה רבי יהושע אומר זה [ב] אברהם ויצחק שמואל אמר זה ישי ודוד עב] ויש אומרים אח לאפרים שהוא שביעי לדגלים

(י) **ולומר קיים את הילד הזה לאביו ולאמו שנקרא** סב) **שמו פלוני וכו' ובקשת רחמים לא הוי הפסקה** סג) **בין ברכה לשתייה.** (יא) **ויש אומרים כיון שנתן** סד) **יין בפי התינוק לאו הפסקה היא.**

פרישה

(י) **ולומר קיים את הילד הזה וכו'.** פירוש אחר שנתן יין בפי התינוק אומר קיים וכו' (ולא כמו שאנו עושין) ואף על פי שמן הדין שתיכף שגמר ברכת היין וברכת אשר קדש וכו' היה לו לשתות כדין כל הברכות הסדורות על הכוס ע"ז קאמר בקשת רחמים שהוא מבקש על הילד קיים את הילד הזה וכו' לא הוי הפסק. ב"י. וכ"כ בעור אורח חיים בס"ם קפ"ע אחה שנוהגין להאריך אחר ברכת הטוב והמטיב דבברכת המזון קודם לשתיה כוס של ברכה וכתב שם דגדולה מזו מצינו דהרי כאן בכוס של המילה כבר מיך הברכה דטולא פרי הגפן וגם אומר הברכה דאשר קדש ידיד וכו' ואח"כ מאריך בבקשת רחמים על הילד בין הברכה לשתיה וכ"ש שם דעדיין לא מיך פרי הגפן עד לבסוף ע"ש: (יא) **ומ"ש ויש אומרים וכו' עד לאו הפסקה היא.** ר"ל אף שאינו יוצאין ידי חובת כוס באותה טעימה דהתינוק מכל מקום כיון דהתמיל מיד אחר הברכה בטעימה דהתינוק תו לא הוי הפסק הבקשת רחמים ויוצאין בזה שישתה לבסוף המוהל והסנדק ודוקא בבאן דבבר מיך טולא פרי הגפן צריכין לזה מה שאין כן בברכת המזון וכמו שכתבתי (אות י) דשם הכל מודים דלא מהני הפסק בלא הפסקת טעימה:

דרישה

לפסוק ואומר לך בדמייך חיי וז"ל סא] הר"ד אבודרהם ואז נותן מן היין באצבעו בפי התינוק ושמעתי שעושה צורת שדי באצבעותיו בעת שנותן יין בפי התינוק ונוהגין לכפול ואומר לך בדמייך חיי שהוא לרמז שע"י המילה יזכה לעולם הבא ולעולם הזה:

חדושי הגהות

רסה [פ] במדרש שומר טוב בתפלת מזמור ה' וע"ש: [ב] ר"ל שאברהם היה אב לשמונה לינתק וישמעאל ושאה בני קטורה וממילא ינתק אח לשבעה וכן ישי ודוד (בשמואל א ט"ז (ט)):

הגהות והערות

ס:) **כתב** "ח"ל" על אף שאינו מצטט את לשונו במדויק אלא רק את תוכן דבריו: סב) **"שנקרא"** כ"ה ברוב הדפוסים ובכת"י וכ"ה באבודרהם (עמוד שנא) ומשמע קצת שכבר נקרא כן קודם המילה (ועיין בספר חסידים סי' תתשמ ד"א זה ספר וכו' מכאן רמז כשמשימין הנער בערס וקורין לו שם וכו' עיי"ש) ובדפוס שלוניקי בלבד הגירסא כאן "ויקרא" וכ"ה בכמה ראשונים. ובשכנה"ג בהגהת טור אות ח הביא שהגירסא כאן "שיקרא" וכתב ע"ז נ"ב מנהגינו לומר "ויקרא": ומ"ש לקמן פלוני וכו'. ובדפוס שלוניקי בלבד הגירסא "ויקרא שמו פלוני בן פלוני" (וכ"ה במחזור ויטרי עמ' 626). בטור לא נזכר שאומרים "שמו בישראל" ובשכנה"ג כתב ויקרא שמו בישראל פ' כו' והשם הוא ישראל לא שם הגרים דלא מסקינן בשמייהו וגם במחזור ויטרי ובסדר רב עמרם גאון כתוב ויתקרי שמיה בישראל ובכל בו סי' עג הגירסא דאקרי שמיה בישראל. והנה מהטור משמע דמ"ש "שנקרא שמו וכו'" הוא גם מבעל העיטור ובעיטור שלפנינו ליתא: סג) **"ובקשת** רחמים לא הוי הפסקה" וכו'. כ"ה בדפוס פייבי די שאקו ובכל הדפוסים שמהב"י ובדפוס שלוניקי הגירסא "ובקשת רחמים הוא זה ולא הוי הפסקה" ובדומה לזה בכת"י פריז, ולפ"ז נראה דקאי אשלאחריו שבקשת רחמים אינה הפסקה. אבל בדפוסי אישאר וואדי אל חיג'אזא ובכת"י לונדון הגירסא "ובקשת רחמים ולא הוי הפסקה". ויתכן דלגירסתם הפירוש שנוהגים לומר קיים את הילד הזה לאמו וכו' ובקשת רחמים היינו שאר רחמים שאומרים ישמח האב ביוצאי חלציו וכו' וסיים ולא הוי הפסקה שכל הבקשות אינם הפסקה. ועדיין צ"ע: סד) **"שנתן"** כ"ה בדפוס פייבי די שאקו ובכל הדפוסים שמהב"י וכ"ה בבעל העיטור. בשאר הדפוסים העתיקים ובכת"י הגירסא "שנותן" לשון הווה: סה) **כ"ה** בדפוס קניגסברג וכ"ה בפסוק ביחזקאל. בשאר דפוסים הגירסא "בדמייך" וכ"ה בד"מ הארוך אות ז ובדרישה כאן. וכ"ה באבודרהם שם עמוד שנב והוסיף ח"ל "ב' דמים דם פסח ודם מילה": סו) **וז"ל** האבודרהם שם "ומנהג כשאומר ואומר לך בדמייך חיי נותן באצבעו מן היין על "שפת" התינוק, והטעם משום דאמרינן במדבר סיני רבה שימו איש חרבו על יריכו (שמות לב, כז) משה מל ואהרן פורע ויהושע משקה פי' לפי שכל אותם מ' שנה לא היו מולים במדבר מפני טורח הדרך וכו' ועכשיו שהיו עומדים ליהרג לא רצו משה ואהרן שיהרגו בלא מילה ובלא קבלת מצוה ולכך היה משה מל ואהרן פורע ויהושע משקה אותם עפר העגל שעשו וכו' ואותה ההשקאה היתה להם בשעת מילה ופריעה למות ולא לחיים ואנו אומרים השקאה זו של שעת מילה והפריעה יהיה לחיים ולא כאותה של יהושע". ובמדרש שלפנינו במדבר פרשה יא איתא להך מדרש אבל קאי על מה שמלו במצרים כדי לאכול הפסח ולא במעשה העגל וצ"ע: סז) **מהלשון** משמע שמסדר וכופף אצבעותיו שיהיה בהם צורת שדי (ועיין בספר אורח הברית סי' טו בהגהות אות פד מה שכתב בזה וע"ע דרך פקודיך מצות מילה בחלק הדיבור אות כו): סח) **בדפוס** קניגסברג מובאת כאן הגהה ח"ל "פליאה דעת ממני איך קרא לכפל זה מנהג והוא כפול בכתוב (יחזקאל טו ו). אמנם לשון הרד"א בספרו יש לדחוק ולישב אבל לשון מרן הב"י צ"ע. (י' ב')": סט) **מבואר** דהך ינוקא דקאמר העיטור פירשה הב"י תינוק הנימול והשיירי כנסת הגדולה הגהות ב"י אות ט הקשה עליו וסובר שהך ינוקא דקאמר העיטור היינו תינוק שהגיע לחינוך ודלא כלבו הסובר שמטעמינן לתינוק הנולד (ועיין בשו"ת הר"ן סי' נב): ע) **בשו"ת** הרשב"א שלפנינו לא מצאנו תשובה זו, אבל מצאנוה בתשובת רש"י סי' נג ובמחזור ויטרי (עמ' 625) ע"ש "יצחק ב"ר יהודה" וכ"ה בספר העיטור (ח"ב נג ע"ג וע"ש בשער החדש אות סג) וכן הוא בראבי"ה סי' תתצא (עיי"ש ע' 678 הערה 6) אבל מהמרדכי בערובין סי' תצו משמע שכוס של ברכה דינו ככוס של קידוש וצריך לשתות מלא לוגמיו עיי"ש. ועל הב"י שכתב שלא בעינן מלא לוגמיו כתב המור וקציעה בכת"י "צ"ע מגליה הא": עא) **לשון** המדרש שבידינו שיחתן של ישראל תורה היא וכו' ובארחות חיים הגירסא "שיחת כל ישראל תורה היא" ובשבלי הלקט הל' מילה סי' ד (קפח.) הגירסא "שיחתן של בני ארץ ישראל תורה היא" וכו'. ולקמן בסמוך שכתב תהא "כאח לשבעה וכאב לשמונה" במדרש הגירסא "אח לשבעה ואב לשמונה" וכ"ה בשבלי הלקט. אבל בא"ח הגירסא "כאח לשבעה וכאב לשמונה". ולקמן שכתב "שמואל אמר" בשבה"ל הגירסא "ר' "ישמעאל" וכו'. ובמדרש הגירסא "רבי שמואל": עב) **וי"א** זה אינו במדרש שלפנינו וגם אינו בארחות חיים והוא בשבלי הלקט (שם) בשם יש מפרשין ח"ל יהא אח לשבעה ואב לשמונה (בהגהות שם הביא נוסחת כת"י "וגם" לשמונה וכ"ה בסמוך) יש מפרשין אח לשבעה זה אפרים דכתיב (במדבר ז, מח) ביום השביעי נשיא לבני אפרים וגם לשמונה זה מנשה דכתיב (שם שם, נד) ביום

הרב"מ מ' ישראל ש. גלפנרין נ"ע

והוא רחום ותחנונים. ודיי שמניחים במקצת ואין צריכין להפסיק לגמרי סליחות ווידוי ואל ארך אפים. ושליח צבור מברך על היין ואין טועמו. והמנהג תורה היא שאין צריך לטעמו ביום תענית ולא למיתביה לינוקא דאתי למסרך אלא לשהיה עד לאורתא. [ולא] לשתייה אימיה דרביא כי בעיא למיתב בתעניתא, דאע"ג דאמר' המברך צריך שיטעום, כי טעים ליה אחרינא שפיר דמי, מדמקשינן ביום הכיפורים לימרו זמן על הכוס כבשאר ימים טובים וליתביה לינוקא, ומפרקינן דאתי למיסרך, טעמא דאתי למסרך אלא היכא דליכא למיחש למיסרך, כי טעים אחרינא שפיר דמי. וביום הכיפור' אין אומ' זמן על הכוס כבשאר ימים טובים דצרך למישתייה משום קידוש היום, וליכא למימר דלשהייה עד לאורת' דמוצאי יוה"כ, דלא איפשר.

ושליח ציבור מברך על היין 9) ואינו טועמו 10) והמנהג תורה היא 11) (מצות מילה קבלו בשמחה ועדיין עושין אותה בשמחה, כדכתיב שש אנכי באמרתך [=על אמרתך]) שאין צריך למעמו ביום תענית, ולא ליתביה לינוקא, דאתי למיסרך אלא לשהייה עד לאורתא 12), או לישריה לאימיא דרביא דלא בעינא למיתב בתעניתא, אע"ג דאמ' המברך צריך שיטעום כי טעים ליה אחרינא שפיר דמי. מדמקשינן וביום הכפורים לימרו זמן על הכוס כבשאר ימים טובים וליתביה לינוקא ומפרכין 13) אתי למיסרך. אבל היכא (דאיכא למיסרך) דליכא למיחש למיסרך כי טעים ליה אחרינא שפיר דמי. וביום הכיפורים אין אומרים 15) זמן על הכוס (ביום הכפורים), ולא [=דלא] איפשר.

וששאלת כמה שיעור טעימה: גבי מקדש הוא דבעינן מלא לוגמא, ואפילו הכי ביומא דתעניתא אסור למיטעם. ואע"ג [7] דאמ' אשה היושבת בתענית טועמת תבשיל ואין בכך כלום, הני מילי טעימה בעלמא בלא בליעה, ואפילו בולעת קימעא אין בכך כלום, אבל הכא למברך בעינן מלא לוגמא לשתות ובלא לוגמא מיתבא דעתיה, כדאמ'[7] לגבי יום כיפורים שתה מלא לוגמא חייב.

וששאל גבי שיעור טעימא, גבי קידוש 16) דבעי מלא לוגמיו, הכא גבי שאר ברכות לא בעינן מלא לוגמיו. ואפילו הכי, ביומא דתעניתא אסור למטעם;

יצחק בר' יהודה נ"ע:

9) אמנם בתשובות הרסב"ם (מהד' פריימן) סי' ע"ט 76 איתא בזה"ל: ומי שבירך בפה"נ באופן זה ודאי בירך ברכה לבטלה וכו'. והשווה ר"ל גינצברג בגנ"ש ח"ב ע' 179, ושם בהשמטות ותקונים ע' 636 וכל המקורות שציין שם. 10) וכ"ה בס' מנהגים שם. 11) והמאמר כולו מן „מצות מילה" עד „באמרתך" נשנה בכת"י שם שלא לצורך. 12) מעה"נ: ולא לשתייה אימיה דרביא, כי בעיא למיתב בתעניתא; עי' עירובין מ' ע"ב. 13) =ומפרקינן דאתי למיסרך (וכ"ה שם). 14) ירושלמי נדרים פ"ח: ה"א: וכל המאמר עד לבסוף התשובה נשמט בכת"ו ונמצא בפע: צד ע"ז. 15) כת"ו כמ: נלקה בחסר ונשמט שם כל המאמר מן „כבשאר יו"ט" עד „דלא איפשר"; כת"ו הנדפס: אם אמר זמן וצ"ל: אין אומר' זמן. 16) =גבי מקדש (בכת"ו הנדפס). 17) יומא ע"ג ע"ב.

(18)

סי' נ"ד

שאלה לה"ר יצחק ב"ר יהודה [1]: ריאה שהיא עטופה כולה, וקורין אותה פולמנ"ארא [2] ועולה בנפיחה ואין רוח יוצא הימנה אבל היא גדולה כמו [3] נפוחה מאיליה, ויש בה מקומות קשין במשוש ונוקבין [4] שם, ואינה מבצבצת ואין שם [5] מוגלא ואף אינה יבשה באותו מקום. **תשובה** [6]: הריאה כשנוקבי' אותה ואינה מבצבצת טרפה דאמ' [7] אטום

בריאה אי (מבצבץ) מבצבץ כשרה, ואי לא טרפה. ואותה [8] שקורין פולמנ"ארא, היא ריאה שהיא נפוחה מאליה ודבוקה בדופן כלה או [9] מקצתה וכשמפרקי' אותה היא [10] מרוקבת כל סביבה וכשנוטלין אותו [11] רקבובית מעל גבה היא יפה ושלמה מכל נקב, היא כשרה [12].

סי' נ"ה

בברכות [1] העיקר והתוספות ובשלום עד בלי דיי, יבורך אחי [2] משיב נפשי [3] עין ימיני [4] גדולי [5], ר' פלוני [6] בר' פלוני, אחי וביתו

נ"ד: תשובת ר"י בר"י לבן דודו ר' מנחם בר מכיר הובאה בת"ר כ"י ל"ז סי' ל' דף 423; תקל"ו סי' ע'; התורה סי' ס"ט 204; מעה"נ 87 לבסוף, ובאגרת שם נתשו' לד 88; וסה"י לר"ת סי' של"ט בכמה שינויים. ורמז ר"ל עפשטיין במתנרתו „שמעיה" לד 7.

נ"ה: תשובה זו [הנמוחסת לרש"י] הובאה במעה"נ סס"י נ"ה ע' 95-96 בשם

נ"ד: 1) אולי צריך להוסיף כאן ע"ם הגירסא בתחצ"ו ובסה"י שם. [=מבן דודו ר' מנחם בר מכיר נ"ע]. 2) בסה"י: פולמינדיא; במעה"נ: פלמוניירא; בתחצ"ו: פלומוטריא; בהאורה: פולסון [=פולמון] בל' צרפת העתיקה Pulmun 3) במעה"נ: כמו שהיא מאליה. 4) שם: ונוקבין אותה מכאן. 5) שם: ואין בסתימא מונלא, בל' צרפת העתיקה Matiér (ראה תחצ"ו שם הערה ב'). 6) במעה"נ: וששאלת על הריאה שנוקבין אותה וכו'. 7) צ"ל: [=דאמר רבינא, האי] אטום כריאה וכו', חולין מ"ו ע"ב. 8) במעה"נ שם: סוף התשובה נלקה בחסר. 9) בתחצ"ו שם: או חציה. 10) שם: היא מדובקת על סביבה (האורה שם). 11) שם: הרקבובית שעל גבה. 12) שם: אבל אם יש אטום בריאה, וכשנופחין באטום אינה מבצבצת, טריפה.

נ"ה: 1) מכאן ועד „ראשית" ליתא בפרדס; וראה [מלאכי נ': י]: והריקותי לכם ברכה עד בלי די. 2) וכוונת התואר „אחי" הוא = ריעי או קרובי [ראה מבואר]. ולדעתי הוא =ר' מנחם בר' מכיר, תלמידו וקרובו של ר"י בר"י. 3) =מנחם משיב נפשי [איכה א': ט"ז]; וגם זה מעיד, שמנחם היה שם השואל. 4) זכריה י"א: י"ז. 5) ומכאן מבואר, שהשואל היה כבר גדול בחיי בן דודו ורבו; ויש להפלא ע"ז, דהרי ידענו שר' מנחם היה צעיר לימים וגם הצעיר בין האחים [ועי' צונץ, לט"ג 158, ומבואר]. 6) ה"ה ר' מנחם בר' מכיר, ולו ערוכה

לשתותו לאחר שנירך עליו דהאי שיעטוס דקאמר לאו דוקא קאמר אמברך דהוא הדין כי שתי אחרינא דעעמא דגנאי הוא לכוס של ברכה שלא יהנה אדם ממנו לאחר שתהא ברכת נורא פרי הגפן שלא לצורך ומכי טעים ליה אחרינא שפיר דמי, עכ"ל.

ב. וכן פי' הריטב"א שכתב שם וז"ל: המברך צריך לטעום פי' כדי שלא תהא ברכה לבטלה, הילכך אם לא טעם המברך מסתיין דלטעוס אחרינא, וכדאמרי' בסמוך ליתביה ליוקא דילמא אתי למסרך, דאלמא בדטעים מיניה יוקא סגי לן, והייטו נמי דאמרינן התם אבל פורס הוא לבניו ולבני ביתו, ומיהו דוקא כשטועם ממנו קצת שהגיע לחיוך ברכות דאי בחיוק שלא הגיע לחיוך ברכות הרי הברכה יוצאה לבטלה, והא דאמרינן הכא טתיביה ליוקא מיירי בחיוק שהגיע לחיוך ברכות ולא הגיע לחיוך תענית ביום הכפורים, עכ"ל.

החילוק שבין כוס של קידוש לשאר כוסות של ברכה בדין שתיה

ג. והמתבאר מדבריהם ז"ל דכל סיבת שתיית כוס של ברכה הוא כדי שלא יהא ברכה לבטלה או שלא יהא גנאי לכוס של ברכה שנירך עליו שלא לצורך, ולפי"ז הרי אין שום צורך לטעום מכוס של ברכה כמלא לוגמיו, דהא בטעימה בעלמא סגי שלא יהי' ברכה לבטלה או ברכה שלא לצורך, דהא בטעימא בעלמא נמי חייב בברכת הנהנין, וא"כ נ"ב רחב דהא מבואר במסכת פסחים (דף ק"ז.) המקדש וטעם מלא לוגמא יצא ואם לאו לא יצא, ולכאורה מדוע צריכין טעימת מלא לוגמיו אם כל השתיה הוא בשביל שלא יהא הברכה שלא לצורך.

ד. אך נראה זה דהנה הב"י (ביו"ד סימן רס"ב בד"ה כתב הכלבו) הביא מתשובות הרשב"א שכתב דדין מלא לוגמיו הוא רק בקידוש ולא בשאר כוסות של ברכה, וא"ל דכן דעת רש"י והריטב"א, דהסוגיא בטירודין הנ"ל לא מיירי מקידוש היום אלא מברכת שהחיינו על הכוס, והחילוק שבין קידוש לשאר כוסות של ברכה הוא כך, דבקידוש יש דין נוסף של זכרהו על היין דפירושו על שתיית יין (כאשר הבאנו בסימנים הקודמים) וע"כ נדרש שתיה חשובה דהייטו שתיית מלא לוגמיו, משא"כ בשאר כוסות של ברכה דעיקר הקפידא הוא שתיאמר הברכה בשהכוס בידו (או עכ"פ מונח על השולחן לפניו), וליכא דין שתיה מלא הדין של ברכה על הכוס, וכל מה שצריכין לטעוס הוא רק בכדי שלא יהי' הברכה שלא לצורך כנ"ל.

המקור לחלק בין כוס קידוש לשאר כוסות של ברכה

ה. ומקורן של דברים אלו לחלק בין כוס של קידוש לשאר כוסות של ברכה יתכן דהוא מסוגיא דטירודין הנ"ל, דחזינן דיולאין דין שתיה בכל כוסות של ברכה גם ע"י שתיית אחרים, ומסתבר דאילו היתה השתיה מלא דין ותנאי בכוס של ברכה היה מן הראוי שהמברך בעצמו יעטוס, שהרי זה מקיים המברך בעצמו הענין של ברכה על הכוס דהוא על שתיית הכוס, אך כיון דחזינן דענין של שתיית אפשר להתקיים אף ע"י אחרים, הרי מוכחא מילתא שאין זה תנאי בכוס של ברכה,

דעצם הדין של כוס של ברכה מתקיים גם ע"י אמירת הברכה בשכוס מונח לפניו, ודין השתיה הוא רק בכדי שלא יהי' ברכה לבטלה או שלא לצורך, ושפיר סגי אפילו בשתיית אחרים.

ו. ובלכתנו בדרך הזה הרי בקידוש דלכו"ע יש בו דין שתיה כמו שכתבנו לעיל (באות ג') דהא חזינן דצריכין שתיית מלא לוגמיו, א"כ נמצא שרק המקדש יכול לשתותו, דהא במקום דהשתיה הוא תנאי בכוס של ברכה צריכין אנו שהמברך דייקא ישתה הכוס כדי לקיים הענין של קידוש על הכוס דבטל בקרבו גם שתיית הכוס, ובאמת כן הוא שיטת הגאונים (בשו"ע או"ח סימן רע"א), ושאני כוס של קידוש משאר כוסות של ברכה, דבשאר כוסות של ברכה סגי בשתיית אחרים, אבל בכוס של קידוש צריך המקדש בעצמו לשתותו, וי"ל דשיטת רש"י והריטב"א הנ"ל הוי כיטת הגאונים.

ז. איברא דבדעת הריטב"א א"א לומר כן, שהרי הריטב"א במסכת טירודין (דף ע"ט:) כתב בהאי דינא דהמקדש צריך שיעטוס מלא לוגמיו, דלאו דוקא המקדש בע' שיעטה אלא גם על ידי שתיית אחרים מלא לוגמיו יוצא, וא"כ חזינן דדעת הריטב"א דגם בכוס של קידוש שם בו דין שתיה לכו"ע אפ"כ יולאין דין שתיה ע"י שתיית אחרים, ושוב מסוגיא דטירודין הנ"ל (דף מ.) דיולאין ע"י שתיית אחרים בכל כוסות של ברכה אין להוכיח כל עיקר דליכא מצות שתיה בעצם בכל כוסות של ברכה ושכל ענין השתיה הוא רק כדי שלא יהי' ברכה לבטלה או שלא לצורך, דהא בקידוש דלכו"ע יש בו דין שתיה ואעפ"כ יולאין לשיטת הריטב"א גם בשתיית אחרים, וע"כ דגם כשאחרים שותין הרי הוא נגדר שתיית כוס של ברכה, וא"כ תו מי"ל לחלק בין שתיית כוס של קידוש לשתיית שאר כוסות של ברכה.

שתיית קטן בכוס קידוש ובשאר כוסות של ברכה

ח. אמנם נראה דהמקור לחלק בין קידוש לשאר כוסות של ברכה הוא מסוגיא דטירודין הנ"ל דמבואר שם דיולאין דין שתיה אף ע"י שתיית קטן, ואי נימא דיש דין של שתייה פי' דגדר כוס של ברכה הייטו שישתה הכוס אחר הברכה, א"כ אפשר לומר דין שתיה באמצעות שתיית קטן, ואשר לכן הוכיחו מזה דבשאר כוסות של ברכה ליכא דין שתיה, ורק כל הצורך בשתייתו כדי שלא יהי' ברכה לבטלה או שלא לצורך, ולכן סגי גם קטן שהגיע לחיוך וכמו שפירשו הראשונים.

ט. והנה בכוס של קידוש נחלקו הפוסקים אם צריכין דהמקדש בעצמו ישתה מהיין או דסגי בשתיית אחרים וכמו בשאר כוסות של ברכה דסגי לכו"ע בשתיית אחרים (והאריכנו בזה במק"א), ונראה דגם לדעת הפוסקים דסגי בשתיית אחרים שאני כוס של קידוש משאר כוסות של ברכה, דבשאר כוסות של ברכה שפיר מהני שתיית קטן דהרי"ז סוגיא מפורשת בטירודין הנ"ל, אמנם בכוס של קידוש לכאו' לא יועיל שתיית קטן, דהא לפי דברנו (הנ"ל באות ה') דמקור הדברים לפי' הני ראשונים דליכא דין שתיה בכל כוסות של ברכה ורק צריך לשתות הכוס כדי שלא יהי' הברכה שלא לצורך ולבטלה הוא מהסוגיא דטירודין דסגי בשתיית קטן, א"כ תינה שאר כוסות של ברכה דליכא דין שתיה דלכן מועיל בשתיית

אינו מסכים כזה לדעת אלכיו ג ספסי' ק"ו ד תוס' והרא"ש מהא דיומא פ'

(ורשב"א) והגס"מ פכ"ט וסטור) וכן סמנסג פסוט במדינות אלו (סב) ואין (יח) לשתות רק (יט) (סג) בליל פסח כמו שיתבאר סי' תע"ג: [1]רב * (סד) [2]צריך לשתות מכוס של קידוש (סה) כמלא לוגמיו (סו) [3]דהיינו כל שיסלקנו לצד אחד בפיו ויראה מלא לוגמיו * (סז) והוא (סח) רובו * של (כ) רביעית:

באר היטב

לקידוש היום ולהבדלה שכנה"ג ע"ש: (יח) לשתות. כ' הע"ז כ"ל אע"פ שכ' רמ"א ואין לשתות מ"מ מי שטרד לדבר ורוצה לעשות כדעה ראשונה וליטול ידיו אחר הקידוש אין לומר עליו כל המשנה

באור הלכה

זה הטעם [מתה"ם]: [1]* צריך לשתות וכו' כמלא לוגמיו. ואפילו כדיעבד הוא לפטוכא כדאיתא בגמרא ואפי' דנקט .ליטבא דלכתחלה נראה דכא לאשמועינן דאפילו לכתחלה די בזה ולא בעינן שיהא כל הכוס כמו לקמן לענין ד' כוסות בסימן תע"ב ס"ע באחרונים שם בשם התוספות והטעם כמו שכתב הב"ח שם ע"ש וכן מוכח בפסחים ק"ז ע"א בברייתא שם מטעמת יין כל שהוא ר' יוסי ב"ר יהודא אמר מלא לוגמיו משמע דהכל אלכתחלה קאי: [2]* והוא רובו וכו'. עיין במ"ב וכן סתם השו"ע לעיל בסימן ק"ל והוא שיעת הנתוס' וש"ע אבל בסימן תרי"ב ס"ע העתיק סמתבר דשעורו הוא פחות מרביעית והוא כדעת הר"ן המובא שם בב"י דמגמרא דפרק יום הכפורים לא שמעינן אלא דכמלא לוגמיו הוא פחות מרביעית ותימה לתה לא הביא המתבר כאן דעת הר"ן אפילו בשם י"א [תו"ס] ואפשר לומר דשם דמיירי לענין חיוב חטאת נקט השעור דהוא חייב לכו"ע [דלענין איסורא אפילו כל שהוא אסור מן התורה] אבל הכא לענין קידוש דשיעור הטעימה הוא מדרבנן סמך אתוס' ושאני פוסקים דדי ברוב רביעית לאדם ביטוי דזהו שעורו. ודע דמלשונם משמע דבקטן לפי קטנו אף שהוא כן י"ג שנה ולא בעינן אפילו רוב רביעית וכ"כ בדה"ת דבקטן לפי קטנו והטעם כמו לענין יום"כ דודאי חייב באדם קטן אפילו פחות מרוב רביעית אם הוא כמלא לוגמיו דידיה דמיתבא דעתיה פי"ז ולענ"ד יש לעיין בזה דמסתימת הגמרא והוא דשתה רובא דכסא משמע דפחות משער זה אינו יוצא בכל גוונא והא דהזכיר הגמרא השעור דמלא לוגמיו יש לומר דלאשמועינן דבאדם גדול הוי השעור יותר מרוב רביעית כמ"ש המ"א ואינו ראיה מיוה"כ דשם טעם המיוב הוא משום יתובי דעתיה כדאיתא בגמרא משא"כ לענין קידוש אפשר דתקנת חכמים הוא כך שיהא דוקא רוב הכוס שהוא מקדש עליו וכ"ש לדעת הר"ן שדעתו דכמלא לוגמיו באדם ביטוי הוא פחות מרביעית בודאי י"ל דבכל אדם אפילו קטן ביותר מלא לוגמיו דידיה הוא לא פחות מרוב רביעית אך דמדברי הגמרא יש לדחות קצת דדוקא לענין ד' כוסות רוב כוס הוא לעכובא אפילו באדם קטן ולא לענין קידוש דפלגא ול"ע בכ"ז. ודע דלענין קטן ממש כשמקדש משום מצות חינוך בודאי יש לסמוך להקל ידי במלא לוגמיו דידיה שהוא פחות מרוב רביעית. ודע עוד דמה שכתבו הפוסקים דבגדול כמלא לוגמיו הוא כמלא לוגמיו דידיה וכמו לענין יוה"כ משמע ביומא פ' לדעת ב"ה שם דהלכה כוותייהו דהוא דוקא מרווח ולא דחוק ע"ש וכענינו לענין יותר מרביעית אין נ"מ מזה כמ"ש דדי ברביעית בכל אדם וא"מ רק לענין פחות מרביעית:

* של רביעית. עיין במ"ב והנה הגאון בל"ת פרק עבכי פסחים דף ק"ט כתב שערת ומדד שעור קמח לתלה ע"פ שעורו של הרמב"ם פ"ו מבטודים שהוא שעורו של רב חסדא בגמרא ע"פ חשבון מ' סאה למקוה ושוב מדד שעור תלה ע"פ ביצים מן המים כמ"ש בטוש"ע א"ח סי' תנ"ו ושיה בכלי הראשון מחזיק שני פעמים כפי שעור הזה ע"כ שפט הגאון ז"ל שע"כ הביצים נתקטנו במתניתא ממה שהיו בימים הקדמונים וא"כ כל שעורנו כן בכתיית רביעית שאנו משערים בילה ומחצה וכן שעור תלה של מ"ג ביצים וכן אכילת כזית מלה ומרור שאנו משערים כחצי בילה הכל הוא הטעמא ולריך להיות בכפל ע"ש שהאריך להוכיח דשעורי האלכות לא נכתבו להתקטן בזמנם מכפי מה שהעתיק הרמב"ם ועי"כ דרך הביצים נתקטנו. ולענ"ד אף דקושיתו היא קושיא גדולה ותמוהה על שעורנו אבל לנגד שיעתו יש ג"כ קושיא תמוהה והוא דהנה בסוגיא דיומא דף פ' מוכח דשער כמלא לוגמיו משני אלדדים באדם ביטוי הוא יותר מרביעית ע"ש בתוד"ה ה"ג וכ"כ הר"ן וש"פ ותי ס"ד דשעור רביעית בזמנם הוא כפלים דהיינו שעור ג' ביצים שלנו א"כ כמלא לוגמיו באדם ביטוי הוא יותר מג' ביצים [דהא הוכיח הגלי"ת דאף בזמנם לא נתקטן באדם באלכותיו ממה שהיה מקודם וא"כ פשוט דבה"ג ביתר אכריו] וזה כבר בתנתי ונפיתי בכמה אנשים ביטוים המלא לוגמא שלהם משני אלדדים ופלה לכל היותר רק עד שני ביצים ביטוים בקליפה שלהם הרי דביצים שלנו לא נתקטנו כ"כ רק איזה שעור קטן לבד [אז אפשר דבאמת הוא כפי שיעת הר"ן שבוכא בב"י]

שער הציון

(סב) הגר"א בבאורו וכ"כ המאמר מרדכי דהעיקר כדעת הטו"ש [ולדידהו אפילו בדיעבד אם כבר נטל ידיו צריך לקדש על הפת] וכן מלדד ג"כ הט"ז בעיקר הענין בתחלת דבריו [ולזה רמז הגר"א במ"ש וכ"ד הט"ז] אלא שלבסוף משמע מדברי הט"ז דמדינא מי שנוהג כדעת המחבר שפיר עביד ומ"מ בדיעבד אם כבר נטל ידיו יש לסמוך על הרמ"א דיוכל לקדש על היין וכן הכריע בח"א דלכתחלה יקדש על היין קודם נטילה ובדיעבד שנטל ידיו יוכל לקדש על היין: (סג) כ"מ מט"ז בבוש דבריו וכ"כ בח"א וכ"ל: (סד) גמרא: (סה) תוס' ביומא ולהי"פ דסי"ד דשתיית כל המשקין מצטרפין למלא לוגמיו ע"כ מעמא אחרינא דחז"ל תלקו בכוד לטם של תוכה דילמרך מלא לוגמיו דוקא [תו"ס]: (סו) אפילו להמתמירין דלקמן בסימן תע"ב ס"ע דבכאן השעור מלא לוגמיו של באדם לבו"ע ולא לפי הטעם וכן מוכח בהדיא בר"ן בפרק פ"ב ד"ה אם מעמא פ"ב: (סז) ע"א ושאני אתרוגים:

(ורשב"א) והגס"מ פכ"ט וסטור) וכן סמנסג פסוט במדינות אלו (סב) ואין (יח) לשתות רק (יט) (סג) בליל פסח כמו שיתבאר סי' תע"ג: [1]רב * (סד) [2]צריך לשתות מכוס של קידוש (סה) כמלא לוגמיו (סו) [3]דהיינו כל שיסלקנו לצד אחד בפיו ויראה מלא לוגמיו * (סז) והוא (סח) רובו * של (כ) רביעית:

באר היטב

לקידוש היום ולהבדלה שכנה"ג ע"ש: (יח) לשתות. כ' הע"ז כ"ל אע"פ שכ' רמ"א ואין לשתות מ"מ מי שטרד לדבר ורוצה לעשות כדעה ראשונה וליטול ידיו אחר הקידוש אין לומר עליו כל המשנה ידו על התחתונה ח"ו אלא הוא יוכל לומר לעשה כדברי הכל: (יט) בליל פסח. משום שמפסיקין הרבה בהגדה: (כ) רביעית. היינו באדם בינוני וגדול לפי גדלו ומ"מ לא בעי עוד מרביעית

משנה ברורה

יחסר ושלא יותיר הוי הוסח הדעת: (סב) ואין לשתות. (סג) וכמה אחרונים כתבו דעפי עדיף לכתחלה לקדש על היין קודם נט"י וכדעת המחבר דבזה יוצא מדינא לכל הדעות ובכמה מקומות נהגו כדבריהם (סג) מיהו אם כבר נטל ידיו קודם קידוש בזה יש לעשות כהרמ"א דאעפ"כ יקדש על יין: (סג) בליל פסח. משום שאז מפסיקין הרבה באמירת הגדה עד הסעודה. כתב בדה"ח אם מקדש על הפת להוציא גם השומעים צריכין השומעים שיכוונו לצאת גם בברכת המוציא דאם לא יכוונו לברכת המוציא רק יכוונו לצאת בקידוש היום וברכת המוציא רוצין אח"כ לברך בעצמן בשעת אכילה עושין איסור דמהפכין סדר הקידוש ע"ש ולפ"ז צריכין ג"כ ליזהר ליטול ידיהם בשוה עם הבעה"ב כשמקדש על הפת דאל"ה איך יכוונו לצאת בברכת המוציא שלו: (סד) צריך לשתות וכו'. ואם לאו (סד) לא יצא: (סה) כמלא לוגמיו. דבעינן (סה) שיעור חשוב שתתיישב דעתו עי"ז: (סו) דהיינו וכו'. ר"ל ולא בעינן שיהא מלא פיו ממש משני הלדדים: (סז) והוא וכו'. ושיעור זה די (סו) אפילו אם היה הכוס גדול שמחזיק כמה רביעיות: (סח) רובו של רביעית. היינו (סו) באדם בינוני מחזיק שיעורו כך אבל באדם גדול ביותר משערינן כמלא לוגמיו דידיה לפי גדלו ומ"מ לא בעי לשתות עפי מרביעית. ודע דשיעור רביעית הוא כמעט מלא שתי קליפות מביצה בינונית של תרנגולת והוא שיעור בילה ומחצה עם הקליפה דלוג הוא ששה ביצים כדאיתא בגמרא וממילא רביעית הלוג הוא בילה וחצי [מ"א ופמ"ג בסי' ר"י וכמ"י הלכות פסח וש"א] ויש מחמירין מאד בענין השיעורין והוכיחו דהביצים נתקטנו בזמנינו למחצית ממה שהיה בימי הגמרא וע"כ שיעור רביעית הוא בכפלים וכן נ"מ מזה לענין כזית מצה דהוא כחצי בילה כמבואר בסי' תפ"ו ועיין בבה"ל מה שכתבנו בענין זה דנכון לחוש לדבריהם לענין קידוש של לילה ובע"פ ירחה לכתחלה שיחזיק הכוס כשני ביצים והשתיה אף שהכוס גדול די שישתה כמלא לוגמיו דידיה. ודע עוד דהשיעור של מלא לוגמיו צריך לשתות בלי הפסק הרבה ביתתים

* של רביעית. עיין במ"ב והנה הגאון בל"ת פרק עבכי פסחים דף ק"ט כתב שערת ומדד שעור קמח לתלה ע"פ שעורו של הרמב"ם פ"ו מבטודים שהוא שעורו של רב חסדא בגמרא ע"פ חשבון מ' סאה למקוה ושוב מדד שעור תלה ע"פ ביצים מן המים כמ"ש בטוש"ע א"ח סי' תנ"ו ושיה בכלי הראשון מחזיק שני פעמים כפי שעור הזה ע"כ שפט הגאון ז"ל שע"כ הביצים נתקטנו במתניתא ממה שהיו בימים הקדמונים וא"כ כל שעורנו כן בכתיית רביעית שאנו משערים בילה ומחצה וכן שעור תלה של מ"ג ביצים וכן אכילת כזית מלה ומרור שאנו משערים כחצי בילה הכל הוא הטעמא ולריך להיות בכפל ע"ש שהאריך להוכיח דשעורי האלכות לא נכתבו להתקטן בזמנם מכפי מה שהעתיק הרמב"ם ועי"כ דרך הביצים נתקטנו. ולענ"ד אף דקושיתו היא קושיא גדולה ותמוהה על שעורנו אבל לנגד שיעתו יש ג"כ קושיא תמוהה והוא דהנה בסוגיא דיומא דף פ' מוכח דשער כמלא לוגמיו משני הלדדים באדם ביטוי הוא יותר מרביעית ע"ש בתוד"ה ה"ג וכ"כ הר"ן וש"פ ותי ס"ד דשעור רביעית בזמנם הוא כפלים דהיינו שעור ג' ביצים שלנו א"כ כמלא לוגמיו באדם ביטוי הוא יותר מג' ביצים [דהא הוכיח הגלי"ת דאף בזמנם לא נתקטן באדם באלכותיו ממה שהיה מקודם וא"כ פשוט דבה"ג ביתר אכריו] וזה כבר בתנתי ונפיתי בכמה אנשים ביטוים המלא לוגמא שלהם משני הלדדים ופלה לכל היותר רק עד שני ביצים ביטוים בקליפה שלהם הרי דביצים שלנו לא נתקטנו כ"כ רק איזה שעור קטן לבד [אז אפשר דבאמת הוא כפי שיעת הר"ן שבוכא בב"י]

שער הציון

(סב) הגר"א בבאורו וכ"כ המאמר מרדכי דהעיקר כדעת הטו"ש [ולדידהו אפילו בדיעבד אם כבר נטל ידיו צריך לקדש על הפת] וכן מלדד ג"כ הט"ז בעיקר הענין בתחלת דבריו [ולזה רמז הגר"א במ"ש וכ"ד הט"ז] אלא שלבסוף משמע מדברי הט"ז דמדינא מי שנוהג כדעת המחבר שפיר עביד ומ"מ בדיעבד אם כבר נטל ידיו יש לסמוך על הרמ"א דיוכל לקדש על היין וכן הכריע בח"א דלכתחלה יקדש על היין קודם נטילה ובדיעבד שנטל ידיו יוכל לקדש על היין: (סג) כ"מ מט"ז בבוש דבריו וכ"כ בח"א וכ"ל: (סד) גמרא: (סה) תוס' ביומא ולהי"פ דסי"ד דשתיית כל המשקין מצטרפין למלא לוגמיו ע"כ מעמא אחרינא דחז"ל תלקו בכוד לטם של תוכה דילמרך מלא לוגמיו דוקא [תו"ס]: (סו) אפילו להמתמירין דלקמן בסימן תע"ב ס"ע דבכאן השעור מלא לוגמיו של באדם לבו"ע ולא לפי הטעם וכן מוכח בהדיא בר"ן בפרק פ"ב ד"ה אם מעמא פ"ב: (סז) ע"א ושאני אתרוגים:

כדי שיתנו רשות מן ר' רביעות דתקי רביעות לכל חד: **מה** תוספות לתוקפת כיון. כלומר דכיר הא לא שייך לאתכסה בתחלת דכיון שאין מגבון ומתחן בו ולא לגבה דכיר הדרות: מלה. מסלקין לחם הקמרה ולחם הלחם מיד דתוקפתם כדי שלא יתלבן הרכה ויהיו אבן דרכן של תוקפתם ומכי שוכח בחמם: דחנית ל' לגרשה לחמר תוקפן מלה לתוקפתם כדי שלא יהו יפים: **קיסמא** דשורשה. מהה שמקרבן בה הסריים ומה מעברין רביעים לפסח שמתלאין לחמה ומתלקין לחמה לגרגרם בסמים דגר ל' רביעות: [מהה] קדוחה [שמחה] המגיעה הוה ירחה על דל ר מצוה

המגיעה הבשמה רביעיה:בהכה תפסדין רביעים לפסח. שכו מתלאים לחמה מים ולחיה מריקן מתמה בתמנתיה הבשמה מר שיהא מלאה ומים המגיעים בם רביעיה:

רביעית יין מל מרה. כגון רביעיה מכיני ורביעיה דם הבלה מקבר מחים דמפקה לן מן חכון ומכון רביעיה שמן לריקין מזר לחיכה דליקן לה מקרא בתמתה: (ל' פס.): **אצבעיים** מל יין מל מרה הלכה למשה מכיני ורביעיה דם הבלה מקבר מחים דמפקה לן מן חכון ומכון רביעיה שמן לריקין מזר לחיכה דליקן לה מקרא בתמתה: (ל' פס.): **אצבעיים** מל לחמה בחם בחם ל' לחמה מחזיק רביעיים ומכ' ל' לחמה מחזיק רביעיים ומכ' ל' לחמה מחזיק רביעיים ומכ'

כז מוזגים וכו׳. לא יאמר אנו מייבים לטבל וכו׳, דאינו אלא היכר מפני התינוקות, רק יאמר אנו מטבילין (טור שם). כשיאמר והיא שעמדה לאכזיבו וכו׳ יאמר הכוס בידו ויכסה הפת, עד מגילנו מידם (של״ה מסכת פסחים ב, ד ד״ה וכשמגיע). כשיאמר פסח, לא יגביה הנשר. גרש לומר וְאָמַר לפניו שירה מדשה הללויה, דקאי על גאולת מצרים שעברה, וגם יש אומרים דהלל אמרו משה וישראל כדאיתא פרק ערבי פסחים [קיח, א] (ב״ח רטו, ג ד״ה ומ״ש וקורא, בשם רש״ל שו״ת סימן פח והגהות הטור של״ה שם ד״ה בענין): כח באצבעו. נוהגין לזרוק באצבעו על שם אצבע אלהים היא [שמות ח, טו], דלא כמו שכתב בהגהות מנהגים [הלכות ליל הסדר אות נח] לזרוק בזרת קטן, עכ״ל דרכי משה [אות ח]. ובילקוט [שמעוני] פרשת ואתחנן [רמז קפג] מביא פרקי רבי אליעזר [פרק מח] שבקמילה הכה הקדוש ברוך הוא למצרים ועל זה נאמר אצבע אלהים היא, וא״כ יש לזרוק בקמילה: כט י״ו פעמים. כנגד חרבו של הקדוש ברוך הוא ״ שנקרא יוה״ך (דברי משה שם): ל יכסה הפת. שלא ירגה בושתו, כדאיתא סימן ער״ל סעיף ט׳. (״) כשחל פסח במוצאי שבת יאמר מן הפסחים ומן הזבחים, שלא [הקרינו*] תגיבה, שאין תגיבה דומה שבת (ב״ח רט, א ד״ה וגרך, בשם מהר״י וויל סימן קנג). ועיין בטור [רטו, א]:

ג. משנה וברייתא שם דף קי״ו [ע״ב]:

ד. טור [שם] מהא דלתם עוני וכו׳ בדף קט״ו [ע״ב; הגהות מיימוניות שם; תמ״ק שם]:

ה. שם דף (קי״ח) [קטז] [ע״ב]:

ו. טור [רח, א] בשם מנהג אשכנז ושאר פוסקים [הגהות מיימוניות נוסח ההגדה אות ג]:

תעד א. טור בשם אביו הרא״ש שם בפרק ערבי פסחים [סימן כה, ושו״ת הרא״ש כלל יד סימן ו] וכב כהן לדק [הובא בב״י בית״ ביאה ס״ב עמוד נמ; שו״ת הרשב״א ס״ש סימן עב, ובמיוחסות סימן רפ-רכ; רבינו יונה בפרק ספה ב״] וכתב הרא״ש שם שכן נהגו ג״:

ז כז מוזגים לו [ל״ד] [מ״] מיד כוס שני ״ כדי שישאלו התינוקות למה שותים כוס שני קודם סעודה ואם אין חכמה בבן אביו מלמדו [מא] ואם אין לו בן אשתו שואלתו ואם לאו הוא שואל את עצמו ואפילו תלמידי חכמים שואלים זה לזה [ל״ה] (כד) מה נשתנה וכו׳: הגה [מב] ״) וכשהבן או האשה שואלת אין צריך לומר מה נשתנה אלא מתחיל עבדים היינו לפרעה מחזיר הקערה שבה המצות לפניו וקורא כל ההגדה ד (״) וכשיגיע למצה זו צריך להנביה להראותה למסובין שתתחבב המצוה עליהם: הגה ״) ויש להגביה מצה הפרוסה שהוא כלחם עוני: [ל״ו] וכן כשיגיע (כה) לברור זה ״ [מד] וכשיגיע ללפיכך מגביה כל אחד כוסו עד שחותם גאל ישראל: הגה ״) ונוהגין לזרוק מעט מן הכוס כח [ל״ז] (כו) [מה] באצבעו כשמגיע לדם ואש ותמרות עשן וכן כשמזכיר המכות דל״ך עד״ש בא״ש בכלל ובפרט [מז] הכל כט י״ו פעמים [מח] ״) ויהיה הפת מגולה [ל״ח] בשעה [ל״ט] שאומר ההגדה עד לפיכך (כו*) שאוחז [מ״] הכוס (כז) בידו [מט] ואז ל יכסה הפת:

סימן תעד

על כוס שני אין מברכין. וכו׳ סעיף אחד:

א שותה כוס שני ״ [א] ואין מברך עליו לא ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה [א] שאין מברכין בורא פרי הגפן כי אם על כוס של קידוש ועל כוס של ברכת

ב) כתב שאין לומר שאין אנו מייבים לטבל כו׳, דמשמע שבלילה הזה אנחנו מייבים לטבל, וזה אינו, דאינו מייב לטבל אלא משום היכירא דתינוקות, אלא יאמר אין אנו מטבילין כו׳. וגמרא שלנו [קטז, א] מיתא מייבים לטבל, וצריך לומר דטעות הוא. כתב במהרי״ל [סדר ההגדה עמוד קג] דחלק הגדול יקח לאפיקומן, ולא פחות מחציה, דהיינו חלק הקטן, ויש לתת טעם לזה לפי שאותו החציה של אפיקומן הוא עיקר המצוה שיאכל באחרונה. כתב המרדכי [פוספת מערבי פסחים לא, ב] דצריך לומר ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים, דהא אוכלין אחילה מן המגיבה והיינו הזבח, אבל הפסח נאכל על השובע. וכתב מהרי״ו וויל [סימן קנג] אשם חל פסח במוצאי שבת צריך לומר נאותה לילה מן הפסחים ומן הזבחים, דאין תגיבה קריבה בשבת. כתב הטור [רח, א] שיש לומר ונודה לך שיר חדש, ואין לומר שירה חדשה, כיון שהוא אומר על הגאולה העתידות שהיא לשון זכר, כדאיתא במדרש [שמות רבה פרשה כג, יא], עכ״ל. ונוסח שבסידורים שלנו כתוב ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה, גם זה אינו נכון, כיון שאומר ונאמר אחילה קאי על הגאולה העתידה. ובקצת ספרים לא כתב כלל הך שירה חדשה, וכן נכון, דבאמת קאי על הגאולה שעברה, שהרי קורין הלל המצרי. ובמרדכי של זקני מהר״י בר בצלאל ז״ל היה נקוד ונאמר בנגון, חה נכון טפי [ושייך לומר*] שירה חדשה כו׳, כי נאמר בנגון הוא לשון עבר:

ערך לחם למהריק״ש

פשיף ז בפוף [וקורא כל ההגדה]. וכלל ההגדה עד לפיכך יש המלה מגולה קצת וכשיגיע ללפיכך יכסנה: בפוף [גאל ישראל]. ולאומר שבע הודאות כנגד שבעה רקיעים, מוספות פסחים (קי״ד) [קטז] א׳ [ד״ה לפיכך]: נהגו לשפוך מעט בכל מכה שנאה על המצרים וכן בשימנים שופך הנשאר בכוס ומדיחו ושתו יין אחר ויש מנטפים בשימנים שלשה פעמים ושלשה כשאומר דם ואש ותימרות עשן:

שערי תשובה

(כז) בידו. עיין באר היטב. וכתב באור החיים פרשת בהעלותך [במדבר ט, יד ד״ה ועשה] גר יכול לומר כל סדר ההגדה עבדים היינו כו׳, והביאו בברכי יוסף [אות יז]. ומה שכתב [באר היטב] בנוסח מן הזבחים דמוצאי שבת יש לומר להיפך, עיין בכנסת יחזקאל סוף סימן כ״ג דבשנת תפ״ז היה פסח במוצאי שבת דדרש בשבת הגדול שלא לשנות הנוסח, שאנו מתפללים שנזכה לאכול פסחים כשיבנה בית המקדש, והיינו כשלא יחול בשבת, ואף אם לפי הקביעות לשנה הבאה יחול בשבת אין בכך כלום, שאז יקדש על פי הראיה, ע״ש:

באר היטב

ולכן אין ליתן שום מצה על השלחן עד אחר הסדר, מהרי״ל [מ״ש ס״ק סז]: (כד) מה נשתנה. לא יאמר אנו מייבים לטבל וכו׳, אלא אנו מטבילין, דאיתא מיום אלא משום הכירא, טור. כשיאמר והיא שעמדה לאכזיבו וכו׳ עד הקדוש ברוך הוא מלינו מידם יאמר הכוס בידו, ואז יהיה הפת מכוסה כשאותו הכוס בידו. וכשיאמר ונאמר לפניו שירה חדשה צריך לומר ונאמר בניקוד קמוץ וְנָאָמַר, שהוא לשון עבר, צריך לומר שירה חדשה, ט״ז [ס״ק ט], דקאי על גאולת מצרים שעברה, ב״ח רש״ל של״ה, [מ״ש ס״ק מז]: (כה) לברור. אבל כשיגיע לפסח שהיו אכזיבו וכו׳ לא יאמר בידו, דהוי כמנהגים קדושים (כו) באצבעו. כתב בהג״ה מנהגים דיש לזרוק בקטנה דהיינו הזרת. והמ״ש כתב דיש לזרוק בקמילה שהוא אצל הקטנה, דבקמילה הכה הקדוש ברוך הוא למצרים. ובדרכי משה כתב דיש ליקח באצבע דוקא זכר לתה שנאמר אצבע אלהים היא, וכן עיקר, חק יעקב [ס״ק לז]. והאר״י ז״ל [פרי עץ חיים שער חג המצות פ״ז בהגה] כתב לשפוך מהכוס עצמו: (כו*) שאוחז הכוס. והאר״י ז״ל (כז) גם כשיאמר והיא שעמדה עד מידם יאמר הכוס בידו ויכסה הפת: (כז) בידו. נוהגים הברכה אחר גאלנו כתב מהרי״ו וויל כשחל פסח במוצאי שבת דיש להפך ולומר אחילה מן הזבחים ואח״כ מן הפסחים ואח״כ מן הזבחים, שאין תגיבה דומה שבת, ונלע״ד להיפך, ע״ש. ובפסח מעוגין סימן רס״ח כתב שיש לומר הכל נוסף אחד מן הזבחים ומן הפסחים. והסכמת אחרונים כמהרי״ו וויל, [חק יעקב ס״ק מן], וכן כתב הב״ח, [מ״ש ס״ק לן]. אמת לנוסח [פשיף ז] אין נוהגין לנגוע על הלל כיון שמתלקחין מניו קודם הסעודה ומניו לאחר הסעודה. אומא חייב בקריאת ההגדה, וכשמגיע למצה זו ולמרור זה אין לומר זה, אלא מצה שאנו אוכלין וכו׳, עיין חק יעקב ס״ק לט:

ביאור הגר״א

עוקרין כו׳, ועיין תוספות שם ד״ה למה כו׳: [מ] [פשיף ז] מיד. ר״ל, אחר עקירת הקערה תיכף, כדי שישאל, וכמו שכתוב שם [קטז, א] וכאן הבן שואל כו׳, וכמו שמבאר והולך: [מא] ואם אין. גמרא שם: [מב] [והגה] וכשהבן. שם קט״ו [ע״ב] קט״ז [ע״א] פטרתן כו׳: [מג] [שו״ע] וכשמתחיל כו׳. עיין תוספות [שם] ק״ד א׳ ד״ה הביאו כו׳: [מד] וכשיגיע ללפיכך. מדרש שוחר טוב [כב]. ואמר שם כדי לומר שירה על היין, כמו שכתוב בערכין י״א א׳, והלל היא השירה, כמו שכתוב שם יז״ד ב׳ ובפרק ד׳ דראש השנה [לב, ב] ובפרק א׳ דמגילה [יד, א]: [מה] [והגה] ונוהגין לזרוק. כמו שכתוב בירושלמי ריש פרק ערבי פסחים מנין לד׳ כוסות כו׳, ורבנן אמרי כנגד ארבעה כוסות של פורענות שהקדוש ברוך הוא עתיד להשקות את אומות העולם כו׳, ע״ש: [מו] באצבעו. על שם [שמות ח, טו] אצבע אלקים הוא: [מז] הכל י״ו פעמים. עיין מ״א [ס״ק כט]: [מח] ויהיה הפת כו׳. כמו שכתוב שם [קטז, ב] שענין עליו, דברים: [מט] ואז כו׳. כמו שכתוב שם ק׳ ב׳ ואם הביא כו׳. וכתב הרא״ש שם [פ״י סימן ג] בשם הירושלמי [כז] מפני בושתו שהוא מוקדם בפסוק [דברים ח, ח] ומוקדם לברכה [סימן ריא סעיף ד]:

תעד [א] [פשיף א] שאין מברכין. כמו שכתוב שם [פסחים] ק״ג ב׳ מר זוטרא

ציונים לרמ״א

ל) מהרי״ל [סדר ההגדה עמוד קה]:

מ) מהרי״ו וויל [סימן קנג]:

נ) מהרי״ל [שם] [שם עמוד קו; מהרי״ם סימן קנא אות ז בשם רמב״ם] כו):

ס) אגור [סימן תשמח] וב״י [רח, א ד״ה ומ״ש ונהגין בשם שו״ת מהר״ל סימן נח אות ג):

לבושי שרד

(מ) שו״ע פעיף ז וכשיגיע למצה זו. עיין כנסת יחזקאל סימן ק״י:

(נ) מג״א סק״ל כשחל פסח וכו׳. עיין כנסת יחזקאל סוף סימן כ״ג:

תעד א על כל כוס וכוס. פע"ג דהגדה לא הוי הפסק, כמו שכתוב סוף סימן קע"ח [פעיף ו], מכל מקום כיון דכל מלא ומלא הוי מצוה בפני עצמה מברכין [א] על כל אחד ואחד. וכן פסק כיש של שלמה פרק ו' דמולין סימן י':

תעד א יטול ידיו. ופע"ג שנטל להילקות כמו שכתוב (ר)סימן תע"ג [פעיף ו], מכל מקום כיון דאמר ההגדה מיישינן שמא הסיח דעתו ונגע במקום מטונף (גמרא פסחים קטו, ב). וכתב המרדכי [שם לה, ב] אשם נתכוין ברשעונה לגמור בה כל סעודתו בלא היסח הדעת אין צריך ליטול שנית, עכ"ל. ולי נראה שלא יכוין לכך, שלא לבטל מקנת חכמים שתיקנו ליטול ג' פעמים בלילה זו (ב"י ד"ה ויטול). ולא ידעתי היכן מצינו מקנה זו, דהא אמרינן [שם קטו, ב] נטל ידיו בטיבול ראשון צריך שיטול ידיו בטיבול שני, וכתוב טעמו בגידו דלמא אסח דעתו, וא"כ כשלא הסיח דעתו אין צריך ליטול, ומיהו היה צריך לברך מכף בנטילה ראשונה, עיין סימן קנ"ח סעיף ז' דצריך שיכוין שנטל לאכילה, וע"ש סעיף ג': **ב ויאחזם בידו.** כל שלשתן, כדי שיהיה לחם משנה, ופרוסה משום לחם עוני (נ"א ד"ה ומ"ש ומפני, בשם רש"ל שו"ת סימן פח של"ה רש מסכת פסחים ד"ה בענין ברכות המוציא):

תעד (א) והמנהג בין האשכנזים כו'. אמת שזה דעת רב שרירא ורב האי [שו"ת שערי תשובה סימן קא] בטור. וצ"ע באמת הא זה סותר את זה, דאם מברך בורא פרי הגפן על כל כוס, על כרחך קיימא לן דהגדה והלל הוי הפסק כדעת ר"י [תוספות קטו, א ד"ה והלל] (ריש) סימן תע"ג [בטור רסז, א], ומדלא צריך ברכה אחרונה אחר הכוסות הראשונות, שמע מינה דשייכים הם לסעודה, והגדה לא הוי הפסק, כרשב"ם [קיד, ב ד"ה פשיטא]. ופשוט שמטעם זה באמת כתב הטור ואדוני אבי [רא"ש פ"י סימן כד] הסכים לדבריהם בברכה אחרונה שאין לברך אלא אחר אחרון, עכ"ל. משמע אבל לא בראשונה לענין בורא פרי הגפן על כל כוס, מטעם שזכרתי. ונראה לי טעם הגאונים דודאי לא הוי הפסק ואפילו הכי צריך בורא פרי הגפן בכל אחד, כיון דאכמים תקנו ד' כוסות הוי כמתנה בפירוש בשעת ברכה אאין בדעתו לשתות מאמת ברכה זו אלא כוס זה, כיון שצריך לכוס אחר חייב לברך עליו, כן נראה לי. אלא קשה לי אמאי כתב לעיל [סימן תעג פעיף ו] שלא יאכל בטיבול ראשון רק פחות מכזית ורמ"א לא כתב על זה כלום, משמע דהכי נוהגים, הא אפילו אם יאכל כזית לא יצטרך לברכה אחרונה כיון דלא הוי הגדה הפסק, וי"ל דמכל מקום עדיף טפי לצאת ידי ר"י, והא דלא קיימא לן כוותיה בברכה אחרונה היינו להקל בספק ברכות:

תעה (א) ויאחזם בידו. הטעם, דיש פוסקים לברך על השלימה המוציא ועל הפרוסה שהוא לחם עוני על אכילת מצה, ויש פוסקים להיפך, על כן יאחז שמיהם בידו ויברך שני הברכות ואח"כ יבצע מהשלימה. וכתב בטור ויקח הקערה כו', פירוש שאין להוציא המצה השלימה מן הקערה ואחזנה בידו, דא"כ נפרדה מהמצה השלישית, ואין בעיון לחם משנה כמו בכל יום טוב, אלא יהיו מונחים בקערה ויקרבנה אליו, או יקח כל הג' מצות בידו וימיח ידו עליהם ואח"כ יבצע ואח"כ יבצע מן הפרוסה. וכתב רש"ל [שו"ת סימן פח] שאחאה מברך המוציא [ולא] [א] ואשכר השלימה, (שלא) [ולא] [א] יבצע השלימה אחלה לגמרי, ואפשר השמיה ויברך על אכילת מצה ופרוס משמיהן, עכ"ל. ולמי יודע מהך שבירה אחלה, ולא [יבצע] [ב] לאה, גם מה שמחלק הברכות המוציא על השלימה ועל אכילת מצה על הפרוסה הוא תופס בחד סברא, אבל משמעות הטור הוא לצאת ידי שניהם ולומר ג' ברכות מכופות זה אחר זה בעודם בקערה ואח"כ יבצע אותם בזה אחר זה, וכן כתב הטור בסימן תפ"ו שהביעוע יהיה כאחד:

חק יעקב

תעד [א] לברך ברכה ראשונה על כל כוס וכוס. וכתב המ"א וז"ל, ואף על גב דהגדה לא הוי הפסק כמו שכתוב סימן קע"ח, מכל מקום כיון דכל חדא וחדא מצוה בפני עצמה היא מברכין על כל אחד ואחד, עכ"ל. וקשה לפי זה על מה שפסק הטור והמחבר סוף סימן (תע"ה) [תעא] במי שמשכה סעודתו עד הלילה פורס מפה ומקדש ואינו מברך בורא פרי הגפן, והא ודאי מצוה בפני עצמו היא ואמאי לא מברכינן עליה בורא פרי הגפן. ובאמת לפי הטעם שמבואר בהרא"ש פרק ערבי פסחים [סימן כד] להמצריכים לברך על כל כוס וכוס כיון דמפסיקין בהגדה והלל וברכת המזון, א"כ לא קשה מידי, דהתם ליכא הפסק כלל, דהרי לעולם ברכת היין קודם לקידוש היום, על כן אין צריך לברך שנית, אך לפי מה שכתב המ"א קשה. ואפשר ליישב דבריו בדוחק דאע"ג דלא הוי הפסק גמור כדאיתא בסימן קע"ח [פעיף ו], מכל מקום כאן הוי כהפסק מכח צירוף הטעם דכל חדא וחדא מצוה בפני עצמו. ועיין מה שכתב בט"ז: [ב] וכן דעת רוב הגאונים. פירוש, להכי מברכין על כל כוס וכוס. אבל על הא דאין מברכין ברכה אחרונה רק אכוס אחרון, אפילו אם לא יהיה כן דעת רוב הפוסקים ג"כ אין לברך מספק. וכתבתי כל זה לאפוקי ממה שכתב במהרי"ל הלכות הגדה [עמוד קז] וז"ל, ומברכין על כוס שני בורא פרי הגפן אע"ג שהרא"ש [שם] כתב שלא לברך, התוספות [פסחים קג, ב ד"ה רב] פשיטא להן דמברכין, והרא"ש כתב דאסור ליהנות בלא ברכה וספק איסור לחומרא, עכ"ל. ובאמת קיימא לן ספק ברכות להקל ולא יברך, וכן כתב בתשובת מהרי"ל עצמו בסימן ע"ט [סימן נח אות ב], ודבריו חמוהים, גם הרא"ש עצמו בתשובה כלל י"ד סימן ה' הממעט בברכות אינו מפסיד כי ברכות אינן מעכבות, אבל המרבה מפסיד דהוי ברכה לבטלה, עד כאן לשונו, ועיין לעיל סוף סימן ר"י [בהגה], ואין זה בכלל איסור ליהנות בלא ברכה, כיון שמונע עצמו מספק ברכה לבטלה, רק לכתחלה לא יכניס עצמו לספק ברכה במה שיכול למנוע, והכא גבי כוסות מנהג אשכנזים לברך על כל כוס וכוס כיון שכן דעת רוב הגאונים, (ועיין בט"ז), והוא פשוט:

תעה [א] יטול ידיו. לשון הש"ס [פסחים קטו, ב] אף על גב דמשא ליה חדא דימנא, כיון דבעי למימר אגדתא והלילא דלמא אסחי אסחיה לדעתיה ונגע. וכתב הב"י [ד"ה ויטול] שאין לכוון בנטילה ראשונה לגמור בה כל סעודתו בלא היסח הדעת, שלא לבטל תקנת חכמים שתקנו ליטול פעמים בליל פסח, עד כאן לשונו. כוונתו, כיון דקאמר בש"ס שצריך ליטול פעם שנית דלמא אסחיה דעתו, אין לנו להתחכם על גזירת חכמים ולומר שלא יסיח דעתו וליטול רק פעם אחת. ודבריו נכונים, וכן הוא המנהג, ובחנם השיגו עליו הב"ח [ד"ה ויטול] (והט"ז) [והמ"א] [ג] [ס"ק א] בזה, וק"ל: [ב] ויאחזם בידו. לפי שיש דעות חלוקות על איזה מהן לברך המוציא ועל איזה אכילת מצה, או יברך שתיהן על אחת, לכך יאחזם כולם בידו לצאת ידי כל הדעות. וכתב מהרי"ל [הלכות סדר ההגדה עמוד קט] וז"ל, ויתפוס שלש מצות בידו, העליונה למוציא והשלישית ללחם משנה ופרוסה על שם לחם עוני, ויברך ברכת המוציא, וניח

מחצית השקל

תעד (פ"ק א) על כל כו'. אע"ג כו'. ר"ל, דהו דעת הרי"ף [כה, א], ונתן ב' טעמים, א', כיון דכל כוס מצוה בפני עצמו לכן צריך לברך על כל כוס וכוס, ועוד דההגדה הוי הפסק. והרא"ש [פ" סימן כד] דחה הראיה מההגדה מהאי דסימן קע"ח, דאם עמד והתפלל באמצע לא הוי הפסק, הוא הדין אמירת הגדה, לכן כתב מ"א דמכל מקום משום טעם א' שכל אחד מצוה בפני עצמו פסק (הרב"י) [רמ"א] דצריך לברך על כל כוס, אע"ג דהרא"ש דחה גם טעם הראשון, ע"ש:

תעה (פ"ק ב) יטול כו'. ומיהו היה צריך לברך כו' עיין סימן קנ"ח פעיף ז' דצריך שיכוין. דהנטילה שנוטל לצורך דבר שטבולו במשקה, אם נמלך ורצה לאכל פת יש אומרים דצריך לחזור וליטול: (פ"ק ב) ויאחזם כו'. כל שלשתן. דמלשון שו"ע משמע דדי כשאחזו העליונה והפרוסה, דעל אחד מברך המוציא ועל השני על אכילת מצה, וכיון דיש אומרים לברך על השלימה המוציא ועל הפרוסה על אכילת מצה, ויש אומרים להיפך, לכן יאחז שתיהן ויברך שתי הברכות זה אחר זה (ומהאי טעמא כתב ט"ז ס"ק ג

ג. שם נשם רב שרירא ורב האי [שו"ת שערי תשובה סימן קא] והרא"ש [שם] והרגיטו יונה ד) [הרשב"א שם; הר"ן שם מד, ב דיפו רשפון; המגיד משנה ממן ומנה ה, ה]:

תעה ה. פסחים דף קט"ו [ע"כ]:

ב. ברכות דף (ל"ח) [לט] [ע"כ]:

ג. הרא"ש [פסחים פ"י סימן ג] והמרדכי שם [לה, ה] ושאר פוסקים [הגהות מיימוניות שם הגדה אות ז בשם תמ"ג עמון מא; הרשב"א בתשובה ד]:

ציונים לרמ"א

תעד ה*) דרכי משה: כ*) רי"ף פסחים כד, א; רמב"ם חמץ ומצה ח, ה; רב נטרונאי, הובא ברא"ש גיאת ח"ב עמוד צט; רב עמרם, סדר רב עמרם ח"ב סימן פב; ראבי"ה סימן תקכה; מרדכי שם לג, ד ה):

הגהות והערות

ד) ראה הגדה של פסח ע"פ הרשב"ן, עמוד קמד, סוף סדר פסח לרגיטו יונה, ובשבילי אמ שם אות מג:

ה) והו המקורות לענין ברכה ראשונה, אבל לענין ברכה אחרונה עיין בשו"ת הגולה אות ב:

ו) עיין מ"א סימן רעו ס"ק ו, ומדי מגדים פפיסה להלכות ברכות אות כא:

ז) ועיין עוד בפמיסה מולגת ס"ג אות ד, וסימן קפה אבל אברהם אות ה:

ח) לאון ראמר הרהור כדבור דסי. נ"ב, דבריו תמוהין מה דוחלי אף בהגדה לא מהני הרהור הלא כיון דכמיב והגדת לבנך בפיו שיגיד דברים הראוים להשמע לאחרים ולא בזה שבלב שלו נשמע לאחרים חס פשוט:

(הגהות מהרש"ק)

ט) תוקן ע"פ הים של שלמה. ח"ל "אפשר לי שיפקוק ויברך ברכת המזון ואח"כ יתפלל". ממהדורת ואלקוש מקנ"ם כתוב בפמ"ג "שיאכל" במקום "שיאמר":

י) היינו בכוסות של הסימן שם:

תעה א) תוקן בדפ"ל ע"פ יד אפרים ומקור מיים, וכ"ה במהדורת דיהרשפלרט תל"ג, וכ"ה במהרש"ל שם, ושם כתב ולא יפרידנה לגמרי:

ב) נתוסף במהדורת דיהרשפלרט תפ"ב:

ג) לפנינו בנמצאות הרשב"ם ליתא, ומעלא בפדר אפם הקלר להרשב"ם, הנלפם בנמצאות ומידוני הרשב"ם על פסחים עמוד רמב, והגהה של פסח ע"פ הרא"ש עמוד קנ:

ד) וכן הנמיק הכף הסיים ס"ק ל:

ליה מלמחל כרב אחא בר יעקב. פירש רש"י ולא לחיאתרת ר"ח מי דבסברא סולין (שבת ל' ע"ב) נבי כשמי מ"ר לחיבה לטקלא דמקבי דלמחל לחי דמשכר דמיון מן דרב אחא בר יעקב הקבה לחתה קטיל". **דלמא** לחי לחי למשכר. לחמר רבינו שמואל הקטן נבי אמן שבאל קטנו הקטנן דלמחל לחי למשכר לחכל לחי לחדע כרים מילה כבי כתב לא כרים לחלה לחי לחי לחי

מר (סוכה נה ע"א) חדשכם[עח] כת' וזהו ראש השנה. וגם בספר עזרא (נחמיה ח י) מצינו שהיו בוכים בשובם מן הגלות ואמר להם עזרא כי קדוש היום לאדונינו. ואמר אכלו משמנים, כדי שתהא השנה שמינה וטובה עליכם. ושתו ממתקים, כדי שתהא מתוקה. ושלחו מנות לאין נכון לו, [עט]למי שלא הניח עירובי תבשילין. ופשוטו של מקרא למי שהיה בדעתו לצום מאתמול ולא תיקן לו מאכל, מיכן שאין מתענין בראש השנה.

[פ]וגרסינן בירושלמי בסדר תעניות (פ"ג ה"ג) ר' עקיבא אומר מתריעין ולא מתענין שכן בראש השנה מתריעין ולא מתענין. ובפרק שני דערכין (י ע"ב) נמי אמרינן בהדיא דראש השנה ויום הכיפורים איקרו מועד. ובסוטה בגמ' דפרשת המלך (מא ע"א) אמרי' אי כתב רחמנא במועד הוה אמינא ראש השנה דאיקרי מועד.

וגם הגאון רבינו שמואל בן חפני כמו כן כתב שמנהג בשתי ישיבות כן. ומוסיף לומר שאם חל בשבת ראש השנה אומרים מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום הזכרון הזה זכרון תרועה באהבה מקרא קודש, ואם חל בחול אומר את יום הזכרון הזה (זכרון) [יום[פא]] תרועה[פב] מקרא קודש[פג].

ותיקון אמירת כל נדרי בערב יום הכיפורים, יש אומרים[פד] משום דאמרינן בנדרים (כג ע"ב) הרוצה שלא יתקיים נדריו של כל השנה יעמוד בראש השנה ויאמר כל נדרין שאדור מכאן ועד ר"ה הבאה לא יהו קיימין. וליתה, דאם כן הוה להו לתקוני לומר בראש השנה וגם להפר להבא[פה], (ואם) [והם] תיקנו ביום הכיפורים ולהפר לשעבר.

ונראה לי[פו] דמשום הכי תקינו לשעבר וגם ערב יום הכיפורים, משום דאמ' בנדרים (כב ע"א) כל הנודר כאילו בנה במה והמקיימו כאילו הקריב עליו קרבן [פז]בשעת איסור הבמות, ואם נדר מה תקנתו ילך אצל חכם ויתיר לו נדרו ולא יקיימנו, והשב מרשעו יום הכיפורים מכפר לו, ובשאר עבירות אדם שב מרשעו שהרי יודע עבירות שבידו, אבל בעבירת נדר אין הכל בקיאין שהיא עבירה ואין שב שילך אצל חכם להתיר לו, והתקינו לש"ץ לומר, והרי הוא כאילו לכל אחד ואחד מתחרט לפני חכם, שהרי כולם יושבין שם ואין מוחין, והוא שלוחם, עד כולהון ע ע"א
[א]יתחרטנא בהון הוא שליח המתחרטים, עם[פח] שליח החכמ'[ים] להתיר הנדרים כשאומר כולהון יהון שרן ונידרנא לא נידרי ושבועת' לא שבוע'. וכולל ש"ץ את עצמו בכלל[פט].

ומה שתיקנו לומר קודם התפילה, כדי שתהא התשובה קודם יום הכיפורים שאז הוא

שנאמר בכסה ליום חגנו ומנין שנקרא שמחה וכו'. וכנ' דילג המעתיק מן 'ומניין' ל'ומניין'. עח. בכת"י ובד"פ בטעות 'חדשים'. עט. ביצה טו ע"ב. פ. מכאן ואילך כנ' אינו לרש"ש. פא. וכך בראבי"ה. פב. כאן לא הזכיר באהבה כדהזכיר בשבת. בראבי"ה נזכר באהבה בין בחול בין בשבת [ובכ"י אחד של ראבי"ה נזכר רק בחול. וזה בודאי ט"ס] ואילו בראב"ש ובטור ל"ג בין בחול בין בשבת. ועי' טור סי' תרמב וד"מ שם בשם מנהגים ובלבוש שם. פג. ובפירוש המחזור הנ"ל המיוחס לרבינו כתוב: ואין אומרים מועדים לשמחה חגים וכו' שאין קורי חג אלא חג המצות וחג השבועות וחג הסוכות שבהם מביאים שלמי חגיגה ובהם כתיב ושמחת בחגך, אבל ר"ה ויוהכ"פ אין בהם כתוב שמחה ואינם קרוים חגים הילכך אין אומרים בהם ומועדים לשמחה וחגים וכו'. פד. ר"ת בס' הישר חלק החידושים סי' ק והו"ד בראב"ש סוף יומא ונדרים כג ע"ב וטור סי' תריט. פה. ועי' בס' הישר שם (ובשא"ר שהביאו שי' ר"ת) שרבינו מאיר אבי ר"ת הגיה הנוסח לומר בלשון דלהבא. וטעמא דתקינו ביוכ"פ 'משום דיום כפורים בטל מכל מלאכה ואיכא כנופיא טובא וסמוך הוא לראש השנה. ופעמים שיום הכפורים נקרא ראש השנה כדכת' בראש השנה בעשור לחדש אי זו היא שנה שראש השנה שלה בעשור הוי אומר זה יובל'. פו. הובא בראבי"ה סי' תקכח אות יא וכתב ע"ז וכן נראה לי עיקר. [במרדכי יומא ר' תשכו כתוב "ואית מרבוותא שהנהיגו לומר מיום כ"פ זה עד יוכ"פ הבעל"ט בכולהו איחרטנא בהון ופי' ראב"ן לפי שאין הכל בקיאין' וכו' (ככתוב בספרנו). ונראה שחסר שם לפני 'ופי' ראב"ן', שהרי ראב"ן אינו בא לפרש נוסח ר"ת אלא נוסח דלשעבר. ונזדקרה טעות זו לפני הב"ח סי' תריט שהבין מסדור הדברים שבמרדכי ששיטת רבינו כר"ת דקאי אלהבא ולאו מטעמיה. ובספרנו מפורש לא כך. גם מש"כ במגן האלף לסרע"ג דקע"א ע"א ע"ש רבינו שאין בלשון כל נדרי התרה כל עיקר וכו', כ"ז אינה שיטת רבינו וכנ' ט"ס שם תיבת 'ראב"ן'. פז. וכן פירש רבינו להלן במס' נדרים ד"ה והבא לישאל. ועי' ב"י יו"ד סי' רג ס"ג פח. אולי צ"ל וגם. פט. וראבי"ה שם כתב כאשר הש"ץ מתיר

מכפר. ועוד שאין מתירין נדרים בשבת ויום טוב. ומה שתיקנו לומר ג' פעמים, ואי[צ] איכא שלא היה בראשונה היה בשנייה ואי לא הוי בשנייה הוי בשלישית[צא]. ולפיכך תיקנו להאריך בו שלוחי ציבור.

ואחר שאמרו ג' פעמים יאמרו כל הקהל בקול רם ונסלח לכל עדת וגו'. כלומר עשינו את שלנו ושבנו אליך ואתה תעשה כמה שהבטחתנו לסלוח עונותינו ביום הזה. וכן נוהגין בכל קהילות ארץ כנען[צב] לומר באחרונה[צג]. וכשר הדבר.

7 ואם תאמר, כיון דיום הכיפורים ליכא שם טעימת כוס משום דלא מצי דיומא דתעניתא הוא, והמברך צריך שיטעום ולא מצי, דכיון דמברך זמן הרי קיבל יום הכיפורים ואסור בשתייה, ולמטעמא לינוקא לא מצי דאתי למיסרך כשיגדיל, אם כן אנן כד מיקלע לן מילה בט' באב או ביום הכיפורים, היכי מברכינן, הא לא מצי המברך למישתי וגם להשקות לתינוק אינו יכול כדפרישית. ונ"ל דמשום הכי הרגילו הראשונים לתת מיין כוס הברכה בפי תינוק הנימול כל ימות השנה, משום ימי התענית, וכיון דרגילי למעבד כל השנה אתי נמי ימי תענית למיעבד ואי לא עבדי כולה שתא לא עבדי ימי תענית, ובתינוק כי האי ליכא למימר אתי למיסרך[צד]. וגם

להם גם הם מתירין לו הציבור. ומש"ה גם הציבור אומרים. ובא"ח סדר יוהכ"פ כתב טוב שיתירו לו שלשה קודם. צ. דאי. צא. משמע שמשום התרת נדרים לא בעינן ג' פעמים. ודלא כר"ת בס' הישר שם [ז"ל: לפי טעותם הרגילו את עצמם ג' פעמים כעין היתר נדרים] ורא"ש סוף יומא וטושו"ע יו"ד סי' רכח ס"ג. צב. ארצות הסלבים הכוללות את בוהמיה והונגריה וכו'. אבני שהם בהע' לסי' ח והביא שם כמה דוגמאות לדבר. צג. וכ"כ בפירוש המחזור המיוחס לרבינו: ומה שאומרים עוד כל [פעם] ככתוב בתורת משה עבדך [ונסלח לכל וגו'] אין נ"ל כי פסוק זה לא נאמר על התרת נדרים ועוד מה שייך סליחה בהתרת נדרים לפיכך נראה לי כמו שראיתי בארץ כנען שאומר החזן ג' פעמים כל נדרי ואינו אומר ככתוב בתורת משה עבדך על כל פעם אלא אחרי גומרו ג' פעמים כל נדרי אומר בכל רם ונסלח לכל עדת בני ישראל כלומר הנה היום בא שהכת' בו הבטחתנו ונסלח וגו'. [פי' המחזור כת"י המבורג, והמוסגר לקוח מסידור ר"ש מגרמייזא

משום רפואה משימין לפי התינוק, צה[שהיו רגילין לומר על הכוס אסותא מן שמיא תיהוי לרביא הדין. וגם לאמו משקין ממנו שהרי עליה מבקשין רפואה ורחמים. שהיו רגילין לומר על הכוס אסותא מן שמיא תיהוי לאימיה דרביא הדין וכו'. וא"ת כוס ביום הכיפורים נמי ליבריך אכסא וליטעמיה לקטן כי האי דלא ליתי למיסרך, זימנין דליכא קטן כי האי, אבל במילה איתיה.

ואם תאמר מה היא חשובה טעימה זו להתיר את הכוס, איברא חשובה היא, דהא טעימת הכוס ליתא אלא משום גנאי של כוס שלא יאמרו שלא לצורך היא ברכה זו, וכי חזו דמטעימה ליה לתינוק ליכא גנאי[צו].

ובין יחיד ובין ציבור שהן בתענית בערב שבת מתענה ומשלים.

[לה ע"א] והנותן את עירובו בסוף אלפים ונתגלגל העירוב חוץ לתחום ד' אמות מבעוד יום קודם שקנה העירוב שביתה במקום שהניחו שם, אינו עירוב ולא אבד שביתת ביתו. כדתנן נתגלגל חוץ לתחום או שנפל עליו גל אינו עירוב, דכיון דלא קנה לו עירוב שביתה במקום שבורר (ו)לא אבד שביתת ביתו. אבל נתן עירוב במקום שבורר חוץ לאלפים אמה מביתו, כיון שבורר שם שביתה, קנה לו עירובו שם שביתה ואבד שביתת ביתו,

עמ' רלו). ולאפוקי מסדר רע"ג סי' קכ ומנוסח רב סעדיה שהובא בטור סי' תריט, שבסוף נוסח כל נדרי כתבו: יש כאן מחילה וסליחה וכפרה ככתוב בתורתך תסלח וגו'. משמע שהפסוק הוא המשך כל נדרי. ע' מט"א תריט באלף למטה אות יח. צד. וכתב ע"ז ראבי"ה בסי' תתצא: ורבינו אב"ן זקיני כתב נמי דבתינוק קטן כזה לא חיישינן למיסרך. ולא ביירר דבריו מאין. ומכל מקום נראה לי שיפה כיוון. צה. עי' על המנהג בראבי"ה סי' רפט וסי' שפג וסי' תתצא. צו. הובא במג"א סי' תרכא סק"ג ונתבאר בשו"ע הגר"ז סי' קצ ס"ד ז"ל: ויש אומרים [=ורבינו] שכל דבר הטעון כוס חוץ מקידוש לא הצריכו לטעום ממנו אלא משום שלא יהא גנאי לברכת היין שיאמרו שלא לצורך הוא ברכה זו ונראית כברכה לבטלה אבל כאמת הוא לצורך שכך תקנו חכמים בכל שירה הנאמרת על היין שיסדרו אותה אצל ברכת היין שהוא עיקר שירה המיוחדת ליין לפיכך רשאי לברך ברכת היין ולהטעים לקטן אע"פ שלא הגיע לחינוך ברכות ואפילו אינו יודע לדבר שכיון

תרכ וכתוב בהגהות מיימוניות [סוף שביתת עשור ד״ה צריך] שאם הוא סוף שם (ט) ילבנו (ט״ט) [מצינו מלבנו] ב. אבל הר״ר יונה [ברכות יט, ט ד״ה ורש] כתב דוקא כשצריך להתפלל מנחה וכו׳, כמו שכתוב סימן רפ״ו סעיף ד׳. ובמהרי״ל [הלכות תפלת שחרית דיום כפור עמוד שלט] כתב בהגהות מיימוניות שמלבנין מצינו מלבנו, עכ״ל דרכי משה [אות ג]. וכן נכון:

תרכא בזוהר [אחרי מות נז, ב] כל מי שמצטער על מיתת בני אהרן או מוריד דמעתו עליהם מוחלין לו עונותיו, ובני אין מתים בחייו. וכן כתוב בשם האר״י [ספר הכוונות פו, כ]. א בהפטרה אין אומרים מלך מושל וסולת, רק ודברך אמת וקיים לעד ברוך אמה ה׳ מלך על כל הארץ וכו׳ (לבוש סעיף ג דרכי משה אות ג):

א מילה ביום הכפורים. אומרים זכור ברית ואל תפר וכו׳. ואם חל בשבת, אומרים גאולה ב) יום א) ליבשה (לבוש סעיף ב ב)), עיין מה שכתבתי סוף סימן תקפ״ד: ב והמנהג. ויש נוהגין למול קודם אשרי: ג ונותנין לתינוק הנימול. כיון דטעימת כוס אינו אלא משום גנאי שלא יאמרו שלא לצורך הוא ברכה זו, לכן די בשנותנין לתינוק קטן כזה (רלא״ן פרק ג׳ דעירובין רש עמוד קנו). ובתשובת הר״ן סימן נ״ב כתב בשם הרשב״א [עירובין מ, ב ד״ה ליתביה] דהוי ברכה לבטלה, כיון שנותן לתינוק קטן כזה. ובלבוש [סעיף ג] כתב, כיון שכתב במנהגים [לר״א מירנא מנהגי יום כפורים עמוד קז] ונותנים לתינוקות, אין למחות ביד הנוהגים היתר, עכ״ל. ומכל מקום נראה לי דמלבד מה שנותנין לפי התינוק כשאומר (ו) כדמיך מי, צריך ליתן לו לשתות קצת מהכוס, דאם לא כן מכל מקום איכא גנאי להכוס. ועיין ביו״ד סימן רס״ה סוף סעיף א׳ וסוף סעיף ד׳:

תרכא (א) ונותנין לתינוק. משמע אבל לא לתינוקות אחרים. גם בזה נראה הטעם (י״ט) כמו שכתבתי בסימן (תריס״ב) [תריט] [ס״ק ג] דבשביל שהוא מצוה מיישינן דאתא למסרך בכל יום כיפור בדבר מצוה: (ב) במוסף אומר. שלא היתה עיקר הענוגה של כהן גדול אלא במוסף יום כיפור עם קרבנות שעירים של יום כיפור. **בטור** [עמוד תנב] הביא דעות שיש לומר אינא השם בראשונה, ואמר לך אומר אינא בשם כפר נא, וכן הוא במחזורים. ונראה לי הטעם דבשמבקש רחמים אומר בשם, דהיינו שמתפלל שהוא יתברך יושיש על ידי שם העצם, שהוא רחמים גמורים בלי תערובות דין כלל, לך נראה לי. ובפירוש של מחזור כתב דבשאמר אינא השם לא היה מזכיר שם המפורש, רק בכינוי אדנות, רק בפעם שנית. ונעלם ממנו הברייתא בפרק טרף בקלפי [יומא נג, ב] (שטשי׳) [שעשר] יז פעמים זכר שם המפורש, (ז׳) [ג׳] יח פעמים בוידוי ראשון [וכו׳]. בנוסח אינא השם מטאתי לא הזכיר המנהג במשנה [שם לה, ב; מא, ב], וכן אנחנו בתפילה, שם של אדנות כדרכנו בכל השמות. והטעם, לפי שאין זה אלא כיפור דברים של כהן גדול, ולא דברי עצמנו. והא דאמרינן לפני ה׳ מטהרו, אף על פי שזה גם כ״ כיפור דברי כהן גדול, אין קפידא, דהוא לשון הפסוק [ויקרא טז, לא]. וכן כתב הטור [עמוד תנה] בשם רב סעדיא גאון שראוי לומר לפני השם מטהרו, כמו באינא השם. כתב הרי״ץ גיאות [הלכות יום הכפורים עמוד מג] אם אומר לפני ה׳ אין בכך כלום, דקרא הוא דקרינן ואין אנו הוגין בשם באומותיו, עכ״ל. דרך זה נרגיש אנו לומר בזה שאנו אומרים בכל יום בתפלת יוצר קדוש קדוש קדוש ה׳ צבאות, ואין זה אלא כפור דברי המלאכים, והיה לנו לומר בשם, אלא דפסוק הוא [ישעיה ו, ג]. וכתב מו״ה ז״ל [נ״א עמוד תנו ד״ה אבל] שבשאנו

סימן תרכ

מנהג יפה לקצר בתפלת שחרית. ובו סעיף אחד:

א ט א) [א] **טוב** (א) לקצר בפיוטים ובסליחות שחרית [ב] כדי למהר בענין שיתפללו מוסף קודם שבע שעות:

סימן תרכא

סדר קריאת התורה ומילה ביום כיפור. ובו ו׳ סעיפים:

א ט״ מוציאין שני ספרים ט בראשון קורים ששה [א] בפרשת נ (א) אחרי מות [ויקרא טז, א] נ״ עד ויעש כאשר צוה ה׳ [שם, לד] [ב (א.) א) ואם חל בשבת קורים שבעה (ב) [ג] ומפטיר קורא בשני בפינחס [במדבר כט, ז] ובעשור לחדש א) [ד] ומפטיר בישעיה [נז, יד] ואמר סלו סלו [פנו] ז עד כי פי ה׳ דבר [נח, יד]:

ב ג **א** (ג) [ה] מילה ביום הכפורים מלין בין יוצר למוסף אחר קריאת התורה נ״ ולאחר המילה אומרים אשרי: [הגה] **ב** ט) והמנהג למול אחר אשרי: ד **ג** ואם הוא במקום שצריך לצאת מבית הכנסת אין מלין עד אחר חזרת ספר תורה וחוזרים ואומרים קדיש:

ג ה [ז] מברכין על המילה בלא כוס: הגה [ז] נ״) ויש אומרים דמברכין אכוס (**א**) ג נ״) ונותנין (ד) לתינוק הנימול וכן נוהגין:

ד (**ב**) [ח] ב במוסף י אומר שליח ציבור כמנהג יפה לקצר בתפלת שחרית. ובו סעיף אחד:

תרכא (א) לקצר. וכתב בהגהות מיימוניות שאם הוא סוף שם יצאו מצינו, עיין מ״ש. ומסייב כל יחיד לומר לפסוח יו״ד ודרוש, ד׳ מי תפלות, וד׳ בחזרת השליח ציבור, וג׳ פעמים אחד בתנחה ואחד בתעריב, הגר״ מ״ פעמים שהיה מזכיר הכהן גדול את השם:

תרכא (א) אחרי מות. והמצטער על מיתת בני אהרן ומוריד דמעות עליהם ביום כיפור, מוחלין עונותיו ובני אין מתים בחייו, והעניין (להבין) [למבין] סוד גדול. ומצוה ללמוד ביום כיפור משניות יומא. גם ללמוד בפוף יומא [פס, ב — מ״ב, ב] דרכי משה והמרדכי המדברים בתעלות השמחה, עיין על״ה [מסכת יומא לפני הלכות תשובה ד״ה משום]. ולאין לתלמיד חכם לעסוק בתורה ובהשמיע מלהתפלל התפלות והסליחות ונקשות עם הצבור, (שיירי) כנסת הגדולה: (ב) ומפטיר. בהפטרה אין אומרים מלך מושל וסולת, רק ודברך אמת וקיים לעד ברוך אמה ה׳ וגו׳, דרכי משה ומהרוזים, [מ״ש רש המימון]: (ג) מילה. ואומרים זכור ברית, ואם חל בשבת אומרים יום ליבשה, עיין סוף סימן תקפ״ד, [מ״ש ס״ק ט]: (ד) לתינוק. דהיינו דמלבד מה שנתמן לפי התינוק כשאומר כדמיך מי, צריך ליתן לו לשתות קצת מהכוס, מ״ש [ס״ק ג], ע״ש. ועיין סימן תקנ״ט סעיף ז׳:

באר הגולה

תרכ ט. טוב וכן כתב הגהות מיימוני [סוף שביתת עשור ד״ה צריך] שכן נהג מהר״ם מרוטנבורג:

תרכא א*. טוב ריש הסימן:

ב. [משנה שם ג, ב] בריתא שם דף ל״ט [נ״ט]:

ג*. טור שם:

ג. מרדכי [יומא רמז תשסו] והרוקח [סימן ריז] והגהות אחרונות דמרדכי פרק י״ט דשבת [רמז תפ כשם מהר״ם מרוטנבורג]:

ג*. הגהות אחרונות דמרדכי שם כשם מהר״ם מרוטנבורג:

ד. [מרדכי] שם בהגהות [כשם מהר״ם מרוטנבורג]:

ה. מרדכי [יומא שם] כשם רבינו יעקב בר משמון [עור יו״ד סימן רפה עמוד קח — קי כשם הפיטות הלכות מילה נב, ג; נ״א שם סוף עמוד קח כשם הכל בו סימן עב מב, ג; נ״א סימן תקנט עמוד רנג ד״ה וכתב, כשם הר״ן שבת מ, ט ד״ה וכתבו, כשם הגלמוס; נ״א שם ד״ה כתב, כשם אבודרהם עמוד שנג כשם הרמב״ם בשו״ת פאר הדור סימן קב, ומדברי הגלמוס בשו״ת הגלמוס הקצרות סימן שכט; רשב״ם בשו״ת מ״ז סימן תקלו כשם הר״ר]:

ו. טור [עמוד תנא] ושאר פוסקים [ר״ן יומא ו, ט ד״ה ומהם] מההוא דמתיא קמיה דרבא [יומא דף (ל״ד) לו] [ע״כ] ודף נ״ו [ע״כ]:

ציונים לרמ״א

תרכא ט) מנהגים [לר״א מירנא מנהגי יום כפורים עמוד קז]:

נ*) דרכי משה סימן תקנט בשם מרדכי עירובין רמז תצג ותצה, ומרדכי פסחים לז, ג; דרכי משה יו״ד סימן רסה בשם מרדכי יומא רמז תשכז ובשם תוספות עירובין מ, ב ד״ה דלמא:

ג*) דברי עצמו:

יד אפרים

תרכא (שו״ע סעיף ד) **במוסף אומר שליח ציבור** סדר עבודה. עיין בדגול מרבבה [אחר מפרשים ס״ק כ] שיאמר בתפילת מוסף ושני שעירים לכפר, ולא יאמר מלבד חטאת הכפורים:

עטרת זקנים

תרכ א) **טוב לקצר.** ואומרים ביום כיפור מזמור שיר ליום השבת, אך שמתחילין טוב להודות לה׳. ומיהו נהגו לומר אפילו מזמור שיר ליום השבת, משום דיום טוב נמי אקרי שבת. וכן נוהגים (מהרי״ל סדר הפטילות של סמח עמוד קמו). ויש מקומות שעולים לדוכן בראש השנה ויום כפור אף בשחרית. ולפעמים אין אומרים אבינו מלכנו בשחרית יום כיפור מי מזמור שיר ליום השבת, להקדים תפלת מוסף קודם זמן של מנחה גדולה (מהרי״ל סדר הפטלת שבת כפור עמוד שלט). ומכל מקום אף אם הגיע זמן של מנחה גדולה אפילו הכי מקדימים מוסף קודם מנחה (ב״ח סוף סימן תקפ״ד) והרא״ש [הגהת כמו כמן עמוד מנ] כשהיה רואה שהיה מתאחרין היה מתפלל מוסף יחידי כדי להתפלל בזמנה:

תרכא א) **ומפטיר** כו׳. ואין צריך לומר בעל התורה מלך מחיל וסולת, כי מה ענין מחילה וסליחה אצל (ספר תורה) [נביאים] ו), אלא אומר ודברך אמת וקיים לעד (כל בו סימן ס נה, ד). ריש חולקים (ב״י שם) (ד) לתינוק. דהיינו דמלבד מה שנתמן לפי התינוק כשאומר כדמיך מי, צריך ליתן לו לשתות קצת מהכוס, מ״ש [ס״ק ג], ע״ש. ועיין סימן תקנ״ט סעיף ז׳:

שערי תשובה

תרכ (א) לקצר כו׳. וכתב בשו״ת הר הכרמל [או״ח] סימן כ״ז במעשה שאירע ביום הכיפורים בעת חזרת התפלה בקול רם, אצל פיוט לאל עורך דין נפלה דליקה בעיר רח״ל, וברחו כולם מבית הכנסת, וגם השליח ציבור עקר ממקומו והלך לביתו, גם הפסיק בדברים ושאר ענינים, ההפסק הזה מיקרי אונס מאחר דלא נשארו עשרה דצייתי להשליח ציבור, וכיון ששהה כדי לגמור כל התפלה חוזר לראש, ושהה לגמור את כולה מקרי שיעור התפלה בלא הפיוטים, וכאן שהוא בשלש ברכות הראשונות אפילו לא שהה רק שהיה מועטת נמי חוזר לראש, כיון דג׳ ראשונות ברכה אחת היא נחשבת וחוזר לתחלתה, הכי נמי לפי מה שכתבתי לעיל דהוי אונס מחמת הבהלה והטירדא צריך לחזור לראש (לענ״ד בהפסק בג׳ ראשונות כולי עלמא מודים דאף בהפסק שלא מחמת אונס, ודוקא במקום דבעינן שהה כדי לגמור את כולה שיהא צריך לחזור לראש, בזה מחלקים הפוסקים בין מחמת אונס, ע״ש, מה שאין כן בג׳ ראשונות דאפילו לא שהה כו׳ פוסק, וכן בשהה באמצע הענין לחזור לראש ברכה לבד, אין חילוק בין הפסק מחמת אונס או לא). מיהו הפייט שכבר אמרו אין צריך לחזור ולומר כשחוזר הג׳ ראשונות, אבל זכרנו ומי כמוך, מאחר שהם ממטבע הברכה צריך לאומרם שנית, ואף על גב דאם שכח אין צריך לחזור [סימן תקפב סעיף ה], הכא שאני, ע״ש:

תרכא (א.) **ואם חל בשבת** כו׳. ועיין בסימן רפ״ב [מ״א ס״ק כ] שאין מוסיפים, משום דראשי הפרשיות מצויינים מענין כפרה כו׳, ע״ש. והביאו באר היטב [שם ס״ק ד]. ועיין בשערי אפרים שער ז׳ סעיף י״ז ובפתחי שערים שם:

באר היטב

תרכ (א) לקצר. וכתב בהגהות מיימוניות שאם הוא סוף שם יצאו מצינו, עיין מ״ש. ומסייב כל יחיד לומר לפסוח יו״ד ודרוש, ד׳ מי תפלות, וד׳ בחזרת השליח ציבור, וג׳ פעמים אחד בתנחה ואחד בתעריב, הגר״ מ״ פעמים שהיה מזכיר הכהן גדול את השם:

תרכא (א) אחרי מות. והמצטער על מיתת בני אהרן ומוריד דמעות עליהם ביום כיפור, מוחלין עונותיו ובני אין מתים בחייו, והעניין (להבין) [למבין] סוד גדול. ומצוה ללמוד ביום כיפור משניות יומא. גם ללמוד בפוף יומא [פס, ב — מ״ב, ב] דרכי משה והמרדכי המדברים בתעלות השמחה, עיין על״ה [מסכת יומא לפני הלכות תשובה ד״ה משום]. ולאין לתלמיד חכם לעסוק בתורה ובהשמיע מלהתפלל התפלות והסליחות ונקשות עם הצבור, (שיירי) כנסת הגדולה: (ב) ומפטיר. בהפטרה אין אומרים מלך מושל וסולת, רק ודברך אמת וקיים לעד ברוך אמה ה׳ וגו׳, דרכי משה ומהרוזים, [מ״ש רש המימון]: (ג) מילה. ואומרים זכור ברית, ואם חל בשבת אומרים יום ליבשה, עיין סוף סימן תקפ״ד, [מ״ש ס״ק ט]: (ד) לתינוק. דהיינו דמלבד מה שנתמן לפי התינוק כשאומר כדמיך מי, צריך ליתן לו לשתות קצת מהכוס, מ״ש [ס״ק ג], ע״ש. ועיין סימן תקנ״ט סעיף ז׳:

תרכא א) **ומפטיר** כו׳. ואין צריך לומר בעל התורה מלך מחיל וסולת, כי מה ענין מחילה וסליחה אצל (ספר תורה) [נביאים] ו), אלא אומר ודברך אמת וקיים לעד (כל בו סימן ס נה, ד). ריש חולקים (ב״י שם) מנ ד״ה כתב הכל בו בשם רוקח סימן רז עמוד קז). ואם שני חזנים מתפללים אחד שחרית ואחד מוסף, אותו שליח ציבור שמתפלל שחרית קורא גם כן בתורה, והשני מתחיל קדיש קדם מוסף (כל בו שם):

ואפסיק ביה אדעתא דלא למיכל מכאן ואילך, שרי למיכל בתר הכי. תדע, דהא כי אמר זמן כבר הפסיק מלאכול ואין דעתו לאכול יותר, ואפ"ה לא איתסר אי לאו דאמר זמן. וכן היא בפי' בירושלמי [187] ובמדרש איכה רבתי [188], דאמרי' התם ר' יהודה בן בתירה אזיל לנציבין בערב צומ' רבה אתא ריש כנשתא לזמוניה א"ל כבר אכלה ופסקיה א"ל אשגח עלי דלא יימרון אינשי ר' יהודה לא אשגח עלוי אזל עמיה ואכל מן כל עגול ועגול חד פיתא [189] ומכל חבית וחבית שתא חד כסא [190]. וכן פר"י [191] ורבי' הרמב"ן ז"ל [192].

המברך צריך לטעום. פי', כדי שלא תהא ברכה לבטלה [193], הילכך אם לא טעם המברך מסתיין דלטעום אחרינא, וכדאמרי' בסמוך ליתבי' לינוקא דילמא אתי למסרך, דאלמלא בדטעים מיניה ינוקא סגי לן. והיינו נמי דאמרי' התם [194], אבל פורס הוא לבניו ולבני ביתו. ומיהו דוקא כשטועם ממנו קטן שהגיע לחנוך ברכות, דאי בתנוק שלא הגיע לחנוך ברכות, הרי הברכה יוצאה לבטלה [195]. והא דאמרינן הכא נותיביה לינוקא, מיירי בתינוק שהגיע לחנוך ברכות ולא הגיע לחנוך תענית ביום הכפורים.

לית הלכתא כרב אחא בר יעקב [196]. פי', דשרי דבכי האי גוונא ולא חייש לסרכא. וכתב רש"י ז"ל, דלא אתפרש היכן אמרה רב אחא בר יעקב. ור"ח ז"ל [כתב] [197] שכך קבלו הראשונים, [והא] דאמרינן במס' שבת [198] גבי רב עמרם דזרע כשותא בכרמא ע"י עכו"ם, ופרכי' וליתביה לפירות [199] ישראל, דמאן דפריך הכי התם הוה רב אחא בר יעקב.

דילמא אתי למסרך. פי', כשיגדל יברך זמן על הכוס [200] וישתה ממנו, ולא ידע דאשתקד לא נתנו לו לשתות אלא מפני שהיה קטן. וכתב ר"י ז"ל [201], שלא חששו לזה אלא בדבר שאנו באין לתקן על ידו לצרכינו, אבל בדבר שאנו עושין לצרכו לא חיישינן להכי, דאי לא היאך מאכילין את התינוקות ביום הכפורים. עוד כתב הוא ז"ל [202], שלא חששו דילמא אתי למסרך אלא בדבר שהוא קבוע לכל שנה. אבל אם אירע ברית מילה ביום הכפורים יהבינן מן כסא דברכתא לינוקא, ולא חיישינן דילמא אתי למסרך. וג"ל, שלא אמר רבינו ז"ל אלא לצורך דבר של מצוה כגון הא דברית מילה, אבל בדבר הרשות אפי' בדבר שאינו קבוע חיישינן דילמא אתי למסרך, וכדמוכח מההיא דכשותא בכרמא דלא קביע כלל וחיישינן דילמא אתי למסרך [203]. והגאונים ז"ל [204] כתבו דמילה שהיא ביה"כ או באחת מן הצומות

187 כ"כ בשם הירושלמי בתוס' רבנו פרץ (כ"י) ובתוס' תענית ל, ב ד"ה כל, ובירושלמי שלפנינו ליתא. [וראה קרב"ג בתענית שם]. 188 פ"ג, ו בשינויים. והובא גם בתוס' מא, א ד"ה אי תוס' ר"פ (כ"י) רמב"ן בתורת האדם, רשב"א ור"ן כאן, רא"ש תענית פ"א סי' יד ר"ן תענית שם ובסמ"ג הל' ת"ב. 189 בנדפס: פירא, וכצ"ל. 190 ראה בביאור הגר"א סי' תקנג סק"ג שדחה הראיה מהמדרש "משום דבבוקר היה". ונראה שראייתו מהא דאיתא התם דאייתו תמנין פטילקין, והיינו מיני מאכלים כמ"ש בתוס' הנ"ל, וא"כ אינו בסעודה המפסקת. אבל לגי' רבנו אינו מוכרח שאכל יותר מב' תבשילין. 191 כ"כ בשמו בתוס' ר"פ (כ"י), ובתוס' הנ"ל כ"כ בסתמא. 192 בתורת האדם ענין אבילות ישנה (ירושלים תשכ"ד עמ' רנ). 193 ראה ברש"י ד"ה ליתביה לינוקא שכתב: דטעמא משום דגנאי הוא לכוס של ברכה שלא יהנה אדם ממנו לאלתר שתהא ברכת היין דבורא פרי הגפן שלא לצורך, ועי' מש"כ בזה בשו"ת הר"ן סי' נב שו"ת חכם צבי סי' קסח ובשו"ת בית שלמה חאו"ח סי' יד. 194 ר"ה כט, ב. 195 כ"כ רשב"א ור"ן [וראה בתשובה הנ"ל], וכ"מ בחידושי המאירי ועיי"ש ביאורים סי' נט. 196 כגי' כי"מ, ולפנינו ליתא: בר יעקב. 197 בר"ח שלפנינו הו"ד בתוד"ה לית רשב"א ור"ן. וראה בתוס' שבת קלט, א ד"ה וליתן. 198 קלט, א. 199 בכת"י מסומן על תיבה זו סימן מחיקה. וצ"ל: פרוטה לתינוק. 200 כ"כ גם הרשב"א, וכ' בכור לזהב: מלשון רש"י משמע דחיישינן שמא ישתה בסתמא ביוה"כ כשיגדיל, אבל לשון הריטב"א ז"ל מוכח דבסתם שישתה לא חיישינן רק חיישינן שישתה כוס שבירך עליו זמן, ולכאורה הוא כדברי הט"ז (סי' תריט סק"ג) דדוקא בזה חיישינן משום שהוא מצוה, אבל מסוף דברי הריטב"א מבואר דגם בדבר הרשות חיישינן לאתי למסרך ושלא כהט"ז, ובמק"א הארכתי ב"ה בזה, ע"כ. 201 הובא בתוס' רבנו פרץ (כ"י), וברשב"א ור"ן כ"כ בסתמא. 202 כ"ה בתוס' ד"ה דלמא בשם ר"ש, ובתוס' שבת קלט, א בשם ר"ת. 203 רבנו מיישב בזה תמיהת הרשב"א בחידושיו, ע"ש. וראה בר"ן על הרי"ף בשבת שם שתירץ: ולי אינה קשיא, דאי שרינן בכשותא ע"י תינוק ישראל אתי למעבד הכי בכל שתא ושתא. וראה גם ביד דוד כאן. 204 כ"כ בשמם ברשב"א ור"ן, וראה אוצה"ג סי' פח

גומלנו הוא יגמלנו:

ב [1] אע״פ שהיא ברכה ארוכה אינה חותמת בברוך מפני שמתחלה תיקנוה במטבע קצר בא״י אמ״ה הטוב והמטיב בלבד ואח״כ הוסיפו בה כל הדברים הללו:

ג [2] אין לומר אל שבכל יום ויום [3] אלא אל בכל יום [4] ויותר נכון שלא לומר כלל מלת אל שהרי כבר אמר האל אבינו ועוד שאם בא ליחס הטבה לשם אל היה לו לומר המלך האל הטוב והמטיב:

ד [5] כשיש נכרי בבית נוהגים לומר כולנו יחד בני ברית להוציא הנכרי מכלל הברכה שאסור לברך הנכרים שנאמר ולא תחנם ויותר נכון לומר בני ברית כולנו יחד שלא יהיה בכלל הברכה אפילו רגע כשאומר כולנו יחד קודם שמסיים בני ברית. ונשים ועבדים בני ברית הם כמ״ש * טפכם נשיכם וגו׳ לעברך בברית וגו׳ (וכן המומר בכלל בני ברית הוא שאע״פ שחטא ישראל הוא ולכן כשמומר בבית אין לומר כולנו יחד בני ברית כדי להוציאו מכלל הברכה):

ה [6] בברכת המזון בעל הבית מסיים ונאמר אמן שאין יכול לגזור אומר ואמרו אמן משא״כ בברכת עושה שלום במרומיו שהוא שבח של הקב״ה וכל ישראל מצווין אומר ואמרו אמן (ואף אם מברך לעצמו אומר כן להמלאכים השומרים אותו):

ו [7] כל המברך את ישראל מצוה לענות אחריו אמן ולכן יש לענות אמן אחר הרחמן [8] ויאמר מאת ה׳ כלשון הפסוק ישא ברכה מאת ה׳ וגו׳:

ז [9] נוהגים לומר בשבת ויום טוב וראש חודש מגדול כמו שכתוב בשמואל ובחול מגדיל כמו שכתוב בתהלים וסימן חדש ושבת קרא מקרא ר״ל כמ״ש בנביאים [10] ויש מפקפקים במה שאומרים הרחמן בכמה גוונים שהוא הפסק בין ברכת המזון לשתיית הכוס [11] ויש מיישבין שכיון שנהגו בהם נעשו כאלו הם מטופס הברכה ואינם חשובים הפסק:

ח [12] בבית האבל מוסיפים ברכה רביעית מעין המאורע כל שבעה כמ״ש בי״ד סי׳ שע״ט בין האבל עצמו שמברך בין אחרים שאוכלים עמו ומברכים בזימון [13] ואין חוששין בבית האבל לומר ג׳ הטבות וג׳ גמולות שאינן נזכרים בתלמוד אלא כשמגיע להמלך הטוב אומרים החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שופט בצדק לוקח נפשות במשפט שליט בעולמו לעשות בו כרצונו כי כל דרכיו משפט ואנחנו עמו ועבדיו ובכל אנו חייבים להודות לו ולברכו גודר פרצות בישראל הוא יגדור את הפרצה הזאת מעלינו ומעל אבל זה לחיים ולשלום הרחמן וכו׳:

קצ שתיית היין אחר הברכה ודיניו וכו׳ ח׳ סעיפים:

א [1] אחר שסיים ברכת המזון צריך לברך בורא פרי הגפן על הכוס של ברכת המזון אפילו אם כבר בירך על היין שבתוך הסעודה שכל מה שאוכל ושותה אחר ברכת המזון סעודה אחרת היא לפי שברכת המזון היא סילוק והיסח הדעת למה שלפניה וגם אי אפשר לשתות ולאכול בעודו מברוך [2] ומפני זה נשתנה ברכת המזון מכל דברים הטעונים כוס כגון קידוש והבדלה ברכת חתנים ומילה שבכולם ברכת היין קודמת וכאן מברך בורא פרי הגפן אחר ברכת המזון ולא לפניה אפילו אם לא בירך על היין בתוך הסעודה ואפילו בירך הרי כשנטל הכוס בידו לברך ברכת המזון הסיח דעתו מלשתות קודם ברכת המזון ואם היה נמלך לשתות היה צריך לחזור ולברך וכיון שכן למה אינו מברך בורא פרי הגפן קודם ברכת המזון אלא לפי שבברכת המזון הוא מודה ומשבח לבוראו על מה שאכל ושתה הוא סילוק והיסח הדעת על מה שעשה ואפילו על ברכת המזון (שמברך) [שבירך] והכוס בידו לכך צריך לברך תיכף לשתייתו:

ב [3] כל דבר הטעון כוס לא די באחיזת הכוס לבדה בשעת אמירת אותו דבר שזה אינו מעכב כלל בדיעבד אלא עיקר מה שהטעינו כוס הוא לשתות ממנו אחר אמירת אותו דבר שתהא אותה אמירה כעין שירה הנאמרת על היין שמנסכין על גבי המזבח שהיא שתיית המזבח אף כאן תהא נאמרת שירה על שתיית היין ואין שתייה חשובה לומר שירה אלא אם כן שותה שיעור הראוי ליישב דעתו של אדם

ו [1] תוס׳ שם ותוס׳ מ״ו ע״ב ד״ה והטוב לפ״ם הרל״ר רע׳ בט״ז סק״א
ז [2] כל ט הובא במ״א סק״א
ח [3] שלה״ה כ״ם במ״א שם
ט [4] ע״ז סק״ב (וכ״כ בפרדור וגם נקוד אחר בכל יום ויום כי הכל דבר אחד הטוב ומטיב לכל בכל יום ופמ״כ מתמיל ענין אחר הוא הטיב כו׳)
י [5] מ״ם סק״א
* (דברים כט)
יא [6] מ״ם שם
יב [7] מ״ם שם
יג [8] מ״ם שם
יד [9] שנדלהים הובא במ״א שם
טו [10] טור בשם אחיו הר׳ ישראל
טז [11] הטור בעצמו
יז [12] ברכות מ״ו ע״ב
יח [13] כן הוא בנוסח הרמב״ם פ״ב מה״ב ה״ח והרל״ם והכל ט עי׳ כ״י דלא כש״ך מ״ד סי׳ שמ״ט סק״א
א [1] פפמיס ק״ג
ב [2] לפ״ם וטור מ״ם סק״א
ג [3] פפמיס ק״ז

אדם שהוא כמלא לוגמיו שהיא שתיה של הנאה ובפחות משיעור זה לא קיים מצות הכוס כלל וכל דבר שהכוס מעכב בו אפילו בדיעבד שאם אמר בלא כוס צריך לחזור ולומר על הכוס כגון קידוש והבדלה ה״ה אם אמר על הכוס ולז״ שתה ממנו כמלא לוגמיו מיד קודם שעקר ממקומו ובלא היסח הדעת בינתיים צריך לחזור ולקדש כמ״ש בסי׳ רע״א (סעיף כ״ו) וכן בברכת המזון לא קיים מצות הכוס כלל:

ג [4] וצריך ג״כ שיהיה היין בשעת האמירה אצלו על השלחן או על גבי דבר אחר באותו חדר מוכן לשתיה וזהו ג״כ מעכב אפילו בדיעבד שאם אין היין לפניו בשעת האמירה ג״כ אינו נקרא אומר שירה על היין משא״כ אחיזת הכוס בידו אינו אלא מי׳ דברים שנאמרו בכוס למצוה ולא לעכב כמו שנתבאר בסי׳ קפ״ג:

ד [5] אע״פ ששתיית כוס של ברכה מעכבת אין מעכב שישתה המברך בעצמו אלא די בשתיית אחר ואפילו מטעים ממנו לתינוק * (כמלא לוגמיו של תינוק) יצא ידי חובה (ששיעור מלא לוגמיו הוא בכל אדם לפי מה שהוא הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו) אע״פ שהתינוק אינו מחויב בדבר אין בכך כלום לפי שגם על המברך לא חל החיוב כלל שלא חייבוהו אלא לומר שירה על היין שישתה ממנו איזה אדם מישראל שיהיה שתיה שהיא חשובה הנאה לו (ואפילו תינוק בן יומו) [6] ומ״מ לכתחלה צריך להטעים לתינוק גדול קצת שהגיע לכלל חינוך ברכת הנהנין כדי שיוכל לברך ברכת היין ולא תהא ברכתו לבטלה מפני שהתינוק שומעה ממנו ומברך ושותה משא״כ אם יטעים לקטן שלא הגיע לחינוך יפסיד ברכת היין שלא יוכל לאמרה אע״פ שאינה מעכבת (אבל [7] רשאי הוא להטעים לגדול שיברך בעצמו ברכת היין אם הוא אינו שותה יין מפני ששונא אותו או משום גדר אבל מי שהוא שותה יין מצוה מן המובחר שיטעום בעצמו וכן לכל המסובים שזימן עליהם [8] אך א״צ לכל אחד ואחד כמלא לוגמיו אלא די בטעימה כל שהוא) [9] וי״א שכל דבר הטעון כוס חוץ מקידוש לא הצריכו לטעום ממנו אלא משום שלא יהא גנאי לברכת היין שיאמרו שלא לצורך הוא ברכה זו ונראית כברכה לבטלה אבל באמת הוא לצורך שכך תקנו חכמים בכל שירה הנאמרת על היין שיסדרו אותה אצל ברכת היין שהוא עיקר שירה המיוחדת ליין לפיכך רשאי לברך ברכת היין ולהטעים לקטן אע״פ שלא הגיע לחינוך ברכות ואפילו אינו יודע לדבר שכיון שהטעימה אינה אלא משום גנאי דיה בתינוק קטן כזה וכן נוהגין במילה שביום הכיפורים הואיל ואי אפשר בענין אחר כמ״ש בסי׳ תרכ״א (סעיף ה׳) אבל במקום שאפשר כגון קידוש שבבית הכנסת בשבת ויום טוב יש לחוש לסברא הראשונה להטעים לקטן שהגיע לחינוך ברכה כמו שיתבאר בסי׳ רס״ט (סעיף ג׳) (אבל קידוש שבבית שאדם יוצא בו ידי חובתו יש אומרים אפילו לפי סברא האחרונה שלא די במה שיטעים לתינוק ולא אפילו שיטעים לגדול אלא המקדש בעצמו צריך לטעום כמלא לוגמיו ואם לאו לא יצא משום שנאמר * זכור את יום השבת לקדשו ואמרו חכמים זכרהו על היין כלומר על שתיית היין לכבוד היום לפיכך המזכירו על היין הוא המקדש [10] שותה ממנו בעצמו וראוי לחוש לזה לכתחלה כמ״ש בסי׳ רע״א (סעיף כ״ד)) ולפי סברא זו שתקנת חכמים הוא בכל דבר הטעון כוס שיסדרו אותו על ברכת היין א״כ מי שאינו שותה יין אי אפשר לו לברך ברכת המזון על הכוס אלא א״כ יטעים ממנו לקטן שהגיע לחינוך [11] אבל לא לגדול שיברך בעצמו לפי שהמברך ברכת המזון הוא בעצמו צריך לברך ברכת היין לפי סברא זו והוא אינו רשאי לברך ברכת היין לחבירו אף להאומרים שברכת המזון טעונה כוס שלדבריהם ברכת היין היא חובה כברכת המצות שאדם יכול להוציא חבירו ידי חובתו כמ״ש בסי׳ קס״ז (סעיף י״ז) מכל מקום כיון שחבירו יכול לברך בעצמו אין לאחר לברך לו (אבל בקידוש והבדלה רשאי שכיון שצריך לברך ברכת קידוש והבדלה בשביל עצמו יכול לומר גם ברכת היין שנתקנה קודם ברכת קידוש והבדלה כמ״ש בסימן ער״ב) (ומכל מקום מי שבמצותיו חפץ מאד לברך ברכת המזון בזימון על הכוס יוכל לסמוך על סברא הראשונה להקל בדברי סופרים וכן

ד [5] יתבאר בסי׳ כ״ו סע׳ ח׳ ה משמעות הגמרא עירובין מ׳ ע״ב
* ע׳ בט״ז י״ד סי׳ רס״ה סק״י (ולפמ״ם לקמ״ם ועי׳ במ״ם סי׳ תרכ״ם סע״ג דלפמ״ם כ״ם שהדין אמת) ולהט״ז אשמתיטמיה מ״ם הרל״ם בפ״י דפפמיס דיליף מפ״ג דעירובין ע״ם ו רשב״ם מ״ם בפי׳ רס״ט סק״א
ז [6] ע׳ רמ״ם סי׳ ער״ב סע״ט ולף המ״ם לם פליג אלא משום ברכת היין ועי׳ במ״ם שם
ח [7] ט״ז סי׳ רע״ם ס״ק י״ז
ט [8] רש״י בעירובין שם רא״ן מ״ם סי׳ תרכ״ם
* (שמות כ׳)
י [9] הה״ג והגאונים בעוש״ע סי׳ רע״ם סעי׳ י״ד
יא [10] תשו׳ חכם לבי סי׳ קפ״ח

יב ירושלמי ברכות פ׳ כ״מ רא״ש רשב״א פ״ז דברכות
יג ט״ז סי׳ קפ״ב סק״ד
יד ש״ע סע״א
טו טוש״ע סע״ג ועי׳ ט״ז סק״ג
טז ר״ן מ״א סק״ה
יז קוכה מ״ע מ״א סק״ב
יח טור מ״א סק״ג
יט מ״א שם
כ ש״ע סע״ה

א ברכות ט״ז ע״א
ב כ״י לדעת הלמב״ם פ״ב מה׳ ברכות ה״ב ועי׳ כ״מ שם

וכן בהבדלה אם לא טעם כמלא לוגמיו א״צ לחזור ולהבדיל שספק ברכות של דבריהם להקל כסברא האחרונה):

ה יב אע״פ שמצוה מן המובחר שכל המסובים יטעמו מכוס של ברכה א״צ לטעום מכוס המברך אלא יכול כל אחד ליתן כוסו לפניו ויותר טוב לעשות כן אם אפשר לפי שכוס המברך הוא פגום לאחר ששתה ממנו המברך ואף שאפשר לתקנו ע״י שיוסיפו בו יין לשתות כל אחד ואחד מהמסובין מ״מ יותר טוב שיטעימו מיין של ברכה שכשיש לפני כל אחד ואחד כוסו בשעת ברכת המזון הרי כולם הן כוסות של ברכה כמו כוס המברך ואם לפני המסובין הן כוסות ריקנים יג יכול ליתן מכוס הברכה מעט לכל כוס וכוס שלהם אחר שבירך בורא פרי הגפן קודם שתייתו כדי שיטעימו מכוס שאינו פגום ואין בזה משום הפסק בין ברכה לשתיה כיון שהוא לצורך שתיית המסובים ומה שהוא מברך הוא כאלו הם מברכים שהרי הם יוצאים בברכתו וכן אם כוסות שלפניהם מלאים אלא שהם פגומים יכול לשפוך מכוס שלו לתקנם קודש שישתה יד וכיון שהם זקוקים לכוסו אין להם לטעום עד שיטעום הוא כמו שנתבאר בסי׳ קס״ז (סעיף כ׳) אבל אם אינם זקוקים לכוסו שכוסות שלהם מלאים ואינן פגומים יכולים לטעום קודם שיטעום הוא:

ו טו אע״פ שטעימת כוס של ברכה די בכמלא לוגמיו בכוס של ברכת המזון טוב לשתות רביעית לצאת מידי ספק ברכה אחרונה שכמלא לוגמיו באדם בינוני הוא רוב רביעית שהוא יותר מכזית ומכזית עד רביעית יש מסתפקים אם צריך לברך ברכה אחרונה כמ״ש בסי׳ ר״י טז ויותר מרביעית א״צ לשתות אף אם הוא אדם גדול שכמלא לוגמיו הוא יותר מרביעית יז ומצוה לגמוע גמיעות גסות משום חיבוב מצוה:

ז יח אם דעתו לשתות עוד לא יברך ברכה אחרונה עד לבסוף והוא שדעתו לשתות עוד מיד שאל״כ יש לחוש שמא יתעכל מה ששתה כמו שנתבאר בסימן קפ״ד (סעיף ג׳) יט ואם היה בדעתו לשתות מיד וטעה ובירך ברכה אחרונה א״צ לברך ברכה ראשונה כיון שהיה בדעתו לשתות עוד ובירך בטעות אבל אם בירך במתכוין אע״פ שדעתו לשתות עוד צריך לברך ברכה ראשונה שכל ברכה אחרונה היא סילוק והיסח הדעת למה שלפניה ומפסקת הואיל ואי אפשר לשתות בעודו מברך כמו שנתבאר למעלה:

ח אע״פ שכל המסובים יוצאים בברכת היין שבירך המברך ברכת המזון שהוא מתכוין להוציאם ידי חובתן ואף שיש איזה שהות עד שיגיע הכוס לכל אחד ואחד אין בזה משום הפסק כל שלא הפסיק בדיבור כ מ״מ בסעודה גדולה שהמסובים רבים ואין יודעים עד היכן יגיע כוס של ברכת המזון הרי כל אחד מהמסופקים אם יגיע לו צריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן לעצמו מפני שהוא כנמלך מפני שבשעת שמיעתו ברכת המברך לא ידע אם יגיע לו ואם נתכוין בשמיעתו שאם יגיע לו שיצא ידי חובתו בשמיעה זו יצא וא״צ לחזור ולברך לעצמו:

קצא אם הפועלים מחוייבים לברך וכו׳ סעיף אחד:

א כא פועלים שכירי יום העושים מלאכה אצל בעל הבית מקצרין בברכת המזון כדי שלא לבטל ממלאכת בעל הבית שבשעת ברכת המזון אי אפשר לעסוק במלאכה כמ״ש בסי׳ קפ״ג (סעיף י״ד) כיצד ברכה ראשונה כתיקונה שנייה פותח בברכת הארץ וכולל בה בונה ירושלים וחותם בברכת הארץ מפני שברכת הארץ ובונה ירושלים הן דומות לכן כוללן בברכה אחת כ שמנין הברכות אינן מן התורה כי בברכה אחת שכולל בה מעין שלשתן יוצא ידי חובתו מן התורה כמו שנתבאר בסימן קס״ח * אלא משה ויהושע דוד ושלמה תקנו מטבע שלשתן ומשום ביטול מלאכת בעל הבית הקילו וברכה רביעית שעיקרה מדברי סופרים אין הפועלים אומרים אותה כלל בין שמברכין

* ועיין במה שנתבאר שם בגליון בשם הפרישול דלמי שפיר לף לפי דעת שאר פוסקים דמנין מן התורה ולריך לומר כלן הטעם משום שיש כח ביל

מכמיס לעקור דבר מן התורה וכמ״ש התוס׳): שמברכין בין ששומעין מפי אחר המזמן ומברך ברכת המזון כתיקונה הרי הן עומדין למלאכתם כשחותם ברכת ירושלים ג במה דברים אמורים כשנוטלים שכר על מלאכתם מלבד סעודתן אבל אם אין נוטלים שכר אלא הסעודה שאוכלים לבד מברכין כל הד׳ ברכות כתיקונן וכן אם בעל הבית מיסב עמהם בסעודה אף על פי שנוטלים שכר מלבד הסעודה מברכין כל ד׳ ברכות ד ועכשיו לעולם מברכין כל ד׳ ברכות לפי שאין דרך בני אדם להקפיד בכך ומן הסתם על דעת כן שוכרים פועלים שיברכו כל הד׳ ברכות:

קצב ברכת זימון בשלשה או בעשרה וכו׳ ז׳ סעיפים:

א כבר נתבאר בסי׳ קס״ז (סעיף י״ז) שברכת הנהנין אינה דומה לברכת המצות שאחד מוציא חבירו בברכתו אבל בברכת הנהנין מי שנהנה הוא מברך בעצמו על הנאתו ואין חבירו פוטרו אלא א״כ נקבעו יחד בדבר שקביעות מועלת בו שדרכו בכך שקביעותם מצרפתם להיות נחשבים כגוף אחד וברכה אחת לכולם ה במה דברים אמורים בברכה ראשונה ו שדעתם להתחבר ולקבוע עצמן לאכול יחד אבל בברכה אחרונה כיון שכבר אכלו והם מתפרדים זה מזה אינן מצטרפין זה עם זה להחשב כגוף אחד שיפטרו בברכה אחת מהם אלא א״כ הם משלשה ולמעלה שיש שבח וקלוס יותר כשמצטרפין לברכה אחת לפי שהם ראוים לזמן כלומר להזדמן יחד לצירוף ברכה בלשון רבים ג ואומר אחד מהם נברך שאכלנו משלו והשנים אומרים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ז ואם הם ג׳ בלא המברך יכול לומר ברכו שאכלנו משלו כיון שהם ראוים לברך בלשון רבים בלעדו ח ומ״מ יותר טוב לומר נברך שלא להוציא עצמו מכלל המברכים ואע״פ שאמר נברך ט צריך הוא לחזור ולהכניס עצמו לכלל המברכים לגמור ולחזור ולומר אחריהם ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ואח״כ מתחיל ברוך א״י אמ״ה וכו׳ י ומי שאומר גם בראשונה ובטובו חיינו אין מוחין אותו:

ב יא יש נוהגין להוסיף ברוך הוא וברוך שמו קודם שמתחילין בא״י אמ״ה הזן וכו׳ והוא תוספת על ברכת הזימון יב אבל כשמברך ביחיד אין מקום לאמרו (וגם בזימון אומרו המזמן לבדו ולא המסובין) (וגם כשהמזמן אומר בא״י אמ״ה כו׳ אין להם לומר ברוך הוא וברוך שמו אלא ישתקו וישמעו כמ״ש בסי׳ קכ״ד (סעיף ב׳) או יאמרו עמו מלה במלה כמ״ש בסי׳ קפ״ג (סעיף י״) יג וי״א שאחר שחזר המברך ברוך שאכלנו יענו המסובין אמן אחריו כי בכאן נשלמה ברכת הזימון * וי״א שלא אמרו לענות אחר ברוך שאכלנו אלא באחד מן השוק שנכנס אצל חבורה כשעונין ברוך שאכלנו והוא שומע מן המסובין ולא אחר ברוך שאכלנו של המברך וכן כשבא אצלם בשעה שאומר המברך נברך שאכלנו א״צ לענות אחר ברוך שאכלנו של המסובין אלא די במה שעונה ברוך ומבורך אחר נברך של המברך כמ״ש בסי׳ קצ״ח (סעיף ה׳) ואע״פ שהשומע ברכה אחת ב׳ פעמים חייב לענות ב׳ פעמים מ״מ כיון שברוך שאכלנו היא ענייה על נברך והוא ענה כבר אחר נברך מה שראוי לו לענות שוב א״צ לענות אחר ענייתם אע״פ שלא ענה כענייתם וגם אינה ענייה גמורה על אמירת המברך שהוא אומר נברך שאכלנו וזה אינו עונה ברוך שאכלנו כ״ש שהמסובין שענו ברוך שאכלנו שאינם צריכים לחזור ולענות אחר המברך שחוזר ועונה כענייתם וכן המנהג ולדברי הכל המברך אינו עונה אמן אחר ברוך שאכלנו של המסובין כיון שחוזר לומר בפיו אחריהם מיד מה שאמרו הם (וכן הדין בכל זה בעניית ברכו בבית הכנסת):

ג יג אם הם עשרה חייבים להזכיר השם בברכת הזימון שהמברך אומר נברך אלהינו שאכלנו משלו והם עונין אחריו ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו יד ואין לומר נברך לאלהינו כי לא מצינו במקרא למ״ד אלא אצל שיר והודאה כמו שירו לה׳ הודו לה׳ אבל בברכה נאמר * במקהלות ברכו אלהים וגו׳ ברכו

ג גמרא שם
ד הג״מ פ״א מה׳ ברכות אות ט׳ טו״ע סע״ב

א ברכות מ״ב
ב רא״ש שם
ג עוד
ד מגנה שם מ״ט המימרא דשמואל שם
ו תוס׳ מ״ו ע״ב
ז רי״ף רא״ש עוד
ז מ״א ריש סי׳ קצ״ב
ח עוד
ט מ״א שם
י הג״ה הובא במ״א שם
* לעט
יא מגנה שם מ״ט א׳
יב תוס׳ שם
* (תהלים ס״ח)

לשעבר . 7 התיבון הרי הבדלה . שנייא היא דמר רבי בא בר זבדא רבי היה מפזרן וחוזר וכוללן על הכוס רבי חייא רבה היה מכנסן . התיבון הרי נברך . שנייא היא שאם היו שנים יושבים ואוכלים שאינן אומרים נברך . הרי הזן את הכל . קשיא . הרי הטוב והמטיב . שנייא היא דמר רב הונא *משניתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב . הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה . הא קדושה . שנייא היא שאם היה יושב ושותה מבעוד יום וקדש עליו היום ח שאינו אומר בורא פרי הגפן . והא סופה . א"ר מנא טופס ברכות כך הוא ט א"ר יודן י מטבע קצר פותח בהן בברוך ואינו חותם בהן בברוך מטבע ארוך פותח בהן בברוך וחותם בברוך . *כל הברכות אחד חיתומיהן יג אין אומרים ברכה פסוק . התיבר' יצחק בר' אלעזר קומוי ר' יוסה מכיון דתימר אחר חיתומיהן אין אומרין ברכה פסוק . אמרין חכימי הדין ט"ייא דהוא סבר מהו אחר חיתומיהן שאם *היה עומד בשחרית ושכח והזכיר את של ערבית וחזר וחתם בשל שחרית יצא . א"ר אחא כל הברכות כעין חותמותיהן . ואילין דאמרין *צהלי ורוני יושבת ציון וגו' אין בו משום ברכה פסוק :

הלכה ו מתני' ד מזכירין יציאת מצרים בלילות *אמר להן ר' אלעזר בן עזריה *הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא שנאמר *למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות וחכמים אומרים ימי חייך העולם הזה כל ימי חייך העולם הבא להביא את ימות המשיח : **גמ'** *אע"פ שנכנס לגדולה האריך ימים הדא אמרה שהגדולה מקצרת ימים . תמן

דחמנית גרים ויימר ברכה פסוק והייט הך לפי דס"ד לפרש אחר חיתומיהן כדלקמיה : אמרין חכימי הדין מליה . בלשון תמיה חכם הוא זה הכחור דלפי סברתו הוא מקשה : דהוא סבר . לפרש מהו אחר חיתומיהן דקאמר הייט לענין הא דיגא שאם עמד בשחרית ביולר אור ושכח והזכיר את של ערבית מעריב ערבים וחזר ומזכר ותתם בשל שחרית יצא וזהו אחר חיתומיהן אנו הולכין והלך יצא ולפיכך הוא מקשה דא"כ היכי אמרת אין אומרין ברכה פסוק כבי אם תתם בשל שחרית והוא יולר אור א"כ הברכה פסוק הוא כדכתיב יולר אור וגו' אבל באמת לא היינו פירוש דאחר חיתומיהן אנא כדרב אחא דאמר כל הברכות כעין חותמותיהן מעין שהוא מזכיר בסוף טופס הברכה כך הוא חותם כגון עוחר ומושיע ומגן בא"י מגן אברהם וכן כולן ולטולם אין חותמין הברכה בפסוק : ואילין דאמרין צהלי וגו' . טוהגין היו לומר אחר ברכת הפטרה פסוק זה ואין בו משום ברכה בחותם פסוק האיל ובבר חתם בטופס הברכה עצמה ואינו אנא כמוסיף בדברים :

הלכה ו מתני' מזכירין יציאת מצרים בלילות . פרשת ציצית אומרים אותה בק"ש של ערבית ואע"פ שאין לילה זמן ציצית דכתיב ולראיתם אותו מפני ציצית מצרים שבה : הייתי נראה זקן ולא זקן ממש אנא שהגביט שערותיו יום שמיטו אותו נשיא כדי שיראה זקן ולאי לנשיאות ואותו היום דרש בן עזאי מקרא זה : ולא זכיתי . לא נאמרת לחכמים : **גמ'** אע"פ שנכנס לגדולה שמיטהו לנשיא כדאמרינן לקמן פרק תפלת השחר : האריך ימים . שאמר הריני כבן שבעים שנה : הדא אמרה שהגדולה מקצרת ימים . כדאמרי' אי לרבנות שמקצרת את בעליה ולהכי קאמר הריני כבן שבעים דאם שזכיתי לגדולה עם כל זה האריכתי ימים : תמן

לגמבר אחר גאלנו וכו' ונמצאת הרחשונה פותחת בברוך ואינה חותמת והשניה חותמת ואינה פותחת : והרי הבדלה . שהיא פותחת בברוך ואף ע"פ שהיא סמוכה לברכת המאור : שנייא היא . הבדלה דלאו ברכה סמוכה לחבירתה מדינא היא שהרי יכול הוא לפזרן כל ברכה וברכה בפני עצמה כמו שהיה רבי טרפון אור שהיה מפזרן וחוזר וכוללן על הכוס : הרי נברך . כלומר דהקושיא על ברכת הזן היא אמאי פותחת בברוך הרי סמוכה לברכת הזימון נברך שאכלנו הוא : שנייא היא . ברכת הזן שהרי אם היו שנים לריכא ברכת הזימון ולא הוא סמוכה ולריך לפתוח בברוך וכיון שלפעמים פותחת בברוך תקנו אותה בפתיחה לעולם : הרי הזן את הכל . האי מקשה נמי קס"ד דבמטבע קצר הוא וא"כ אמאי חותמת בברוך הזן את הכל : הרי הטוב והמטיב . שהיא פותחת בברוך והוא סמוכה לחבירתה הוא : שנייא היא . דברכה שנתחדשה אח"כ היא כדאמר רב הונא שתקנו אותה על הרוגי ביתר ולהכירא תקנוה בפתיחה כאלו לא נסמכה : הא קדושה . קדוש היום בשבתות וכי"ם שפותחת בברוך והא סמוכה לברכת היין היא : שנייא היא . שאף היא לפעמים אינה סמוכה שהרי אם היה יושב ושותה מבעוד יום וקדש עליו היום שאינו אומר בורא פרי הגפן . והא סופה . היום שהיא חותמת בברוך : והא מסיק לטעמא דכולהו ברכות לפי שטופס ברכות כך הוא כדר' יודן דכל שהוא מטבע קצר וכו' וסופה דהזן נמי לא קשיא דמטבע ארוך הוא וכן ברכת הגאולה לא צריכין לטעמא דשתי גאולו' אלא האיל ומטבע ארוך הוא לפיכך חותם בה בברוך : כל הברכות אחר חותמיהן . קס"ד דה"ק הכל אלך אחר החיתום והייט דמקשי עלה כדלקמן : אין אומרים ברכה פסוק . אין חותמין הברכה בפסוק כגון בא"י גואלנו ה' לבאות וגו' וכיולא בזה : מכיון דתימר אחר חיתומיהן אין אומרין ברכה פסוק . בתמיה וכפ"ב

גמר כסן אם הבלל והמבדלי פ' פ"ב פי' פירושים אחרים : הרי הבדלה . ברכת המבדיל בשמוסה לבשפ"ג ולא הה לם לשמות בברוך וכבלל הקושיא אף ברכת בשמים ונר דכולן שמוכות אין : מאזנר . כשמיכה. אומר המבדיל וכשבוראם נר אומר נוצרי מאורי אש ובשמים לו בשמים מבדל אין . וכיון שתקנו לומר כל אחת לבדם לא מיקרו שמוכות אא"פ אנא יאזרם אלא יתברם על הכוס : הרי נברך . פי' מהרי"ק אלא"ס הרי נברך שהיא ברכת זימון ואף פותחת בברך הרי היא פטומה לסמוכה ולא סלקא דעתין אחת דבשוחה אינה מפסקת . ומהני כיון דבשבים אין אומרים אותה לא מיקריא סמוכה : והרי הזן . לפשוטה דברכת מזון דלעולם שמוכה לה ואפי' הכי פותחת בברוך : אם קדושה שביא היא. ברכת קידוש דשבת שמברך אחלם בורא פרי הגפן ואח"כ פותחת . ומהני כיון דזימנין אין אומרים אותה בגון היה אוכל ובקדש עליו היום דמקדש אין ואין נריך לומר בשפ"ג דבבר ביכר בתחלה פטוחה לא מיקרי סמוכה : ופא סופה . למדתי מדברי הרי"ן ובדמב"ן דפי' סופה לגיל ברכה שבסוף בלל הכא נמי לא בשזכיר בורא פרי הגפן הקשה עליה הרי סופה בבלדים שופה ביין ברכה שבסוף והייטו על הגפן דאותחת בברוך ובא סלקא דעתין דסמוכה לבורא פרי הגפן היא הרי סיכי דבלבל אין הפסוקים בשסק הכא נמי אין בהלילה מפסקת והוא הדין דסרין נמי אכל ברכה דבסוף אכילת פירות . ומהני שופה ברכות כך הוא כלומר דטעם ברכה הסמוכה לחבריתה דאינה שופסת תשום דסיום ברכה היא כדפרישים לגיל כשם מרדכי וברכות דאחר אכילה אין פטוקות אלא שופה ברכות לבדן כך הוא. אי נמי בתמיה וכי ביחד אין פרוכות נטוסה הכמים הרי אכילה בימים ומפסקת אע"פ שברכה אחרונה דבלל פטוקה ואינה מחתמת בברוך היינו משום קריאת הפסוקים אין משסק שאמור לספסק הבלל אם לא מפני הילוה לא מפני הכבוד כדפ' המפרשים קרוים שמע משא"כ בתחלה הפירות ובמתה ברכת הזן הבנים לגיל בקשיא מיתלה . וכן גם כן נברך וברכת אחר גאלנו לא צריך הילוי דלגיל : אמר רבי יודן מטבע קצר . כגון דפירות ומעות : כבי גרסינן לם בירבלמי בפרק בבי דפעמות כל הברכות אחר חיתומיהן אין אומרים אחר ברכה פסוק . כתיב רבי יאחק מכיון דבוא סבור אחר חיתומיהן ויאחר אחר ברכה פסוק אמרי הכיון הוא הדין מיליא דבוא סבור מבא אחר חיתומיהן וכו' . וכבי פירושא אין אומרים אחר חיתום ברכה פסוק כדרך שאומרים קודם שאנו אומרים שותם אם יבך קודם הזן ואכלה ובשעת קודם על הלבן בברכת המזון ובקשה רבי יאחק ריבא לפשוטא דבינן דתנא ריבא דבבל אחר חתום מבשע דבא לומר דאין לבקשה אם אחר פסוק אחר שחתם בבלוי ובשיבנו לו בבי הבשבה דלא בא לומר זה שאם בכין הוא הדין מיליא דבוא סבור . בלומר כן הוא קשה לפי מה שאתה סובר בברייתא . אבל אין הדבר כן שלא בא לומר אלא באם היה שומר בשחרית ובבא וכו' . אחר כך מלאתי בספר מנהלי הלקח וז"ל ל"ל אגיגדור הביב דס"ה כל הברכות סולכין אחר חתימתן ואיך לומר בפופה של ברכה

מאימתי פרק ראשון ברכות

בשורת הש"ס

ברכות מח : מנחות לא . ב"ב קכא :

חתמי מפנים ס"ב ס"ג .

ברכות יב .

שם יב : שם נח .

גליון הש"ס

באין אומרי' ברכה פסוק . ע' בפ"ב ובמפרש כאן . וע' בטו"ח סרמ"ע מאלגו ס' קב בשאלה עשרים : באע"פ שבכנס לגדולה . נ"ע דבבבלי אמרו דף כח ת"ל דדרו ג"ר המני פרי דרי מיוזרת והיינו וכו' . וא"ל לא מוכרת דהאריך ימים . ומאלגו ביפה מראה שבאב שבירושל' חולק בזה על הבבלי . ודבריו תמוהי דבירושלמי אמרו לקמן ס"ד בהך מעשה אמרו ראב"ע בן שש עשרה שנה ומחמלא כל ראשו שיבה . וע' בגמר"ם בפירוש המשנה שקיבל שנתן ע"ד הפנע כמ"ש שמו"ם . אבל דברי הירושלמי כאן נ"ע :

מה מ פוס"פ ל"ח ס' רעא ס"ד

מט ב ג מיי' פ"ח מהל' ק"ש ס"ז פפ"ג מעין יח פוס"פ שם פי' נט ס"ד

נ ד מיי' שם ס"ג

פירוש מבעל ספר חרדים

מסוון לחתימתן לגון סדומה ונמשך אחר החתימה ואין אומרים אחר ברכה פסוק פירוש א"ל לברכה של חתימה פסוק כגון סמוך לחתימה ברכת הבמים כדכתיב ינוס אחר א' הברכה. לא בברכת תולים כל המחלה וסליר וגו' ומעמא משום דנראה כמקדים ברכת אבל לרבנו אם אמרו סמוך לחתימה בדון שנאחר שיקרו אבגון ברכה לבדיום . ואילין דאמרין וכו' אין בו משום ברכה פסוק . פירוש הבא לאומרו בסוון לחתימה דבונגס יבולים לו סמוך לחתימה דסמשמת ציון בנגיס הרבות בידו ואין בו איסור משום ברכה פסוק דהכל הוא ברכה של מקום דינגל שמו בעולם בשונו אם שיבם ציון . פכ"ל . ולא פי' הקושיא שהקשה ר' יאחק ובינוחי בדברו אחת אלא מלאכת באחי נפשה היא אלא פירוש שני לקושיא רבי יאחק דשיבם בברייתא דאמרה כל הברכות אחר חותמיהן כלומר דאין נריך לומר בסוף הברכה בגון בדומה ונמשך אחר החתימה ובשאת ניחא דואילין ולא שבקיה מקשה לגומרם . ובשאירן הבני מירוחן נמר הבונה הבריתא אלאין דאמרי אהלי ורוני יושבת ציון וגו' . אי נמי אמר ר' אחא מילתא באחי נשבה ולא קשה לאם הבסיק מימרא זו קודם הישוב עניין לאשון ואילין וכו' כן נריך לומר . אמר ר' אחא כל הברכות כעין חותמיהן . בלומר דכל אמון לחתימה מעין בהתימה וכבי נמי אחא בבבלי פרק ערבי בשמים . ואילין דאמרי נבלי וכו' . לא מיחסרא אחר איזו ברכה ובאמת אחר הבדלה בתנא אומרים ויתן לך האלהים וכמה בסוקים ובאוכס בסוק אהלי ורוני . ומשום דברכת המבד ל מזכיר בה מעלת קדושה ישראל הבבדילם מן הגוים בסוא בהוכס הוא אנשים בזמן הירושלמי מיד אחר המבדיל להתחיל אהלי ורוני דאומר בסוק זה כי גדול בקרבן קדוש ישראל דומה בדומה וקאמר דאין זה משום חתימה בסוק דאחר לשל דכיון שמזכיר אחריו בסוקים הרבה לא מיתוי כמוסיף מעבע אלא כמבדל בסוקים ולא מיקבי וכי מבסיקין בין ברכה לבמה ד"ל דומאת בסיב בגיל לומר בלא כוס דומיא דר' מבזון דבאמר לשל : מתני' . מזכירין יציאת מצרים . פרשת ציצית בקריאת שמע ואע"פ שאין לילה זמן ציצית דכתיב ולראיתם אותו וזכרתם אומרים אותה בלילה מפני יציאת מצרים בבה : אמר ר' אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה . בבר הייתי נראה זקן ולא זקן ממש שבאת עליו שיבה יום שבמיבו ר"ג מבשיאותו ומינו ר' אלעזר בן עזריה בשיא בבלדתה לקבון פרק תפלת השחר אמר ואותו היום דרש בן זומא מקרא זה שע"ל דש"י : גמרא. אע"פ שנכנס לגדולה וכו' לשון בריתא הוא : האריך ימים . כתבון הרי אני כבן שבעים שנה ופליגא בריתא זו אבבלי דבר דבבן ע' אמר היום שנעשה בן בן ס"ה בן י"ז שנה וזוקה בו שיבה דאם כן אין המה דלא נמא לחכמים אבתי נפר הוא באמת אלא בבסיה זקן בן ע' שנה ממש אמר מבנה זו בלומר בל ימי בגמעמרתי לבבריה לחכמי בדור לאדיב לזכיר יציאת מצרים בלילות עד שבבאו דרש בן זומא ונאמרו . ומה שבינו וחכמים אומרים לא אלא בהדו לו אלא בבי קאמר בתחלה סו בס דוכשים עד שבא בן זומא ודרש בן וקבלו דבריו ולדפה בבריתא זו בא אמר הרי אני כבן שבעים ולא בן ע' אולי היה בן ס"ה או ס"ו וקרוב לע' סיה : הדא אמרה וכו' .

ה אסור לטעום. נראה לי דשרי לרחוץ פיו, כיון דאינו מכוון להנאת טעימה, וכן משמע בתרומת הדשן סימן קנ"ח, ועיין סימן תקס"ז [סעיף ג] וסימן (תרי"ד) [תריב] [סעיף ו בהגה]. ומשמשיכה, אפילו לא קבל שבת. ואם קיבל שבת, אפילו מבעוד יום אסור לטעום (ב"ח עמוד קכו ד"ה ואיכא). ונראה לי דאם רוצה לקבל שבת מבעוד יום ולקדש ולאכול ולהתפלל ערבית בלילה דשאי, וכמו שכתוב סימן רס"ז [סעיף ב], ועיין מה שכתבתי רס סימן ער"ב. וכתב בשבלי הלקט [סימן קכ] דאפילו אין לו אלא כוס אחד, יקדש עליו ויברך בלא כוס, ולא יאכל קודם. מה שאין כן בהבדלה, כמו שכתוב רס סימן רצ"ו סעיף ג'. ועיין סעיף ו', ועיין רס סימן (קפ"ג) [קפד] [ב]: ו צריך להפסיק. [ג] ואף על גב דבסימן תרנ"ב [סעיף ב בהגה] גבי לולב אינו פוסק כשהתחיל בהיתר, שאני הכא דקידוש מקמי סעודה אתקין ובמקום סעודה (ר"ן פרק קמא דשבת ד, ו ד"ה ומיהו תו' בא): ז שפורס מפה. לכאורה הפת, ואחר כך מגלין אותה, כי היכי דמיתי [סעודה] [בב] ביקרא דשבתא: ח בלא ברכת היין. והוא הדין דאין צריך לברך על יין שבתוך המזון, דהא אחר שתייה כוס של קידוש [ג] לא הוי היסח הדעת לבין שתיה שאחריו: ט מברך ברכת המוציא. לפי שהקידוש היה הפסק, לפיכך צריך לברך שנית. [ד] העולה שבת [ס"ק ד] הקשה מאי שנא מתפלה סוף סימן קע"ח [סעיף ו]. ולא ראה דברי הרא"ש פרק ערבי פסחים [פ"י סוף סימן ג] שכתב דלא דמי לתפלה, דהכא כיון שקידש היום נאסר עליו אכילה ([ד] פירוש, טעימה וכו', עיין מה שכתבתי סעיף ה' ס"ק י), ולדעתו היה לו להקשות על הרא"ש [בפסחים שם סימן כד] והטור [סימן קצא עמוד רי]. עיין ב"י סימן רל"ט [עמוד רכג ד"ה ומשם] בשם מהרי"ק [שורש נו ענף ג]. ויש אומרים שבירא להו דקידוש לא הוי הפסק, ואם מקדש על הפת היה ראוי לומר ברכת המוציא לפני קידוש, ואותו פעם עדיין לא הפסיק, ופטור לגוי עלמא:

(ד) בלא ברכת היין. דכיון דצריך כבר עליו, אין הקידוש מפסיק לומר שיברך שנית (ובטור עמוד קכו הביא חד דיעה דצריך לברך על היין, ותמה ב"י שם ד"ה אבל לא נמצא כלל. [ה] ובמחבר ס"ק ה יתבאר בדברינו שהוא דעת הרמב"ד), אלא דבברכת המוציא מביא כאן הפלוגתא שמביא הטור (עמוד קכו). וטעם הדיעה הראשונה שצריך לברך המוציא ועל היין לא צריך, כתב הרא"ש [בפסחים פ"י סוף סימן ג] וז"ל, דודאי איסור [ו] האכילה גורם לקידוש, דהוי הפסק להצריך המוציא. אבל בורא פרי הגפן שהוא קודם הקידוש אינו צריך לברכת היין, מה שאין כן בברכת הלחם שזמנו אחר קידוש, ובצירא ליה להרא"ש דכאן נחשב הקידוש גמר ופילוק על האכילה שאכל כבר, כיון שרובן עליו האיסור לאכול עד שיעשה קידוש. ולא דמי למה שכתב הרא"ש [שם סימן כד, הובא בשו"ע] סימן קע"ח [סעיף ו] דהפילה לא הוי הפסק באכילה כיון דלא הוה גמר ופילוק כמו ברכת המזון, דהכא ודאי יש איסור כשהגיע העת של הקידוש, והוא מוכרח לעשות מעשה מדש לומר הקידוש, מה שאין כן בתפלה, אף שעושה מעשה מדש מכל מקום אין איסור אכילה בעת ההיא באותה שעה ממש שמתפלל, כי ודאי לא מיירי שממתין עד סמוך לכלות היום ממש עד שלא יהיה לו אפשרות לאכול מעט [יא], על כן היום הוה גמר ופילוק. והיש אומרים שבירא להו דגם הקידוש לא הוי הפסק לחזור ולברך המוציא, דכאן לא נאסר עליו האכילה אלא מצד שיש עליו מונע מצד אחר, דרמיא עליה לעשות קידוש, וכל שהלך המונע אחר לענינו הראשון, חה דומה למי שנשתתק בשעת אכילה מ"ו ונתרפא תכף, ודאי אין צריך לחזור ולעשות המוציא, ועל כן לא הוה גמר ופילוק על אכילה ראשונה, כן נראה לי טעם נכון לאלו הדיעות. וכיון דהפסק ברכות להקל, ודאי לא יברך גם המוציא, ועיין מה שכתבתי בסימן רל"ט [ס"ק ד] בסיעתא דשמיא. ופשוט דאין צריך להתפלל ערבית אם הוא פורס מפה ומקדש, כיון דהתחיל לאכול בהיתר, כדין כל תפלת ערבית [סימן רלה סעיף ג בהגה]:

ד ה [ד] אסור [ד] לטעום כלום קודם שיקדש [ה] אפילו מים ואפילו אם התחיל מבעוד יום ו צריך להפסיק ז שפורס [ה] מפה ומקדש [ז] ואם היו שותים יין [ו] תחלה אינו אומר [ח] אלא קידוש בלבד (ד) ח בלא ברכת [ז] היין [ח] ואחר כך ט מברך ברכת המוציא [ח] ואם אין לו יין ומקדש על הפת אינו מברך [ח] המוציא [א] [ט] ויש אומרים שאף כשמקדש על היין אינו מברך [ט] המוציא:

באר הגולה

ד. פסחים [קה, ב] ק"ו [ע"ב; רמב"ם שבת כט, ה]:
ה. טור [עמוד קכה] והרשב"א [שו"ת מ"ג סימן רכד בשם הירושלמי פסחים רש פ"י; מגיד משנה שם] והגהות [מיימוניות, שם אות ה] בשם ר"מ:
ו. שם [בפסחים ק' ע"ב] וכרב יהודה אמר שמואל:
ז. טור [עמוד קכו] בשם הירושלמי [ברכות פ"ח הלכה ה] וכן פסק הרי"ץ גאות:
ח. הרי"ף [בפסחים יט, ב] והרא"ש [שם פ"י סוף סימן ג, בשם רבינו יונה והרי"ץ גאות; ר"ן שם ד"ה ואמ"כ שרי; הלכות גדולות סימן ב עמוד נד]:
ט. טור [עמוד קכו] לדברי הרא"ש [שם]:
י. שם בשם (הרי"ץ גאות) [יש אומרים] [המאור פסחים יט, ב דנור דאשון; מגיד משנה שם הלכה יב כדעת הרמב"ם [כה]]:

עטרת זקנים

רעא א) **ויש אומרים שאף כשמקדש על היין** כו'. ופסק ברכות להקל, ולא יברך כלל לא על היין ולא על הלחם, כיון דברך מבעוד יום בורא פרי הגפן. אף על פי שקדש עליו היום ואסור לאכול ולשתות עד שיקדש, אפילו הכי לא הוי קידוש הפסק להצריכו לחזור לברך בורא פרי הגפן בין קודם קידוש בין לאחר קידוש, אלא מקדש על הכוס ושותהו בלא ברכה (ועיין לעיל בסימן קע"ח סעיף ו):

ביאור הגר"א

[ד] [סעיף ד] **אסור לטעום.** שם ק"ה א': [ה] **אפילו מים.** שם, לקידוש קובעת ולא כו', והני מילי בחמרא כו', משמע דבקידוש בכל ענין אסור: [ו] **ואם** היו. עיין רא"ש [פסחים פ"י סוף סימן ד'] [בב] [בג] בשם הירושלמי [ברכות פ"א הלכה ה]. ותוספות [פסחים] ק"ג ב' ד"ה רב אשי כו', ושם ק"ד ב' ד"ה חדש כו': [ז] **ואחר כך.** שם בגמרא [קג. ב] כמר זוטרא וכתלמידי דרב: [ח] **ואם** אין. כנזכר לעיל [ס"ק ז] בברכת היין: [ט] **ויש אומרים.** כמו שכתוב בחולין פ"ז א' [תוספות ד"ה משתא] [כז], וכמו שכתבו תוספות בפסחים ק"ב א' ד"ה ועקרו, דדוקא ברכת המזון דהוי גמר סעודה:

הגהות רעק"א

(מקפ"ה) [מקפט] סעיף ב'. וכזה יקשה קושית הרא"ש, דהא יצא מוציא, ונימא לתירוץ הרא"ש, דהא התם מיירי בתנאים, דשאן בכלל ברכות. אלא על כרחך דאין כוונת הרא"ש לחלק בין נשים לתנאים, דשאן בכלל ברכות, אלא דמי שאינו בר חיוב במצוה זו אינו בכלל ברכות על אחרים, ומשום הכי בשופר כיון דאינו שומע ואינו בחיוב מצות שופר, אינו בכלל ברכות על אחרים. [ה] (שם פ"ק ו) **ואף על** גב דבסימן תרנ"ב. קשה לי, דמה הקשו תוספות והר"ן, הא יש לחלק דדוקא בקריאת שמע ולולב דהאכילה אינו איסור בעצמותו, אלא מטעם שלא יסמוך מלעשות המצוה, ומעתה בעלמא מותר, עיין מג"א סימן רל"ט ס"ק ד' וסימן (תרנ"ט) [תרנב] ס"ק ד', משום הכי בהתפילו בהיתר אין מתפיקים, מה שאין כן בקידוש דלאפילו טעימה אסור, והאכילה בעצמותו האיסור, וכמו שכתב המג"א כאן ס"ק ט' וס"ק י', בזה לא מהני הפתילו בהיתר, וצ"ע: ו) (שו"ע סעיף ד) **אלא קידוש בלבד בלא ברכת היין.** זהו מדברי הרא"ש [בפסחים פ"י סוף סימן ג], והוצרך כן מהירושלמי קמי לרב אשי [שם קג, ב] דגם ברכת המזון לא הוי הפסק, עי"ש. ולפשר דחזו יפתחו לו מתרגא כוסות [בפסחים כד, ב] דצריך לברך גם בורא פרי הגפן, והירושלמי קמי לרב אשי [שם קג, ב] דכתב דסברת הרא"ש דאוקה. ולענ"ד דעת הש"ס אומרים שהבית הב"י [עמוד קכו ד"ה ומיהו] דנדחק בזה, ועיין בב"י [שם עמוד קכו ד"ה ומיהו] מדאמר שמואל [שם קא, ב] אף יד קידוש לא יצא, דמשמע דקאמר מדברי המרדכי [בפסחים לה, ב] שדקדק דהמקדש בבית הכנסת דשאי לטעום אף לטעום מה דמי דקידוש הוי הפסק, למאי נפקא מינה לשמואל דלא יצא ידי יין מטעם ג"כ דידי יין לא יצא והיכי משכחת דשתה, אלא על כרחך דרשאי לטעום. ומעתה אם נימא דהקידוש הוי הפסק, (עיין בט"ז ס"ק ז' דשותה שיעור מקום, מיפוק ליה הא מיד אחר הטעימה נאסר בשתייה עד שיקדש בברכה. ומתילא יצטרך לברך בורא פרי הגפן שיך לברך קודם קידוש, לא הוי קידוש הפסק. והרא"ש לשיטתיה בגילה עדיף, אבל אינו יודע טעם לאלו בזה), אלא על כרחך דהרא"ש, כיון דברכת בורא פרי הגפן שיך לברך קודם הקידוש, לא הוי הפסק. והרא"ש לשיטתיה [שם סימן ה] דאסור להמקדש לטעום, ולשמואל נאמת לא יצאה, עי"ש, משום הכי הוצרך הב"ל. אבל מכל מקום נראה לי דלדינא לא בבירא להו יקדש שוב בביתו, ועיין מהרש"א שם [ד"ה בד"ה טעם] דבבירא ליה דלשמואל שתה יין, והיינו כדדייק המרדכי הנ"ל. אבל מכל מקום נראה לי דלדינא לא בבירא להו כהמרדכי דרשאי לטעום, דא"כ לא הקשו כלום דהא טעם בהיתרא, אלא על כרחך דבבירא להו דהרא"ש דאסור לטעום, רק דמלישנא דשמואל משמע דנפקא מינה דידי יין לא יצא להיכא דשתה באיסור, ומילא על זה דמכל מקום כיון דלא טעם רק מכוס של ברכה לא מקרי טעם. וכזה מובן קושית מהרש"א על קושית תוספות, דדילמא נאמת דלא יקדש בביתו, והיינו כיון דנאמת דאין מוריש לטעום, שפיר יש לומר דבשם טעם אינו יכול לקדש בביתו. ובאמת דמכל מקום ליתא לקושיית מהרש"א משום הכי הוי הפסק. אבל הכא, אע"ג דאסור לאכול קודם התפלה, טעימה שרי.

לבושי שרד

(יא) ט"ז סק"ד ובסמוך יתבאר. נס"ק שאמר זה: (יב) **שם האכילה גורם** לקידוש. כלומר, על ידי שנאסר באכילה קודם קידוש, וא"כ הקידוש הוא הכרחי, משום הכי הוי הקידוש הפסק. דבכל דוכתא הוי דבר הכרחי עפי הפסק מדבר שעושה בלי הכרח, כמבואר בסימן ס"ה [סעיף ב]: (יג) **מג"א** סק"ח **לא הוי היסח** הדעת. כמבואר בסימן קע"ד [סעיף ד] דיין של קידוש פוטר יין שבתוך המזון, ע"ש: (יד) **שם** סק"ט **העולת שבת** הקשה וכו'. הקשה דברי המחבר מהדדי, דשם פסק דלא הוי הפסק, וכאן הביא ב' דעות: (טו) **שם פירוש טעימה** וכו'. משום הכי הוי הפסק. אבל הכא, אע"ג דאסור לאכול קודם התפלה, טעימה שרי.

אבל כסף - שקנו לשדי מתנשק בעצלתא סה לקנו בכסף בתרא (דף לג:) תקן המקפיד לא יפה: **אבי** נתנון שמם ולא נתנון תמים היכי מקפיד לה - *לא הוה לי לאחוי כגון שמם ולא נתנון תמים לאחיה המתים ליה כדדייק כסף סגולה תמים בעלמא דאחוה דאמרינן לעלמא דאחוה דאמרינן לעלמא

אבל הבא *יכרון תרועה כתיב והאי מתעסק בעלמא הוא קבל אלמא קסבר רבא *מצות אין שיכוה כוונה אחויבה *דוה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כוון לבו יצא ואם לא לא יצא מאי לאו כוון לבו לצאת לא לקרות לקרות הא קא קרי *בקורא לדגיה ת"ש *דוה עובר אחרי בית הבנסת או שדוה ביתו סמוך לבית הבנסת ושמע קול שופר או קול מגילה בזמן לבו יצא ואם לא לא יצא מאי לאו כוון לבו לצאת לא לשמע והא שמע סבור דמר בעלמא הוא איתיבה *נתכוון שמע ולא נתכוון משמע משמע ולא נתכוון שמע לא יצא עד שיתכוון שמע ומשמע בעלמא נתכוון משמע ולא נתכוון שמע לא יצא עד שיתכוון שמע ומשמע קתני משמע ולא משמע הא לא יצא מאי לאו כוון לבו לצאת לא לשמע ולש

ברכת אלהים · ומצה וברכה היו דקדוק מצוות ליה דקה פסו דין דלא סלקוה ק׳:

הדרן עלך ראוהו בית דין

אבל לא בחמה · לא בירחים ולא בנטלים כדפרש בקשרים ואל דקדוק כל מיני מלאכה ומלאכה מתקנין בה היום לאחר מרבנן שיתקן רבן יוחנן בן זכאי ולאיים ומלים מעלה עליה מעל לא נטלין בזמן שבתחילת קיום כזמנם בעלנ(הצאל) [וברכה] (פסוס לימנו יום) שהיו מוליכין לעזיבה לנמכרי ויל המחי לוגב שלוט לאלה מלמול בעלמות הלול ומלחמה בתקרם לא המחיר במדינה אבל מקיפות שופר מעשה חכמה ומיהו קבלת ולאחר מרבנן בבנים הקילו מפי בשופר מבגולות שתקן רבן יוחנן בן זכאי שיהו מתקנים כל מקום ביה לבל לוגב לא לא המחיר במדינה דמלכין בזמן בים המקום ונטלין המצב דמקן שלין בים המקום קיום לא יותר מכאן שלין בים ביל לבל לגבי לא המחיר מרבנן בבנים הקילו

ידיים להמוליא, (ט) וכמי ביתו נוטלין קודם הקידוש (הגהות מרדכי פסחים ס, ג): **כז** ויש אומרים דלכתחלה וכו'. דסבירא להו דאין הקידוש מיקרי הפסק, כיון דצורך סעודה היא. (י) ולכולי עלמא אסור לאוזג הכוס בתמין, כמו שכתבתי סימן קס"ו [ס"ק ל]. ולמאן דאמר שם דאסור להפסיק, אפילו לשפוך מהקנקן לכוס אסור אחר נטילה: **כח בליל פסח.** משום שמפסיקין הרבה בהגדה: **כט רובו של רביעית.** היינו כאדם בינוני, וגבול לפי גדלו (תוספות יומא דף פ' ע"ל ד"ה הכי ועיין סימן תרי"ב סעיף ט'). וכתב הר"ן [פסחים כב, ב ד"ה אם] דאכל מקום לא בעי טפי מרביעית (צ"ל עמוד קלו ד"ה ושופה ואגודה פרק ערבי פסחים שו): ל (שא) **שיטעמו כולם.** ומיהו מי שיש לו יין מעט, מוטב שיטעום אחד כשיעור וימיח השאר לאחר לאדם לקידוש או להבדלה. ואע"ג דיש אומרים דשתיית ג' מצטרפין, היינו בדיעבד, אבל לכתחלה צריך שיטעום המקדש כשיעור: **לא הפסיק בדיבור.** כתבו התוספות בברכות דף מ' [ע"ל ד"ה הבא], אם שם (שב) אין קדושא לשמיה צריך לחזור ולברך, אי לאו מילתא דשייכא לסעודה וכו', עכ"ל. משמע אע"ג דאינו שייך לקידוש, כיון דשייך לסעודה לא הוי הפסק, (שג) וכמו שכתבתי סימן קס"ז סעיף ו' [ס"ק יז] לענין המוליא, הוא הדין לענין קידוש, דקידוש נמי צורך סעודה הוא:

פסחים ס, ג): **כז** ויש אומרים דלכתחלה וכו'. דסבירא להו דאין הקידוש מיקרי הפסק, כיון דצורך סעודה היא. (ט) ולכולי עלמא אסור לאוזג הכוס בתמין, כמו שכתבתי סימן קס"ו [ס"ק ל]. ולמאן דאמר שם דאסור להפסיק, אפילו לשפוך מהקנקן לכוס אסור אחר נטילה: **כח בליל פסח.** משום שמפסיקין הרבה בהגדה: **כט רובו של רביעית.** היינו כאדם בינוני, וגבול לפי גדלו (תוספות יומא דף פ' ע"ל ד"ה הכי ועיין סימן תרי"ב סעיף ט'). וכתב הר"ן [פסחים כב, ב ד"ה אם] דאכל מקום לא בעי טפי מרביעית (צ"ל עמוד קלו ד"ה ושופה ואגודה פרק ערבי פסחים שו): ל (שא) **שיטעמו כולם.** ומיהו מי שיש לו יין מעט, מוטב שיטעום אחד כשיעור וימיח השאר לאחר לאדם לקידוש או להבדלה. ואע"ג דיש אומרים דשתיית ג' מצטרפין, היינו דבדיעבד, אבל לכתחלה צריך שיטעום המקדש כשיעור: **לא הפסיק בדיבור.** כתבו התוספות בברכות דף מ' [ע"ל ד"ה הבא], אם שם (שב) אין קדושא לשמיה לצריך לחזור ולברך, אי לאו מילתא דשייכא לסעודה וכו', עכ"ל. משמע אע"ג דאינו שייך לקידוש, כיון דשייך לסעודה לא הוי הפסק, (שג) וכמו שכתבתי סימן קס"ז סעיף ו' [ס"ק יז] לענין המוליא, הוא הדין לענין קידוש, דקידוש נמי צורך סעודה הוא:

הפירוש הזה. והכי קאמר הטור, ואני תמה על מנהגו כך לכתחלה, שהרי צריכים אנו לדחוק אפילו אם נעשה כן בדיעבד ולהוציא על כל פנים מפשוטן, ואנן נעשה לכתחלה להוציא דברי רב ברונא לגמרי. ולא היה לו תימה על עיקר הפירוש, אלא על המנהג לעשות כן לכתחלה. וגראה להכריח עוד בכלל תימהון הזה, דאין מן הראוי לקבוע מנהג ולעקור דברי רב ברונא שאינו סבירא ליה אפילו בדיעבד נמי לא, (שד) (ואין) [ואין] (שה) נקבע כן לעשות לכתחלה תמיד היפך מדבריו, וחבו כפוגם בכבודו ח"ו. על כן נראה לי, דאע"פ שכתב [רמ"א] ואין לשנות, מכל מקום מי שהרב לדבר ורוצה לעשות כדיעה דאשונה וליטול ידיו אחר הקידוש, אין לומר עליו כל המשנה ידו על המסנה ח"ו, אלא הוא יכול לומר אעשה כדברי הכל, ומי יאמר בידו, ושפיר עבד, כן נראה לענ"ד: **(טו) רק בליל פסח.** שאז יהיה הפסק גדול באגדה, עיין בסימן תע"ג [ס"ק לא]: **(טז) מלא לוגמיו.** עיין מה שכתבתי בסימן ק"ל סעיף ג' [ס"ק ג]: **(יז) שיטעמו כולם.** אבל אין צריך להם אלא לוגמא: **(יח) ודוקא בקידוש.** נראה הטעם, דבקידוש אסמכוה אדאוריתא לקדש על היין: **(יט) אם נשפך הכוס כו'.** מעשה בא לידי במדינות מערהרין שעשיתי קידוש על כוס שהיתי סבור שהוא יין והיה מים, ובכלי שני שהיה עוד לפני היה בו יין, וכבר אמרתי הקידוש כולו, והעלימי בדעתי לכאורה לשתות היין

ערך לחם למהריק"ש

סעיף יב על היין וכו'. אפילו שכח ונטל. ומיהו אם קידש על היין אחר נטילה אין מומין בידו: בפוף **[אלא על הפת].** תוקף בגלילה אבל ביום אין שאין היכר שהוא שבת בקידוש היום על הפת כי כן דרכו תמיד לברך המוציא קודם אכילה לפיכך לא יקדש על הפת אפילו לדעת הרמב"ם ז"ל [שבת סט, ק שפסק בגמל ידיו גלילה לקדש על הפת וכן נראה בביאור מלשונו, כן נראה לי: פוף סעיף יד **[וראוי לחזור לדבריהם].** ומי שאמר עליו היין מקדש על הפת או יאמר מאחרים ויחכון לאמת בעניים אמן: סעיף טו **[חוזר ומברך].** קידש על פומן או על הכוס כסבור שהוא יין וחזר ומקדש, דבר"ז [ס"ג] סימן תל"ז. ואם יש אחרים שיש יין לפניהם או טועמים יין אחר כך, [עיין] באורח סימן רי"ז [נ"י עמוד שכ ד"ה מלאתי] שאין צריך לחזור ולברך דבר"ז בתחי ולברך בורא פרי הגפן עיין בתחי מה"ר מיסרלן [פרחמא הדשן ס"ב סימן קמון]:

שערי תשובה

(כג) **נשפך.** עיין באר היטב. וכתב הרדב"ז בתשובה חלק ג' סימן תל"ז שאם קידש שכסבור שהוא יין ונמצא חומץ, צריך לחזור ולקדש. והביאו מהריק"ש [ערך לחם סעיף טו] ומחזיק ברכה [אות ז]:

באר היטב

(יח) **לשנות.** כתב הט"ז [ס"ק יד], נראה לי אע"פ שכתב רמ"א ואין לשנות, מכל מקום מי שהרב לדבר ורוצה לעשות כדיעה דאשונה וליטול ידיו אחר הקידוש אין לומר עליו כל המשנה ידו על המסנה ח"ו, אלא הוא יוכל לומר אעשה כדברי הכל: (יט) **בליל פסח.** משום שמפסיקין הרבה בהגדה, [ט"ז] ס"ק טו; מ"א ס"ק כח): (כ) **רביעית.** היינו כאדם בינוני, וגבול לפי גדלו. ומכל מקום לא בעי טפי מרביעית, ב"ח, מ"א [ס"ק כח]. ועיין לעיל סימן ק"ל סעיף ג' [ס"ק ו] מה שכתבתי בשם הט"ז [שם ס"ק ג]: (כא) **כולם.** אבל אין צריך להם אלא לוגמא, ט"ז [ס"ק ז]. ומיהו מי שיש לו יין מעט, מוטב שיטעום אחד כשיעור, וימיח השאר לאחר לקידוש או להבדלה, מ"א [ס"ק ל]: (כב) **בדיבור.** כתבו תוספות בברכות דף מ', אם שם אין קידוש לשמיה צריך לחזור ולברך, אי לאו מילתא דשייכא לסעודה, עכ"ל. משמע אע"ג דאינו שייך לקידוש, כיון דשייך לסעודה לא הוי הפסק, מ"א [ס"ק לא]: (כג) **נשפך.** אבל אם לקח בידו כוס של מים בשוטנו שהוא יין, וכיון עליו בולא פרי הגפן וקידש, צריך לחזור ולברך בולא פרי הגפן וקידש שנים על כוס של יין, פסקי מהרא"י סימן קע"ו. וכן הכסיס הט"ז [ס"ק יט], ומילק, דאם היה יין בשעת הקידוש על הספסל או על השלחן מוכן לשתות אם ודאי אין צריך לא בולא פרי הגפן ולא קידוש, אלא ישתה המוכן לפניו, ע"ש. והמ"א [ס"ק לב] כתב דאם דעתו לשתות יין יותר אין צריך לברך שנים בולא פרי הגפן, והוא הדין בנשפך, עיין סימן

ביאור הגר"א

[כט] **[פסיף יב הגה]** ויש אומרים. כפי פירושם שם [פסחים קו, ב] דאין חילוק בין מקדש אחמרא או ארפתא, ועיין רשב"ם שם [ד"ה נטל ד"ה דחביבא]: [ל] **דלכתחלה.** הוא דברי הרמ"א. ועיין ברשב"א [שו"ת ח"א] סימן תשנ"ב. וכתב, הטעם שאמרו [פסחים שם] הנוטל ידיו לא יקדש, שנראה כמולול בקידוש, שאילו היה דעתו לקדש על היין לא היה נוטל שתי ידיו, שכל הנוטל ידיו לפירות כו' [תענית יח, ב]. ומה שאמרו [פסחים שם] דימנין דחביבא כו', אין זה כמולול, דילמא היה דעתו לקדש על הפת, ולפיכך מקדש בין ארפתא בין אחמרא, ועל כן נהגו עכשיו הכל לטול ידים קודם קידוש. חוץ בערב פסח, והטעם, לפי שאי אפשר לו בפת, דכוס ראשון אומר עליו קידוש היום, עכ"ל. והעיקר כדעת השו"ע, וכן דעת הט"ז [ס"ק יד] שם: [לא] **[פסיף יג] והוא רובו.** שם [פסחים] ק"ח ב', ועיין שם תוספות ק"ז א' ד"ה אם טעם כו': [לב] **[פסיף יד] אם לא.** שם ק"א א' למה לי לקדושי בבי כנישתא כו'. אע"ג דאין המקדש טועם, כנזכר לעיל סימן רס"ט [וס"ק ב]: [לג] **ואין שתיית.** דהנאה בעינן, כמו שכתוב לענין יום הכיפורים [יומא] פ' א' ב', וכמו שכתוב [פסחים] ק"ח ב' והוא דאשתי כו', אע"ג דבני ביתו שתו השאר. ויש אומרים סבירא להו והוא קאי אכולם יחד: [לד] **וכל מקום מצוה.** פסחים ק"ו א': [לה] **והגאונים.** שהם מפרשים שאחד מן האורחים קידש בבית הכנסת, ועיין לעיל סימן רס"ט: [לו] **אבל בשאר דברים.** ערובין מ' ב' וליתבה לתוקא כו': [לז] **[פסיף טו] קידש.** ברכות מ' א', ועיין שם בתוספות ד"ה (הביאו) [הבא] כו': [לח] **ואינו צריך לחזור.** דבורא פרי הגפן אינו מעכב הקידוש, כנזכר לעיל סעיף ד', וכל שכן בסדר להקדים. ועוד, דקידוש דבר תורה בלא יין, כנזכר לעיל [סימן רסט ס"ק ה] שם: [לט] **והוא הדין אם נשפך.** רא"ש בפרק ו' דברכות סימן כ' בשם ירושלמי [ברכות פ"ו הלכה א] הדין כו'. ועיין ט"ז [ס"ק יט] ומ"א [ס"ק לא]:

הגהות רעק"א

יא) **(שם פ"ק ל') שיטעום המקדש כשיעור.** לענ"ד נלאו הכי, כיון דטעימת אחד כשיעור בוודאי מהני, (ד)[ו]טעימת המברך הוי רק למצוה, בוודאי עדיף יותר לעשות כן ממה שיטעמו כולם להצטרף למלא לוגמיו, דיש ג' דיעות אם מהני:

ציונים לרמ"א

ט) הרא"ש [הובא בטור עמוד קלו] והמרדכי פרק ערבי פסחים [רפ ט, ג] (וטור) (*) [ורשב"א] שז [שו"ת ס"ל סימן קפח] והגהות מיימוניות פרק כ"ט [מפגת פוס ק]:

מ*) רשב"א שם; מרדכי שם לז, ב:

נ*) סעיף א בהגה:

עטרת זקנים

ג) **ויש אומרים דלכתחלה יש ליטול ידיו כו'.** ומורי [נ"ס עמוד קלו ד"ה ומאמר] פסק דלכתחלה יקדש הבעל הבית ואחר כך יטול ידיו, אבל בני ביתו לא ישנו כלל, אלא יטלו ידיהם קודם הקידוש, דאצל בני ביתו לא חשיב קידוש הפסק:

הגהות והערות

סה) עיין סימן תר"ב סעיף ע': (גליון מ"א)

סו) תוקן מהמדורים מ"ד מ"ב (מלבד מהדורת דיהרנפלרט תנ"ג, ולפי הגהת לבוש שלב):

סז) תוקן ע"י הבאר הגולה במהדורים מ"ד מכ"ל, וימוקון כמב נלידו דהרי הטור אמה על מנהג אביו, ולא סבירא ליה כוותיה. כ"ה בדרכי משה פוס ד:

סח) **קאי** על ליוסיס לרמ"א פוס ל:

סט) עיין שער הציון פוס סב:

סה) עיין סימן תר"ב סעיף ע': (גליון מ"א)

סו) תוקן מהמדורים מ"ד מ"ב (מלבד מהדורת דיהרנפלרט תנ"ג, ולפי הגהת לבוש שלב):

סז) תוקן ע"י הבאר הגולה במהדורים מ"ד מכ"ל, וימוקון כמב נלידו דהרי הטור אמה על מנהג אביו, ולא סבירא ליה כוותיה. כ"ה בדרכי משה פוס ד:

סח) **קאי** על ליוסיס לרמ"א פוס ל:

סט) עיין שער הציון פוס סב:

ידיים להמוליא, (ט) ובמי מיתו מוטלין קודם הקידוש (הגהות מרדכי פסחים ס, ג): **כז** ויש אומרים דלכתחלה וכו'. דקבירא להו דאין הקידוש מיקרי הפסק, כיון דצורך סעודה היא. (י) ולכולי עלמא אסור לאחוז הכוס בתמיד, כמו שכתבתי סימן קס"ו [פ"ק ס]. ולמאן דאמר שם דאסור להפסיק, אפילו לשפוך מהקנקן לכוס אסור אחר נטילה: **כח** בליל פסח. משום שמפסיקין הרבה בהגדה: **כט** רובו של רביעית. היינו בחדש ביטוי, ובגדול לפי גדלו (תוספות יומא דף פ' ע"ב ד"ה הכי ועיין סימן תרי"ג סעיף ט'). וכתב הר"ן [פסחים כב, ג ד"ה אם] דמכל מקום לא בעי טפי מרביעית (ב"ח עמוד קלו ד"ה ושופה ומגודה פרק ערבי פסחים עז): **ל** (יא) **שיטעמו כולם.** ומיהו מי שיש לו יין מעט, מוטב שיטעום אחד כשיעור וימיח השאר לאחר לקידוש או להבדלה. ומע"ג דיש אומרים דשתיית ג' מצטרפין, היינו בדיעבד, אבל לכתחלה צריך (יא) שיטעום המקדש כשיעור: **לא** הפסיק בדיבור. כתבו התוספות בברכות דף מ' [ע"ב ד"ה הנא], אם שם (שב) אין קדושא לשמיה צריך לחזור ולברך, אי לאו מילתא דשייכא לסעודה וכו', עכ"ל. משמע מע"ג דאינו שייך לקידוש, כיון דשייך לסעודה לא הוי הפסק, (שג) וכמו שכתבתי סימן קס"ז סעיף ו' [פ"ק יז] לענין המוליא, הוא הדין לענין קידוש, דקידוש נמי צורך סעודה הוא:

הפירוש הזה. והכי קאמר הטור, ואני תמה על מנהגו כך לכתחלה, שהרי צריכים אנו לדחוק אפילו אם נעשה כן בדיעבד ולהוציא על כל פיס מפשוטן, ואנן נעשה לכתחלה להוציא דברי רב ברונא לגמרי. ולא היה לו תימה על עיקר הפירוש, אלא על המנהג לעשות כן לכתחלה. וגרסה להכנים עוד בכלל תימהון הזה, דאין מן הראוי לקבוע מנהג ולעקור דברי רב ברונא שאינו סבירא ליה אפילו בדיעבד נמי לא, (שד) (ואין) [ואין] (שה) נקבע כן לעשות לכתחלה תמיד היפך מדבריו, וחבו כפוגם בכבודו מ"ו. על כן נראה לי, דאע"פ שכתב [רמ"א] ואין לשנות, מכל מקום מי שאכל לדבר ורוצה לעשות כדיעה ראשונה וליטול ידיו אחר הקידוש, אין לומר עליו כל המשנה ידו על התפוחה מ"ו, אלא הוא יכול לומר אעשה כדברי הכל, ומי יתחה בידו, ושפיר עבד, כן נראה לענ"ד: (טו) רק בליל פסח. אלא יהיה הפסק גדול בהגדה, עיין בסימן תע"ג [פ"ק ס]: (טז) מלא לוגמיו. עיין מה שכתבתי בסימן ק"ל סעיף ג' [פ"ק ג]: (יז) שיטעמו כולם. אבל אין צריך להם מלא לוגמא: (יח) ודוקא בקידוש. נראה הטעם, דבקידוש אסמכוה אדאוריתא לקדש על היין: (יט) אם נשפך הכוס כו'. מעשה בא לידי בתדינות מערהרין שעשיתי קידוש על כוס שהיתי סבור שהוא יין והיה מים, ובכלי שני שהיה עוד לפני היה בו יין, וכבר אמרתי הקידוש כולו, והעליתי בדעתי לכאורה לשתות היין

על נטילת ידים יי ואם נטל ידיו קודם קידוש גלי דעתיה דריפתא חביבא ליה (טח) ולא יקדש על היין אלא על הפת: הגה כז (כט) ג) ויש אומרים (ל) דלכתחלה יש ליטול ידיו קודם הקידוש (ולקדש על היין) וכן המנהג פשוט במדינות אלו (ט) ואין (יח) לשנות (טו) (מי") רק כח (יט) בליל פסח כמו שיתבאר סימן תע"ג (יא):

יג (ג) צריך לשתות מכום של קידוש (יא) (טי) כמלא לוגמיו

יד (ד) דהיינו כל שיסלקנו לצד אחד בפיו ויראה (טז) מלא לוגמיו [לא] והוא כט רובו של (כ) רביעית:

יד (ה) [לב] אם לא טעם המקדש וטעם אחד מהמסובין כמלא לוגמיו (פירוש מלא פיו, ערוך ערך לגם) יצא [לג] ואין שתיית שנים מצטרפת למלא לוגמיו (יא) ומכל מקום מצוה מן המובחר (יז) ל שיטעמו (כא) כולם (ו) ויש אומרים דכיון שבין כולם טעמו כמלא לוגמיו יצאו דשתיית כולם מצטרפת לכשיעור (ז) [לה] והגאונים סוברים שאם לא טעם המקדש (יב) לא יצא (יג) וראוי לחוש לדבריהם (יח) ודוקא בקידוש [לו] אבל בשאר דברים הטעונים כוס מודים (יד) הגאונים דסני בטעימת אחר:

טו (ח) [לז] קידש וקודם שיטעמו (טז) לא הפסיק (כב) בדיבור חוזר ומברך בורא פרי הגפן [לח] ואינו צריך לחזור ולקדש (ט) [לט] והוא הדין (יט) אם (כג) נשפך

ציונים לרמ"א

(א) הרא"ש [הובא בטור עמוד קלו] והמרדכי פרק ערבי פסחים [דף ס, ג] (וטור) (*) [ורשב"א] (טז) [סי"ל ס"ל סימן קפח] והגהות מיימוניות פרק כ"ט [משנה אות ק]:

(מ*) רשב"א שם; מרדכי שם לו, ב:

(נ*) סעיף א בהגה:

עטרת זקנים

ג) ויש אומרים דלכתחלה יש ליטול ידיו כו'. ומורי [כ"מ עמוד קלו ד"ה אמנם] פסק דלכתחלה יקדש הבעל הבית ואחר כך יטול ידיו, אבל בני ביתו לא ישנו כלל, אלא יטלו ידיהם קודם הקידוש, ואצל בני ביתו לא חשיב קידוש הפסק:

הגהות והערות

(טח) עיין סימן תר"ג סעיף ט': (גליון מ"א)

(טו) תוקן ממהדורת אמ"ל תל"ב (מלבד מהדורת דיהרנפלטע תל"ג, ולפי הגהת לבוש שרד):

(טז) תוקן ע"י הבאר הגולה ממהדורת אמ"ל תכ"ת, וימנוקו כתב גילוי דהכי הטור תמה על מנהג אביו, ולא קבילא ליה כוותיה. וכ"ה בדברי משה אות ד:

(יח) קאי על דיוקים לרמ"א אות ג:

(יט) עיין שער הציון אות סג:

ערך לחם למהריק"ש

סעיף יב על היין וכו'. אפילו שכח ונטל, ומיהו אם קידש על היין אחר נטילה אין נוטלין ידיו: בפוף [אלא על הפת]. ודוקא בגילה אבל ביום יין שאין היכר שהוא שבת בקידוש היום על הפת כי כן דרכו תמיד לברך המוציא קודם סעודה אפילו לפיכך לא יקדש על הפת אפילו לדעת הרמב"ם ז"ל [שבת פט, י] שפסק בנטל ידיו בגילה לקדש על הפת וכן נראה בביאור מלשון, כן נראה לי: פוף סעיף יד [וראוי לחוש לדבריהם]. ומי שאחר עליו היין מקדש על הפת או יטמא מאחרים ויתכוין לאחת בעניית אמן: סעיף טו [חוזר ומברך]. קידש על מוזג או על המים כסבור שהוא יין אחר ומקדש, רדב"ז [פ"ג] סימן תל"ז. ואם יש אחרים שיש יין לפניהם או מוזגים יין אחר בר, [עיין] בחרון סימן רי"ז [ע"י עמוד שכ ד"ה מלאחי] שאין צריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן עיין בתבי הטרי"ל מיסרלין [מרוחת הדשן מ"ב סימן קטו]:

שערי תשובה

(כג) נשפך. עיין באר היטב. וכתב הרדב"ז בתשובה חלק ג' סימן תל"ז שאם קידש שכסבור שהוא יין ונמצא חומץ, צריך לחזור ולקדש, והביאו מהריק"ש [ערוך לחם סעיף טו] ומחזיק ברכה [אות ז]:

באר היטב

(יח) לשנות. כתב הט"ז [ס"ק יד], נראה לי אע"פ שכתב רמ"א ואין לשנות, מכל מקום מי שרגיל לדבר ורוצה לעשות כדיעה ראשונה וליטול ידיו אחר הקידוש אין לומר עליו כל המשנה ידו על התפוחה מ"ו, אלא הוא יוכל לומר אעשה כדברי הכל: (יט) בליל פסח. משום שמפסיקין הרבה בהגדה, [ע"ז ס"ק טו; מ"א ס"ק כח]: (כ) רביעית. היינו בחדש ביטוי, ובגדול לפי גדלו. ומכל מקום לא בעי טפי מרביעית, ב"מ, מ"א [פ"ק כח]. ועיין לעיל סימן ק"ל סעיף ג' [פ"ק ו] מה שכתבתי בשם הט"ז [שם ס"ק ג]: (כא) כולם. אבל אין צריך להם מלא לוגמיו, ט"ז [פ"ק יז]. ומיהו מי שיש לו יין מעט, מוטב שיטעום אחד כשיעור, וימיח השאר למצר לקידוש או להבדלה, מ"א [פ"ק ט]: (כב) בדיבור. כתבו מוספות בברכות דף מ', אם שם אין קידוש לשמיה צריך לחזור ולברך, אי לאו מילתא דשייכא לסעודה, עכ"ל. משמע מע"ג דאינו שייך לקידוש, כיון דשייך לסעודה לא הוי הפסק, מ"א [פ"ק ט]: (כג) נשפך. אבל אם לקח בידו כוס של מים בטוחבו שהוא יין, ובירך עליו בורא פרי הגפן וקידש, צריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן, דפסק מהרא"ש סימן קנ"ו. וכן הכסים הט"ז [פ"ק יט], ומילא, דאם היה יין בשעת הקידוש על הפסקל או על השלמן מוכן לשתות מז ותלי אין צריך לא בורא פרי הגפן ולא קידוש, אלא יאמר המוכן לפניו, ע"ש. והמ"א [פ"ק לב] כתב דאם דעתו לשתות יין יותר אין צריך לברך שיש בורא פרי הגפן, והוא הדין בנשפך, עיין סימן

ביאור הגר"א

[כט] [סעיף יב הגה] ויש אומרים. כפי פירושם שם [פסחים קו, ב] דאין חילוק בין מקדש אחמרא או אריפתא, ועיין רשב"ם שם [ד"ה נטל וד"ה דחביבא]: [ל] דלכתחלה. הוא דברי הרמ"א. ועיין ברשב"א [שו"ת ח"א] סימן תשנ"ב. וכתב, הטעם שאמרו [פסחים שם] הנוטל ידיו לא יקדש, שנראה כמזלזל בקידוש, שאילו היה דעתו לקדש על היין לא היה נוטל שתי ידיו, שכל הנוטל ידיו לפירות כו' [חגיגה יח, ב]. ומה שאמרו [פסחים שם] דימנין דחביבא כו', אין זה כמזלזל, דילמא היה דעתו לקדש על הפת, ולפיכך מקדש בין אריפתא בין אחמרא, ועל כן נהגו עכשיו הכל ליטול ידים קודם קידוש. חדש בערב פסח, והטעם, לפי שאי אפשר לו בפת, דכוס ראשון אומר עליו קידוש היום, עכ"ל. והעיקר כדעת השו"ע, וכן דעת הט"ז [ס"ק יד] [לא] [סעיף יג] והוא רובו. שם [פסחים] ק"ח ב', ועיין שם תוספות ק"ז א' ד"ה אם טעם כו': [לב] [סעיף יד] אם לא. שם ק"א א' למה לי לקדושי בבי כנישתא כו'. אע"ג דאין המקדש טועם, כנזכר לעיל סימן רס"ט [וס"ק ב]: [לג] ואין שתיית. דהנאה בעינן, כמו שכתוב לענין יום הכיפורים [יומא] פ' א' ב', וכמו שכתוב [פסחים] ק"ח ב' והוא דאשתי כו', אע"ג דבני ביתו שתו השאר. ויש אומרים שבירא להו והוא קאי אכולם יחד: [לד] ומכל מקום מצוה. פסחים ק"ו א': [לה] והגאונים. שהם מפרשים שאחד מן האורחים קידש בבית הכנסת, ועיין לעיל סימן רס"ט: [לו] אבל בשאר דברים. ערובין מ' ב' וליתביה לינוקא כו': [לז] [סעיף טו] קידש. ברכות מ' א', ועיין שם בתוספות ד"ה (הביאו) [הבא] כו': [לח] ואינו צריך לחזור. דבורא פרי הגפן אינו מעכב הקידוש, כנזכר לעיל סעיף ד', וכל שכן בסדר להקדים. ועוד, דקידוש דבר תורה בלא יין, כנזכר לעיל [סימן רסט ס"ק ה] [לט] והוא הדין אם נשפך. רא"ש בפרק ו' דברכות סימן כ' בשם ירושלמי [ברכות פ"ו הלכה א] הדין כו'. ועיין ט"ז [ס"ק יט] ומ"א [ס"ק לא]:

הגהות רעק"א

יא) (שם פ"ק ז) שיטעום המקדש כשיעור. לענ"ד נלע"ד הכי, כיון דטעימת אחד כשיעור נוחלי מהני, (ל)[ו]טעימת אחרים הוי רק למצוה, נוחלי עדיף יותר לעשות כן מאה שיטעמו כולם להמנוף למלא לוגמיו, ויש ב' דיעות אם מהני:

לב יביא כוס אחר. כתב הלבוש [סעיף יז], קשה, למה ליה כוס אחר הא קיימא לן דשתיה לא מעכבא, כדאיתא בפרק בכל מערבין [עירובין מ, ב], עכ"ל. ונגע בזה, שראה זה הלשון בב"י סוף סימן זה [עמוד קלא ד"ה וכתב] בשם התוספות [פסחים קו, א ד"ה הוה], ונאמת כוונת התוספות דשתיית המסובים לא מעכבא, דדי אם טעם אחד מהם, כדאמרינן פרק בכל מערבין [שם] (יא) ליתביה ליעוקא. ואדרבה, אם מוכח דמעכבא, דאי לא תימא הכי ליתא זמן על הכוס ולא לישתי, כיון דאי אפשר בענין אחר. וגם על הרב ב"י [עמוד קלו ד"ה ונראה] יש לתמוה, שכתב ואם נשפך הכוס אין צריך לחזור ולקדש, דאמאי (יב) דאמרינן אם לא טעם לא יצא היינו לומר דלא יצא ידי מצוה כתקנה, וכן כתוב באורחות חיים [הלכות קדוש היום סימן כא] בהדיא, עכ"ל. ואחר כך [שם ד"ה ואם] כתב בשם אורחות חיים [שם], אי לא טעמי ליה אחרינא צריך למיהדר וקדושי, עכ"ל. וכן כתב בשלטי גבורים [פסחים כב, ב אות ג] בהדיא שאם לא טעם אחד מהם לא יצא, וכן כתב ברמזים [קצור פסקי הרא"ש שם פ"י אות ח], וכן כתבו התוספות בפסחים דף (ק"ח) [ק] (יג) [ע"ב] בד"ה ידי קידוש יצאו. לכן נראה לי לחזר פה בשו"ע (יד) וכתב שידיעו כוס אחר (ט) ויטעום ממנו, דכיון שקידש על היין וטעם, אע"פ שלא טעם מאותו הכוס יצא, דהא כשיש כוסות אחרים לפני המסובין אין צריך לשתות מכוס המקדש, א"כ הוא בעצמו נמי יצא בכוס אחר. וכיוצא בזה כתב בהגהות מיימוניות [ברכות] פרק ד' [אות ז]. ודוקא כשלא הסיח דעתו בנתיים, אבל אי קם מהסיח דוכתא קודם שטעם צריך לחזור ולקדש (כ"י שם בשם אורחות חיים שם). כתב בפסקי מהרא"י [מרומת הדשן מ"ב סימן קטו], אם קידש על מיס וסבר [שהוא] (טו) יין, יחזור ויקדש, אע"ג דקידוש על היין דרבנן, גם במילי דרבנן צריך לחזור, עכ"ל. ואם היה דעתו לשתות יין יותר (יז) אין צריך לברך (יח) שנית ברא פרי הגפן, כמו שכתוב סוף סימן ר"ט [סעיף ב בהגה וס"ק ה]. והוא הדין בנשפך הכוס, כמו שכתוב סוף סימן ר"ו. (יט) ונראה לי דאם קידש (כ) בשחרית על השכר ונשפך הכוס אין צריך להביא אחר, דהא יש אומרים דדי בפת, כמו שכתוב סימן ער"ב סעיף ט':

הכוס קודם שיטעמו ממנו **לב יביא כוס אחר** ומברך **עליו בורא פרי הגפן ואינו צריך לחזור ולקדש:**

טז י [מ] **לא יטעמו המסובין קודם שיטעום המקדש** (פז) **אם הם זקוקים לכוסו ושפך** (פח) **ממנו לכוסות שכידם ריקנים או פגומים** (כג) **אבל אם היו להם כוסות יין שאינם פגומים רשאים לשתות קודם שישתה המקדש:**

יז כ [מא] **אין צריך לשפוך מכוס המקדש לכוסות יין שלפני המסובין אלא אם כן היו** (כד) **פגומים שאז צריך לשפוך לכל כוס** (י) **וכוס כדי שישתו כולם מכוס שאינו פגום:**

[הלכות קדוש היום סימן כא] בהדיא, עכ"ל. ואחר כך [שם ד"ה ואם] כתב בשם אורחות חיים [שם], אי לא טעמי ליה אחרינא צריך למיהדר וקדושי, עכ"ל. וכן כתב בשלטי גבורים [פסחים כב, ב אות ג] בהדיא שאם לא טעם אחד מהם לא יצא, וכן כתב ברמזים [קצור פסקי הרא"ש שם פ"י אות ח], וכן כתבו התוספות בפסחים דף (ק"ח) [ק] (פז) [ע"ב] בד"ה ידי קידוש יצאו. לכן נראה לי לחזר פה בשו"ע (פח) וכתב שידיעו כוס אחר ^ ויטעום ממנו, דכיון שקידש על היין וטעם, אע"פ שלא טעם מאותו הכוס יצא, דהא כשיש כוסות אחרים לפני המסובין אין צריך לשתות מכוס המקדש, א"כ הוא בעצמו נמי יצא בכוס אחר. וכיוצא בזה כתב בהגהות מיימוניות [ברכות] פרק ד' [אות ז]. ודוקא כשלא הסיח דעתו בנתיים, אבל אי קם מהסיח דוכתא קודם שטעם צריך לחזור ולקדש (כ"י שם בשם אורחות חיים שם). כתב בפסקי מהרא"י [מרומת הדשן מ"ב סימן קטו], אם קידש על מיס וסבר [שהוא] (פז) יין, יחזור ויקדש, אע"ג דקידוש על היין דרבנן, גם במילי דרבנן צריך לחזור, עכ"ל. ואם היה דעתו לשתות יין יותר (יב) אין צריך לברך (פט) שנית ברא פרי הגפן, כמו שכתוב סוף סימן ר"ט [סעיף ב בהגה וס"ק ה]. והוא הדין בנשפך הכוס, כמו שכתוב סוף סימן ר"ו. (יג) ונראה לי דאם קידש (פי) בשחרית על השכר ונשפך הכוס אין צריך להביא אחר, דהא יש אומרים דדי בפת, כמו שכתוב סימן ער"ב סעיף ט':

[ברכות נא, ב] כולהו נבגי דברכתא מינהו, כן נראה לענ"ד נכון בזה:

ערך לחם למהריק"ש

סוף סעיף יז [**היו פגומים כו'**]. עיין לעיל סימן קפ"ב [סעיף ד] וסימן ק"ל [סעיף ח]:

באר היטב

ר"ט סעיף ב' בהג"ה וסוף סימן ר"ו. ואם קידש בשחרית על השכר ונשפך הכוס, אין צריך להביא אחר, דהא יש אומרים דדי בפת, כמו שכתוב סימן רע"ב,

עיין מ"א [שם] וט"ז [שם] נאורך: (כד) **פגומים.** עיין לעיל סימן קפ"ב סעיף ד' מה שכתבתי בזה [ס"ק ח]:

הגהות והערות

פג) **דאגינו** בתוספות שם לא כתבו כן בשם ר"ת, אלא כתבו כן בשמו בזיר ד, ב ד"ה מאי:

פד) תוקן ע"פ דברי הפמ"ג:

פה) עיין ב"י שם דסייעתיה מעובדא דאביי ורבה שם:

פו) תוקן ע"פ מתלית השקל:

פז) נוסף ממהדורת אמ"ד מ"ם, וכן הוא במרומת הדשן שם:

פח) עיין סימן קפ"ב [סעיף ד] וסימן ק"ל סעיף א':

(גליון מ"א)

פט) כ"ה בדפו"ר. אך ממהדורת אמ"ד מנ"ז נדפס "שופך" ממש:

צ) **בפנים** מלירום שם כתב ח"ל, וכל אחד טוטו לפניו לקדש, וממתיינים בברכת היין עד שיברכו כולם וכו':

יא) תוספות [פסחים קו, ב ד"ה הוה; ברכות מז, ב ד"ה אין] והרא"ש שם בפסחים [פ"י סימן מז] ובפרק ז' דברכות [סימן עו] ובשם הירושלמי [ברכות פ"ו הלכה ג]; רבינו יונה ברכות לד, ב ד"ה אין המסובין]:

יב) שם [תוספות ברכות ופסחים; רא"ש ברכות]:

(*) (קודם שישתה המברך, ואז לא ישתה קודם שישתה המברך, ב"י [עמוד קלא ד"ה וכתב] בשם הרא"ש [שם] ותוספות [שם] בפרק ז' דברכות [ותוספות פסחים שם]:

יג) תוקן ע"פ מתלית השקל:

יד) עיין סימן קפ"ב [סעיף ד] וסימן ק"ל סעיף א':

(גליון מ"א)

טו) כ"ה בדפו"ר. אך ממהדורת אמ"ד מנ"ז נדפס "שופך" ממש:

טז) **בפנים** מלירום שם כתב ח"ל, וכל אחד טוטו לפניו לקדש, וממתיינים בברכת היין עד שיברכו כולם וכו':

יז) תוספות [פסחים קו, ב ד"ה הוה; ברכות מז, ב ד"ה אין] והרא"ש שם בפסחים [פ"י סימן מז] ובפרק ז' דברכות [סימן עו] ובשם הירושלמי [ברכות פ"ו הלכה ג]; רבינו יונה ברכות לד, ב ד"ה אין המסובין]:

יח) שם [תוספות ברכות ופסחים; רא"ש ברכות]:

(*) (קודם שישתה המברך, ואז לא ישתה קודם שישתה המברך, ב"י [עמוד קלא ד"ה וכתב] בשם הרא"ש [שם] ותוספות [שם] בפרק ז' דברכות [ותוספות פסחים שם]:

יט) תוקן ע"פ מתלית השקל:

כ) תוקן ע"פ דברי הפמ"ג:

כא) עיין ב"י שם דסייעתיה מעובדא דאביי ורבה שם:

כב) תוקן ע"פ מתלית השקל:

כג) נוסף ממהדורת אמ"ד מ"ם, וכן הוא במרומת הדשן שם:

כד) עיין סימן קפ"ב [סעיף ד] וסימן ק"ל סעיף א':

(גליון מ"א)

כה) כ"ה בדפו"ר. אך ממהדורת אמ"ד מנ"ז נדפס "שופך" ממש:

כו) **בפנים** מלירום שם כתב ח"ל, וכל אחד טוטו לפניו לקדש, וממתיינים בברכת היין עד שיברכו כולם וכו':

[טו(א)] ונראה לי שאם נשפך הכוס קודם שיטעום אינו צריך לחזור ולקדש דאמרי' [דאמרינן אם לא טעם] לא יצא היינו לומר דלא יצא ידי מצוה כתקנה, ויש סעד לזה ממה שכתב רבינו בסוף סימן זה בשם בה"ג, וכן כתוב באורחות חיים (הל' קדוש היום אות כא) בהדיא לח]:

[יד] **ואם היו המסובין שנים** וכו' **וכתב עוד אי אישתלי ולא טעים ושתו אחריני** וכו'. הכל בו (סו"ס לא, לד ע"ד) כתב כן בשם ה"ר אשר וכן כתוב באורחות חיים (שם) וסייס בה ואמ' לט] שהו ליה אחריני ועדיין יושב במקומו אבל אי לא טעים ליה אחריני או שלא במקום סעודה קדיש או קס מההוא דוכתא צריך למיהדר ולקדושי עכ"ל: **וא"א** ז"ל כתב שגם בקידוש יוצאין בטעימת אחר וכו' עד מכום של ברכה. בפרק ערבי פסחים (פי' יח) אבל הריטב"א כתב בפרק אלו (עירובין עט: ד"ה הא דאמרינן המקדש) בשם התוספות מב] שאם לא טעם אחד מהם אלא לוגמיו כיון שבין כולם טעמו כשיעור ההוא יצאו דכולם מצטרפין למלא לוגמיו: **מצאתי** כתוב במרדכי ישן בסוף יומא (עי' חידושי אגדות שם על המרדכי יומא אות ט, ומרדכי השלם יומא ע' פז פח) שהשיג ר"י דשיעור טעימה גבי מקדש בעינן מלא לוגמיו, ואני אמי"ה (ראמי"ה הל' תענית פי' תפלה ופסחים פי' תקיט) איני משיג על האמרי לאחר מיתה אלא תורה היא ולומד אנו לריכין שכך מקובלני שהמברך אין צריך לשתות מלא לוגמיו אלא קימעא שיעור גרונו ואלו שביטות לוגמיו ותדע דגבי מברך קמני (פסחים קז.) אם טעם מלא לוגמיו ודיוס הכפורים קתני (יומא עג:) השותה מלא לוגמיו, ותו דרבינא הוא שיעור כוס של ברכה ומלא לוגמיו גדול מרבינא כדמוכח בפרק יום הכפורים (יומא פ.) גבי מתלוקת בית שמאי ובית הלל ואין יתכן שישתה מלא לוגמיו אלא על כרחך טעם הוא דבר מועט וטעמא דמלא לוגמיו נהגה כדאמרינן בסוכה (מט:) גבי פקיקת שיתין נסך שכר ואמרינן עורבא מרבנן דלא נפיש ממריה מיגמע גמועי ומיהו לאו דאיה ברורה היא מהכא דאיכא למימר שהיה כל הרביעית טלא אבל מלשון טעם דאיה היא דלא נקט שתה עכ"ל, ואין בדבריה אלו כדאי לדחות דבריהם: **ומ"ש ומכל מקום מצוה מן המובחר שיטעמו כולם.** גם זה מדברי הרא"ש שם (פי' מ) גבי עובדא דרב אשי דאמרו ליה ליקדש לן מר קידושא רבה. וכתב הרב המגיד בפרק כ"ט (ה"ז) שמדברי הגאונים נראה שאין כל בני החבורה צריכין מלא לוגמיו:

[טו(ב)] **כתב בה"ג מאן דמקדש ומקמי דליטעם משתעי הדר מברך בורא פרי הגפן ואין צריך לחזור ולקדש.** דברים נכונים

יג **ואם** היו המסובין שנים וכו'. נראה דהגאונים דקדקו מלישנא דרב הונא דאמר המקדש וטעם מלא לוגמיו וכו' מדהוה ליה למימר כוס של קידוש צריך לשתות מלא לוגמיו דהוה משמע אף בטעם אחד מן המסובין אבל השתא דאמר המקדש וכו' ובפרק אלו (סוף דף עט) נמי אמרי' סבי דפומבדיתא המקדש אם טעם מלא לוגמיו יצא ואם לאו לא יצא אלמא דהמקדש עצמו צריך שיטעום ולא אמר, והרא"ש סבירא ליה דלאו דוקא נקט המקדש וכדאשכחן בפרק בכל מערבין (מ:) אלא נקט המקדש משום דלכתחלה ודאי טועם המקדש אבל בדיעבד יצא בטעימת אחר, ולפי"ד דדברי הגאונים עיקר ולכן צריך לחזר שהמקדש עצמו ישתה כמלא לוגמיו דוקא ולא יצא אפילו אם אחר שתה מלא לוגמיו:

יד **כתב** בהלכות גדולות וכו'. הא דכתב דהדר מברך בורא פרי הגפן פשוט הוא דכיון דהפסיק

[כ]מלא לוגמיו והוא רובו של רביעית דלא כרב עמרם ז"ל (בסידורו ח"ב סי' יד) **שכתב אם קידש ולא טעם רביעית לא יצא דודאי ברוב רביעית סגי: [יד] ואם היו המסובין שנים או רבים ולא טעם המקדש וטעם אחר כמלא לוגמיו** (כא) **כתבו הגאונים שלא יצא** [יז] **אלא אם כן טעם המקדש וכן כתב בה"ג** (הל' קדוש והבדלה יג ע"ג). **וכתב עוד** (שם) **אי אישתלי ולא טעים ושתו אחריני מייתי ליה כסא אחרינא ומברך בורא פרי הגפן** (כב) **ולא צריך לאהדורי ולאקדושי. והא דמשמע בעירובין** (מ:) **דסגי בטעימת אחר פירשו הגאונים היינו דוקא בשאר דברים שטעונין כוס אבל בקידוש לא יצא אלא אם כן טעם המקדש. ואדוני אבי הרא"ש ז"ל כתב שגם בקידוש יוצאין בטעימת אחר ומיהו צריך אחד מן המסובין לשתות מלא לוגמיו** (כג) **ואין שתיית שנים מצטרפין למלא לוגמיו דלא מיקרי שתייה של הנאה בפחות ממלא לוגמיו ואנן בעינן שיהנה אחד מהם משתיית** מג] **כוס של ברכה ומכל מקום מצוה מן המובחר שיטעמו כולם: [טו]** (כד) **כתב בה"ג** (שם) **מאן דמקדש ומקמי דליטעם משתעי הדר מברך בורא פרי הגפן**

אמי"ה הל' תענית פי' תפלה ופסחים פי' תקיט) אינו משיג על האמרי לאחר מיתה אלא תורה היא ולומד אנו לריכין שכך מקובלני שהמברך אין צריך לשתות מלא לוגמיו אלא קימעא שיעור גרונו ואלו דגבי מברך קתני (פסחים קז.) אם טעם מלא לוגמיו ודיוס הכפורים קתני (יומא עג:) השותה מלא לוגמיו, ותו דרבינא הוא שיעור כוס של ברכה ומלא לוגמיו גדול מרבינא כדמוכח בפרק יום הכפורים (יומא פ.) גבי מתלוקת בית שמאי ובית הלל ואין יתכן שישתה מלא לוגמיו אלא על כרחך טעם הוא דבר מועט וטעמא דמלא לוגמיו נהגה כדאמרינן בסוכה (מט:) גבי פקיקת שיתין נסך שכר ואמרינן עורבא מרבנן דלא נפיש ממריה מיגמע גמועי ומיהו לאו דאיה ברורה היא מהכא דאיכא למימר שהיה כל הרביעית טלא אבל מלשון טעם דאיה היא דלא נקט שתה עכ"ל, ואין בדבריה אלו כדאי לדחות דבריהם: **ומ"ש ומכל מקום מצוה מן המובחר שיטעמו כולם.** גם זה מדברי הרא"ש שם (פי' מ) גבי עובדא דרב אשי דאמרו ליה ליקדש לן מר קידושא רבה. וכתב הרב המגיד בפרק כ"ט (ה"ז) שמדברי הגאונים נראה שאין כל בני החבורה צריכין מלא לוגמיו:

[טו(ב)] כתב בה"ג מאן דמקדש ומקמי דליטעם משתעי הדר מברך בורא פרי הגפן ואין צריך לחזור ולקדש. דברים נכונים

פרישה

(כא) מ] **כתבו הגאונים שלא יצא.** ל"ע לפי זה היאך מקדשין בבית הכנסת ונותנין לתינוקות הא אין קידוש כשלא טעם המקדש עצמו, ואף שכתב הר"ן (פסחים יט: ד"ה לאפוקי) טעם הקידוש בבית הכנסת כיון דנתקן תחלה משום אורחים לא נתבטל, מכל מקום היאך עבדינן מה שלא עשו הם בימיהם דלדעת הגאונים דאם מא] אחד מן האורחים עשה קידוש ושתה ממנו הה"ל במקום סעודה, ואפשר לומר דהגאונים לטעמייהו דסברא להו דאם שתה כוס יין מיקרי במקום סעודה וכמ"ש רבינו בשמם בסימן רע"ג ולפי זה גם המקדש בבית הכנסת לדעת הגאונים צריך לשתות הוא עצמו ולפי מ"ש לקמן דס"ל דזולת שתיית כוס של קידוש צריך לשתות פעם שנית ל"ל דישתה עוד מכוס של קידוש שנית וחזו דומק ודו"ק: (כב) **ולא צריך לאהדורי** כו'. דמכל מקום אמר כבר קידוש על הכוס והוא הדין אם נשפך הכוס קודם טעימה אין צריך לחזור ולקדש והיינו טעמא נמי דהפסק דיטר שבסמוך: (כג) **ואין שתיית שנים** וכו'. והריטב"א כתב בשם התוספות בפרק אלו דכולן מצטרפין לשיעור מלא לוגמיו, וב"י המיר בשו"ע (פי"ד):

(כד) **כתב בה"ג מאן דמקדש** וכו' **הדר מברך.** דהפסיק בין] טעימה לברכת הנהנין:

דרישה

לוגמיו וכו' ותו דהא מלא לוגמיו הוא טפי מרביעית וכו' והביאו הבית יוסף עי"ש. ואפילו למאן דאמר יש קידוש שלא במקום סעודה ולפי זה צריך רביעית משום ספק ברכה אחרונה דשיעור שלו רביעית כדאיתא לעיל בסימן ק"צ וסימן ר"י, אפילו הכי אין צריך הגמרא לפרש כאן גבי קידוש דלא בעינן מלא לוגמיו ממש ופשוט הוא דהא מלא לוגמיו הוא יותר מרביעית וק"ל: **כתב** הרשב"א שקידוש אע"פ שהיא סמוכה לבורא פרי הגפן עשאוה כאינה סמוכה משום דאם היה שותה מבעוד יום וקדש עליו היום אינו אומר בורא פרי הגפן ע"כ והביאו ב"י ודו"ק:

חדושי מהר"ם והגהות

[יז] עיין פרישה (אות כא) וב"ח (סי"ג):

הגהות והערות

לח] עיי' מג"א ס"ק ל"ב ואליה רבה ס"ק ל"ג ד"ה ומה שתמה ובהגהות והערות שם אות מ"ה: לט] **באורחות** חיים שם איתא: וה"מ כגון דקדש ושתו ליה וכו': מ] **מ"ק** זה נמצא בדפוס ראשון ובכת"י בסימן ער"ב ושי"ך לכאן: מא] **בכת"י** איתא "ודאי אחד", ור"ל כמש"כ הגר"א בביאורו כאן ס"ק ל"ה דלשיטת הגאונים היה אחד מן האורחים מקדש בביהכנ"ס, וע"ע במאמר מרדכי ס"ק י"ח שכתב כעין זה עיי"ש: מב] **מה** שהזכיר הריטב"א בשם התוס' אינו בתוס' שלפנינו דמוכח מהם איפכא (ביאור"ל סי"ד ד"ה וי"א): מג] **בכמה** דפוסים איתא "בשתיית" כוס של ברכה:

37

מלבושי יו"ט

(ה) מלא לוגמיו וכו'. עיין סימן דלקמן סעיף ט':

יג יוצריך לשתות מכוס של קידוש כמלא לוגמיו יודהיינו שיסלקנו לצד אחד מפיו ויראה מלא לוגמיו והוא רובו של רביעית כדי שיהנה מכוס של ברכה דאם לא כן הוי ברכה לבטלה ושיערו חז"ל דלא מיקרי של הנאה בפחות ממלא לוגמיו:

יד חמצוה מן המובחר הוא שיטעום המקדש תחלה שהוא המברך ואח"כ יטעמו כל המסובין כל אחד (ה) מלא לוגמיו אם אין יין מלא לוגמיו, לכולם יטעום לפחות המקדש מלא לוגמיו, טויש אומרים (יב) שאם לא טעם המקדש מלא לוגמיו לא יצא, יויש אומרים אע"ג שלא טעם המקדש אלא טעם אחד מן המסובין מלא לוגמיו יצא אבל אין שתיית שנים מצטרפות למלא לוגמיו: הג"ה דלא מיקרי שתייה של הנאה בפחות ממלא לוגמיו ומן נעינן שיהנה אחד מהם משתית כוס של ברכה ועיין לעיל סימן ק"ל סעיף ד' וסימן תרי"ג סעיף ט'. ע"כ הג"ה: כויש אומרים דאפילו שתיית כולם מצטרפות למלא לוגמיו. לוכל זה דוקא בכוס של קידוש שהם דאורייתא ואסמכוהו אקרא להיות [על] יין אבל בשאר דברים הטעונים כוס כולי עלמא מודים דסגי בטעימת אחד מהם:

טו מואם יש כוס לפני כל אחד ואחד אם אינו פגומים שותה כל אחד מכוסו שלפניו ואם הם פגומים ישפוך המקדש מכוסו לכוס של כל אחד מהם כדי שישתו כולם מכוס שאינו פגום:

טז נוכיון שכולם צריכין לכוסו כשהם פגומין לא יטעמו הם מכוסם עד שיטעום המקדש ואם אינם פגומים רשאים לשתות קודם שישתה המקדש:

יז מואם קדש וקודם שטעם הפסיק בדיבור אחר ומברך בורא פרי הגפן דדיבור הוי הפסק בין ברכת הנהנין לטעימה אבל אין צריך לחזור ולקדש דידי קידוש כבר יצא ואפילו לא היה לו כוס כמו שכתבתי למעלה והכא הא כבר הזכירו אפילו על הכוס, פוהוא הדין אם נשפך הכוס קודם שיטעמו ממנו יביא כוס אחר ויברך עליו בורא פרי הגפן ואינו צריך לחזור ולקדש, כן כתב רבינו יוסף הקאר"ו ז"ל, ואיני יודע טעם כיון שנשפך הכוס שקדש עליו ובירך כבר למה הצריך להביא כוס אחר שהרי ידי קידוש כבר יצא והברכה ראשונה כבר נפסדה והיתה ברכה לבטלה כיון שנשפך הכוס וכבר אמרו חז"ל בפרק בכל מערבין (עירובין מ, ב) דשתיה לא מעכבא וא"כ הכוס השני למאי צריך ואולי כוונתו להודיענו שאם ירצו להביא כוס אחר שצריכין לברך עליו ואינו יוצא בברכתו הראשונה שבירך על הכוס הראשון שכבר נשפך והברכה הראשונה נעשית לבטלה אבל אין הכי נמי אם אינו רוצה להביא כוס אחר הרשות בידו מיהו היכא שהפסיק בדיבור והכוס הראשון שקדש עליו הוא עודנו לפניו צריך לברך ולטעום ממנו והברכה הראשונה הפסיד בדיבורו ונעשית לבטלה. נ"ל (יג)

רעב על איזה יין מקדשין ובו י סעיפים:

א וכיון דאסמכו אקרא שצריכין לקדש על היין כמו שכתבנו וקדוש זה הוא מצוה ועבודה לש"י אאמרו חז"ל שאין מקדשין אלא על יין טוב הראוי לנסך על גבי המזבח בלפיכך אין מקדשין על יין שריחו רע דהיינו (א) שמסריח קצת אע"ג דטעמיה וריחיה חמרא, גואע"ג דמדינא מברכין עליו בורא פרי הגפן לענין ברכת הנהנין הואיל וטעמיה וריחיה חמרא מכל מקום פסול הוא לקידוש משום (מנחות ח, ח) הקריבהו נא לפחתך וגו', (ב) דוכל שכן אם טעמיה חלא אע"ג דריחיה חמרא שאין מקדשין עליו. הויין מגולה ואפילו האידנא שאין

אליה רבה

[רעב] (א) שמסריח קצת כו'. משום דמונח בכלי מאוס (רשב"ם בבא בתרא דף צ"ז): (ב) וכל שכן אם טעמיה חלא כו'. ולכאורה קשה מאי קא משמע לן בקידוש הא אפילו בורא פרי הגפן אין מברכין כדלעיל סימן ר"ד סעיף ד', בשלמא בטור י"ל כמו שכתב ט"ז דמשום (יש כתב) [שכתב] קודם דאפילו ריחיה חלא מקדשין עליו, היינו [דאשמועינן] דבטעמיה חלא אין מקדשין, אבל על הלבוש ורמ"א קשה, (וצ"ע) [וצריך לומר] דקא משמע לן כמו שכתב הב"ח דאף (כ)שמברכין בורא פרי הגפן דהיינו כל שלא הקרים מכל מקום אין מקדשין והט"ז השיג עליו שזה ודאי אינו דכיון שהגיע לטעמיה חלא גרעי טפי מהקרים, ולא ידעתי מה קשיא ליה דהא גם בהקרים לחוד כתב הב"ח דמברכין בורא פרי הגפן אלא דשניהם בעינן הקרים וטעמא חלא, גם מה שכתב שזה אינו בנמצא שיהיה טעמא חלא ולא יקרים נראה דהבין הקרים כפשוטה שיש בו קמחים וכמו שהבין ריש סימן ר"ד וליתא דמפורש בב"ח דמיירי שגדל על היין קרום לבן רזה אפשר בנמצא, אך קשה לי מפרק המוכר פירות דף צ"ז דאמר רב אין אומרים קידוש אלא על היין הראוי לנסך על גבי המזבח, ופריך למעוטי מאי אי למעוטי קוסס פלוגתא דרבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי הוא (ופר) [ופירש] רשב"ם דלרבי יוחנן חמרא הוא אפילו לענין קידוש ולרבי יהושע בן לוי חלא הוא אפילו בורא פרי הגפן אין מברכין ע"כ, הוי ליה לאוקמי דמיירי בטעמא חלא ולא הקרים:

כתנות אור

ו. טור ע"פ שס קו, ח:
ז. טור ע"פ שס ומד"ה אסר:
ח. טור:
ט. מזר כשס הגאונים:
י. טור כשס רא"ש שס סימן יח:
כ. נ"י כשס ריטב"א עירובין עט, ב:
יא. טור כשס הגאונים ע"פ עירובין מ, ב ומד"ה דלמא:
מ. טור ע"פ ברכות מז, ח ומד"ה אין:
נ. שס:
ס. טור כשס הגאונים:
ע. נ"י:

רעב

א. טור ע"פ בבא בתרא לז, ח:
ב. שס לז, ב:
ג. פרשב"ם שס:
ד. טור:
ה. שס:

ו.

ונלענ"ד דהנה בשו"ע או"ח סי' תרכ"א סעי' ג' כתב הרמ"א בהג"ה שאם אירע ברית מילה ביוהכ"פ דמברכים על הכוס ונותנים לתינוק הנמול וכן נוהגין, ועיין במג"א שכתב "כיון דטעימת כוס אינו אלא משום גנאי שלא יאמרו שלא לצורך הוא ברכה זו לכך די כשנותנין לתינוק קטן כזה" ומביא שכן הוא דעת הרמב"ן סופ"ג דעירובין וכ"כ שם רש"י ועיין בתשו' הר"ן סי' נ"ב שתמה על רש"י והביא מהרשב"א דמה שצריך לטעום הוא כדי שלא תהא הברכה לבטלה ועיי"ש ברש"ש, (ונעלנ"ד ליישב בכך מ"ש המשנ"ב בסי' רע"א ס"ק ס"ח בהא דהמקדש צריך שיטעום כמלוא לוגמיו שצריך להזהר שלא ישהה מתחלת שתיה ועד סוף שתיה יותר מכדי שתית רביעית, ואם עבר ושהה אף בדיעבד לא יצא ואפי"ה קיי"ל להלכה שגם שתיית המסובין מצטרפין למלוא לוגמיו ולכאורה הם סותרים זה את זה, אולם לפי הטעם דמה שצריך לטעום הוא משום דאם אינו טועם הו"ל גנאי נראה דצריכים לומר דה"ה נמי שאם אינו טועם שיעור חשוב של מלוא לוגמיו ג"כ הוא גנאי ולכן צריך שפיר לשתותו דוקא בכה"ג דאיכא נמי יתובי דעתא וכמו"ש התוס' יומא דף פ' ע"א בד"ה ה"נ, משא"כ אם מחלק את הכוס בין המסובין אע"ג דכל אחד שותה רק מעט מ"מ לאו גנאי הוא לכוס אלא אדרבה מחשיבו בכך, ומצד הסברא הי' נראה שאפי' ביותר מכדי שתית רביעית ג"כ טוב, אולם גדולי האחרונים לא כתבו כן כמבואר שם במשנ"ב ס"ק ע"ג), הרי חזינן דלפי מה שנוהגים כהרמ"א נקטינן דאפי' אם מברך ואינו טועם כלל אין זה ברכה לבטלה, וטעמו של דבר נלענ"ד משום דבאמת סברא הוא דכמו שאסור ליהנות מן העוה"ז הנאה גופנית בלא ברכה כמו כן צריך להיות אסור גם הנאה של מצוה וכמו שהאדם מברך ומודה לד' על זה שקדשנו במצותיו, כמו כן צריך הוא להודות ע"ז שהקב"ה המציא לו אתרוג כדי לצאת בו מצות אתרוג, אלא ידוע הדבר שלא על כל מיני הנאות תיקנו חכמים לברך וכמו"ש התוס' בפסחים נ"ג ע"ב לענין ברכת מאורי האש עיי"ש. אמנם כל זה דוקא לענין זה שלא תקנו לחדש בזה טופס של ברכה וכיון דלא יוכל לברך על האתרוג בפה"ע כיון דאין בכך שום הודאה על דבר הראוי למצוה הואיל ורק אתרוג חזי למצוה ולא שאר פרי העץ לכן אינו מברך (צ"ע קצת לענין ברכת המוציא לחם שמברכין בשבת דאיכא נמי מצוה לאכול פת, דלפי"ז אם נזכר באמצע הסעודה שלא בירך על לחם משנה יתחייב לבצע וגם לברך ברכת המוציא וזה אינו ויש לחלק) משא"כ נוסח זה של בפה"ג סברא הוא דכמו שמברך ברכה זו על הנאה גשמית של טעימת יין כמו כן בעי נמי לברך על זה שהזמין לו הקב"ה את היין לקיים את המצוה וכדכתב הרשב"ם בפסחים ק"ו ע"א בשם השאילתות וכן הוא גם בט"ז יו"ד סי' רס"ה דטעמא דבעי כוס הוא משום דאין אומרים שירה אלא על היין וכ"ש לענין קדוש דאיכא דס"ל דאין זה כלל אסמכתא אלא מדאורייתא הוא דאמרינן זכרהו על היין, ונמצא דלפי"ז אין זה חשיב כלל כשאר ברכות הנהנין כיון שהברכה היא על זה שהזמין לו הקב"ה את היין למצוה, וממילא אתי שפיר מאי דמברך על כוס של קדוש והבדלה וגם על ארבע כוסות אפי' אם שונא היין כיון שהברכה היא על זה שיש לו יין למצוה, ונראה דלפי"ז מ"ש בסופ"ג דר"ה לענין ברכת היין של קידוש היום דכיון דחובה הוא מפיק, היינו משום דאיל"ה אע"ג דחשיב כאילו השומע עצמו בירך בפה"ג על זה שהקב"ה נתן לו יין לקדש, מ"מ היה אסור לו לשתות וליהנות אי לאו משום האי טעמא דכיון דחובה הוא מפיק, ואמרינן נמי הכי גם בקידושא רבה של שבת ויו"ט שמברכים רק בפה"ג כיון שאף גם זה חשיב כמו שירה וכמו"ש שם הרשב"ם, וגם מובן בכך מה שנהוג עלמא לצאת גם בקידושא רבה אף אם השומעים אינם טועמים כלום מהיין, וגם יש נוהגים שהשומעים מברכים כל אחד לעצמו בפה"ג על הטעימה דאפי"ה שפיר יוצאים ידי קידוש. וכן נראה דעת רש"י ורשב"ם בפסחים ק"ג ע"ב דאמר התם רב אשי דלית הלכתא כתלמידי דרב דהא יו"ט שחל להיות אחר השבת ואמר רב יקנ"ה ופרש"י ורשב"ם דראית הגמ' היא מהא דלא בעי לברוכי ברכת היין תרי זימנא חדא אקידוש וחדא אהבדלה, ועיי"ש בתוס' שהקשו דאיך יברך שתי פעמים בפה"ג על כוס אחד, אבל להנ"ל ניחא קצת דכיון שהברכה היא על זה שיש לו יין למצוה לכן שפיר יש מקום לשתי הודאות כיון שהוא עושה בכך שתי מצוות, ולא דמי ללובש שני בגדים של ארבע כנפות דמברך רק ברכה אחת משום דשאני התם שמצות ציצית מיהו אחת היא משא"כ הכא הרי קדוש והבדלה שתי מצוות נינהו, וה"נ גם כאן כיון דארבע כוסות כל חדא וחדא מצוה בפני עצמה שפיר יש מקום לברך ברכת היין על כל כוס וכוס[5]. ועיין בברכות מ"ב ע"ב דזה לשתות וזה לשרות בעי ב' ברכות ואפשר דה"נ במצוות מחולקות ייש לחלק[6], ועיין במשנ"ב בבאה"ל סוף סי' תע"ג

5) אפשר דלפי"ז אף אם נאמר דכוס שני של ד' כוסות כיון שבא רק למצוה ולא לצמאו דינו ככוס של הבדלה שאינו פוטר שאר משקין מברכה ראשונה וכמו שהק' הדגמ"ר בסי' קע"ד אפי"ה פטורין המשקין מברכה מחמת כוס הראשון של קידוש דהוי נמי צורך סעודה ושפיר פוטר שאר משקין מברכה, אף שמוזר מאד לומר שמברך על כוס שני בפה"ג ואפי"ה פטור מלברך על שאר משקין מחמת כוס הראשון.

6) במשנ"ב סי' קע"ה בשעה"צ אות ג' כתב שיכולים ליקח מין אחר של יין לכוס שני של ד' כוסות ויברך עליו בפה"ג וגם הטוב והמטיב, וצ"ע דבאות ב' שלפני זה הביא מהרעק"א דאם מברכין בפה"ג אין מברכין הטוב והמטיב, אולם לדברינו אפשר דשאני הכא שגם ברכת בפה"ג חשיב כברכת השבח, אך אעפי"כ אין זה נלע"ד וצריכים לומר שהדברים שבאות ג' אינם לפי שטת הרעק"א שהזכיר באות ב'.

אל

מ"ר אברהם בן הרמב"ם

מכתב לרבי יוסף בן יעקב אבן עקנין

[בערבית יהודית]

[1] מן אברהם בן הרמב"ם אל יוסף בן יעקב אבן עקנין, אחי אהוב ורעי נאמן, יגיע אליו שלום ורב חסד.

[2] ראיתי את מכתבך אשר שלחת אלי בעת ששבתי מן הדרך אל מצרים, ושמחתי בו שמחה גדולה, כי ידעתי כי אתה בריא ושלם ועוסק בתורה ובמצות. ועל אשר שאלת אותי לבאר לך מה שכתבתי בספר המאמרים, הנני מבאר לך אותו בקצרה, כי הזמן דחוק והדרך רחוקה.

[3] אמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[4] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[5] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[6] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[7] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[8] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[9] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[10] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[11] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[12] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[13] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[14] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[15] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[16] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[17] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[18] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[19] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[20] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[21] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[22] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[23] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[24] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[25] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[26] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[27] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[28] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[29] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

[30] ואמר אחי, כי הנבואה אינה אלא שלמות הדעת האנושית בהגיעה אל מדרגה עליונה, עד שתהיה מוכנת לקבל אור אלהי. אבל אמרו חכמים ז"ל: אין אדם יודע מה בתוך חברו, ואין אדם יודע מה בתוך עצמו. ולפי דעתי אמרו זה לא על הנבואה בלבד, כי אם גם על כל מדרגות השלמות האנושיות. כי אדם אינו יודע מה בתוך עצמו — לא מה בתוך עצמו בלבד, כי אם גם מה בתוך חברו, כי אם לא יבחן בחן מדעי ומעשי.

לה ולהפר נדריה אלא ע"י ביאה, צריך לבא עליה מבעו"י, שלא יהא כקונה קנין בשבת. ואפי' את"ל שיש לאלמנה חופה קודם ביאה וכו'.

ודברי התוס' הובאו בשו"ע או"ח (סי' של"ט ס"ה). וכתב שם הגר"א על זה, זהו כס"ד של התוס' דיומא (יג)... אבל התוס' חזרו... שהעיקר שאין חילוק בין בתולה לאלמנה.

ועי' בס' כתר ראש (הנהגות הגר"ח מוואלאז'ין) סי' צ"ה, שתמה ע"ד הסוברים לפרש כן בכונת הירושלמי, שאלמנה אין לה חופה אלא ביאה, וכי בשביל שהחופה בבית אינה חשובה חופה וכו'.

והנראה לומר בבאור דעות אלו, דהנה הרמ"א כ' באה"ע (סי' נ"ה ס"א) והמנהג הפשוט עכשיו לקרות חופה מקום שמכניסים יריעה פרוסה ע"ג כלונסות ומכניסים תחתיה החתן והכלה וכו'. וביאר שם בעזר מקודש שזה מדין צורת הפתח, דחשוב כרשות בפנ"ע, וכאילו הכניסה החתן לרשותו, אשר זהו עיקר יסוד הדין דנשואין, שהארוסה היא אשת איש שאינה בבית הבעל, והנשואה היא אשת איש שבבית הבעל, אשר ע"כ מבואר בגמ' (יומא הנ"ל) דביתו זו אשתו קאי דוקא אנשואה ולא אארוסה. [וכ"ה ברש"י לקידושין (י:) ד"ה זו שביאתה][1].

ומה"ט החמירו מקצת פוסקים ביריעה הפרוסה ע"ג הכלונסות שלא תהא כדוגמת צוה"פ שעשאה מן הצד. וכן יש מהססים במה שהתחילו בקצת מקומות לעשות חופה ביריעה עגולה (במקום יריעה מרובעת שהיתה נהוגה משנים קדמוניות) מכח הסוגיא דכיפה ביומא (דף יא), דמשמע דלצוה"פ בעינן שלא יהא החוט שמלמעלה נכפף למטה אלא מתוח דוקא, וכמו שהביא המשכנ"י בהל' ערובין ראי' מכאן, הו"ד במשנ"ב לאו"ח (סוף סי' שס"ב).

[אלא שע"פ פשוטו כל זה איננו נכון, דלא קיי"ל כהך פירוש קמא של התוס', וכדברי הגר"א והגר"ח מוואלאז'ין הנ"ל, אלא דקיי"ל דענין היריעה הפרוסה ע"ג הכלונסות מועיל לא מדין צוה"פ, אלא בתורת ופרשת כנפך על אמתך. ועי' רש"ש לקידושין (יח:) על דברי הגמ' שמה, כיון שפירש טליתו עליה, דזה המקור לענין הבאדעקען הנהוג אצלנו, אשר לפי דעת הט"ז והדגמ"ר ליו"ד (סי' שמ"ב) היינו הנישואין.]

ועיין עוד ברמ"א לאה"ע (סי' ס"א ס"א) שנהגו לעשות החופה תחת השמים לסימן טוב, שיהא זרעם ככוכבי השמים. ונראה פשוט דהיינו דוקא לאשה הנשאת בצעירותה שהיא בת בנים, אבל באלמנה זקנה שאינה בת בנים, לא נהגו כן, אלא עושים החופה בבית.

ועי' גמ' סוכה (ז:) סיכך ע"ג פסי ביראות כשרה, דמיגו דהוי דופן לשבת הוי דופן לסוכה. ועמג"א ובהגר"א ע"ד הרמ"א לאו"ח (סי' תר"ל ס"ז), דהיינו דוקא ברה"ר ולא בחצר. ונראה דה"ט, דבחצר המסובב במחיצות מסביב, כל שטח החצר נידון כמוקף ע"י אותן המחיצות, וממילא, בעושה פסין באמצע החצר, אינם פועלים לאשוויי להשטח הפנימי ההוא כמוקף, שהרי בין כה וכה, כל המקום ההוא כולו מוקף הוא מסביב. ודוקא ברה"ר, שאינו מקום מוקף, שייך לומר, שהפסין פועלים לאשוויי להמקום כמוקף לגבי הלכות שבת, ומיגו דהוי דופן לשבת וכו'.

ואף דפשיטא דאפשר לעשות סוכה בחצר, היינו דוקא בדפנות הכשרות עפ"י הל' סוכה,

שבמקצת ניהוגו ביום האחרון של המלאת שלו סגי, צ"ע. והרמב"ם השמיט גמ' זה, וכבר עמד על כך באור שמח, ועיין בזה. [ועי' מש"כ מזה בסוף סי' י"ז.]

1) ועמש"כ בזה עוד בסי' ל' אות ח'.

שאין מן הצורך שיפעלו להקיף את שטח מקום הסוכה ולאשוויה כרה"י. אבל בכדי להכשיר סוכה מכח דיני מחיצות דשבת, ומדין מיגו דהוי דופן לשבת וכו', אז בענין שיפעלו המחיצות להקיף את אותו השטח, והיכא דכל המקום כולו מסביב בין כה וכה מוקף הוא, א"א לומר שהפסין שהוא עושה עכשיו פועלים להקיף את שטח המקום שבאמצע.

ומעתה נ"ל דה"ט נמי דהירושלמי [לפי ס"ד התוס'], דחופה של יריעה הפרוסה ע"ג כלונסות, דמהני מטעם צוה"פ, וכמש"כ בעזר מקודש, לא תועיל לחלוק אותו השטח ולאשווייה לרשות בפנ"ע כשהוא בתוך הבית, שהרי מחיצות הבית מקיפות את כל החצר כולו מסביב, וה"ט דמחלקינן בין בתולה לאלמנה, דזו הצעירה שהיא בת בנים חופתה תחת השמים לסימן טוב, וזו הזקנה שאינה בת בנים, חופתה בבית.

ועי' שו"ע או"ח (סי' נ"ה סי"ט) ש"ך בתיבה וט' בביהכ"נ מצטרפין, אע"פ שהיא גבוהה יו"ד ורחבה ד' ויש לה מחיצות גבוהות יו"ד, מפני שהיא בטלה לגבי ביהכ"נ. ועי' בס' נחמיה (ח-ד) ויעמוד עזרא הסופר על מגדל עץ אשר עשו לדבר, ויעמוד אצלו מתתיה ושמע ועניה וכו' על ימינו. ומשמאלו פדיה ומישאל וכו'. ועיי"ש ברלב"ג, שלפי שהמגדל ההוא הי' גבוה עשרה טפחים או יותר, והי' חולק רשות בפני עצמו, היו שם עמו מימינו ומשמאלו קצת אנשים כדי שלא יאמר דבר שבקדושה בפחות מעשרה. עכ"ל. ולפום ריהטא דברי הרלב"ג הם בסתירה לדברי השו"ע. אכן נראה ליישב, דבשו"ע מיירי במגדל שעומד באמצע ביהכ"נ שיש לו מחיצות סביב סביב, וממילא אין מחיצות המגדל חולקות רשות בפני עצמן. משא"כ בספר נחמיה, דמיירי קודם שבנו מחיצות סביב להר הבית, ואז שפיר מהנו מחיצות המגדל לחלוק רשות לעצמן.

ואף דאם היו מעמידים החופה שבתוך הבית סמוך לאחת ממחיצות הבית הי' שפיר חולק רשות בפנ"ע, דשוב א"א הי' לומר שבין כה וכה כל שטח הבית כולו מוקף הוא מסביב ע"י מחיצות הבית, שהרי אותו חלק המחיצה הסמוך לחופה איננו משמש עוד כמחיצה בעד שאר שטח הפנימי של הבית, שהרי הוא מסולק מלשמש כמחיצה ומקיף בעד השטח ההוא[2]. מכ"מ המנהג הפשוט הוא להעמיד החופה באמצע החדר, ולא סמוך לאחד הכתלים, ומה"ט ס"ל להני פוסקים דחופה כזו אינה חולקת רשות לעצמה, ואינה קונה, דכל יסוד ענין נישואין היינו הכנסה לרשותו ולביתו של הבעל, וממילא בענין לזה חופה החולקת רשות בפנ"ע עפ"י הל' צוה"פ.

אי בענין שחדר הייחוד יהא של הבעל

ב. ואגב תמיהני על מש"כ העזר מקודש הנ"ל (וכן אומרים בשם מהרי"ל דיסקין והגרי"ז) דבכדי לקנות בייחוד בענין שהחדר יהי' קנוי להחתן, דעפ"י פשוטו חומרא זו נסתרת היא מגמ' מפורשת בכתובות (מח:), דסתם חצר דידה ללין, סתם חצר דידה לנישואין, ומשמע להדיא דבנכנסה לחצר דידה לשם נישואין להדיא, דשפיר קונה, אף דהויא חצר דידה.

זמן דרשת הרב תחת החופה

ג. עי' מג"א לאו"ח (סי' ר"ו סק"ג) בשם תשו' הר"א מזרחי, ובפרמ"ג שם, שאין להפסיק

2) עגמ' ערובין (צב:) ובמש"כ מזה בסי' י"ג אות ח'.

בין ברכות נשואין לייחוד שעושים אח"כ, כי לכתחילה צריכים לחוש לשיטת הרמב"ם שהייחוד הוא הוא הנישואין, ומן הנכון לברך ברכות הנישואין בסמוך תיכף למעשה הנישואין. ולפי"ז לא נכון המנהג שנהגו בקצת מקומות שהחזן משורר אז שיר המעלות באריכות. וכ"ה הלשון בס' מהרי"ל, שמריצים את החתן ואת הכלה לחדר הייחוד תיכף לאחר שבירת הכוס לאחר גמר הברכות. וכן לא נכון מה שנהגו בקצת מקומות, שהרב דורש אז, כי גם זה להפסק יחשב.

ועי' הגהמי"י (פ"י מאישות אות ג') בשם תשובת רש"י, שיש נוהגים להפסיק בין ברכת ארוסין לבין בפה"ג דברכת נשואין. והרמ"א לאה"ע (סי' ס"א ס"ט) הביא מהראשונים שנהגו להפסיק ביניהם בקריאת הכתובה. והי' נראה, דיותר טוב הי' שישורר החזן ושידרוש הרב בין ברכת ארוסין לבין בפה"ג דברכות נשואין לעשות עוד יותר הפסק ביניהם.

דלעולם צ"ע על ברכת בפה"ג שאנו אומרים על הכוס של ברכות נשואין, דהלא כבר ברכנו בפה"ג לפני כמה דקות, ומה לנו לברך עוה"פ. ובשלמא בזמן התלמוד שהיו ממתינים כמה חדשים בין ארוסין לנשואין, ודאי ניחא. אך לפי מנהגנו שעושים הנשואין תיכף לאחר הארוסין, בלי שהייה כלל וכלל, היאך שייך לברך פעם שניה.

ונראה דבליל פסח נחלקו הראשונים אם יש לברך בפה"ג אכוס שניה ואכוס רביעית א"ל, ומנהג אשכנז הוא לברך אכל כוס וכוס, הואיל וכל א' וא' מצוה בפנ"ע היא, וכמו שהביא הרי"ף פרק ערבי פסחים (דף ע"ד ע"א) בשם רבואתא. וכן עי' גמ' ברכות (מב.) דברכת בפה"ג חשיבא טפי מברכת שאר משקין, דשאני יין דגורם ברכה לעצמו, ופרש"י שם, בכמה מקומות הוא בא ומברכין עליו, ואע"פ שלא היו צריכים לשתייתו. ועיין עוד רש"י שמה (מ:) דהיינו, בקידוש והבדלה וברכת חתנים. ומעתה י"ל, דמעיקר הדין ניחא מאי דמברכין עוה"פ בפה"ג אכוס של נשואין, כמו שמברכין אכוס שני' ואכוס רביעית של ליל הסדר, אלא דליתר שאת הנהיגו הראשונים להפסיק ביניהם, שלא יהא נראה כמברך ברכה שא"צ.

ועי' תשו' יחוה דעת (ח"ה סי' ס"ב) אם הכלה חייבת בכיסוי שערות ראשה תומ"י אחר החופה, שכתב, דדין אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש היינו דוקא בנשואות, ולא בפנויות, ואף לא בארוסות, וממילא לפי מנהג הספרדים ובני עדות המזרח שלא נהגו להתייחד עד לאחר גמר הסעודה כשהולכים לביתם, ומנהגם זה יסודתו בהררי קודש, ואין לשנות וכו', אזי ממילא א"צ לכסות את שערות ראשן עד לאחר הייחוד.

וגם על דבריו יש לתמוה כנ"ל, היאך שייך לברך ברכת נשואין תחת החופה ולהמתין מלעשות הנשואין עד לאחר גמר הסעודה, הלא המג"א הביא מתשו' הרא"מ שאין מן הנכון להפסיק ביניהם. [וכעת מצאתי בס' יביע אומר ח"ה (אה"ע סי' ח') שהאריך הגאון שליט"א ביישוב נקודה זו.]

ע"ד שיווי דמי הכתובה

ד. עבהגר"א לאה"ע (סי' ס"ו ס"ק כ"ב) עפ"י תשו' מהרי"ל, דזקוק היינו ט"ו סלעים, והוא ג' פעמים דמי פדיון הבן. ועי' יחוה דעת (ח"ד סי' נ"ד) שהביא דעת כמה פוסקים בחשבון דמי פדה"ב, ודעת החזו"א שהוא צ"ו גרם. ועי' ב"ש לאה"ע שם (סי' ס"ו ס"ק ט"ו) שבכמה מקומות נהגו לגבות רק המאתים זקוקים, ובכלל זה הוי עיקר כתובה, ואין גובין עיקר הכתובה בפנ"ע בנוסף לתוספת ולנדוניא. ולפי"ז יוצא שכל זקוק הוא 288 גרם, ובכתובת בתולה שנותנים בסך הכל מאתים זקוקים זה

עולה 600,57 גרם. [וכ"ה בחזו"א חאה"ע (סי' ס"ו אות כ"א).] והנה 28.35 גרם היינו אונץ, ונמצא שהסך הנ"ל עולה 373.2576 אונצעז. ובכל פאונד יש 16 אונצעז, נמצא שהמאתים זקוקין עולים 126.98412 פאונד"ז, וצ"ע דברי האגר"מ (אה"ע ח"ד סי' צ"א וצ"ב) שכתב שעולה בערך 100 פאונדז, דהול"ל 127 פאונדז, וכנ"ל. והמנהג כאן כששוקלים כסף וזהב קורים לזה טרוי וויט, ובפאונד יש רק 12 אונצעז, אך בכל אונץ יש 31.1048 גרם, ונמצא שבכל טרוי פאונד יש 373.2576 גרם, ולפי החשבון הנ"ל [שסך הכתובה הוא 600,57 גרם], יוצא שזה 154.31701 טרוי פאונדז, ועדיין צ"ע חשבון הגאון בעל אגר"מ ז"ל.

עובר דעובר בברכת ארוסין

ה. לדעת הרמב"ם (ספ"ג מהל' אישות) ברכת ארוסין היא ברכת המצוה ככל שאר ברכות המצוות, ומברכין אותה עובר לעשייתן. והנה קיי"ל בכל שאר ברכות המצוות שנאמרות תיכף בסמוך לפני עשייתן, והיינו דיוק לישנא דעובר לעשייתן, ול"א קודם לעשייתן, דעובר משמע — ולא עובר דעובר. וממילא הי' נראה, דייחוד העדים (מפני קו"פ) ומה שמראים הטבעת לעדים ושואלים אותם אם היא שו"פ, כל זה מן הנכון לעשותו קודם שמברכין ברכת הארוסין, בכדי שלא להפסיק כלל בין הברכה להמצוה, מאחר שאנחנו מחמירים לכתחילה כדעת הרמב"ם לדון את ברכת הארוסין כברכת מצוה, ולאומרה עובר לעשייתן.

שתיית הכלה מכוס של ארוסין

ו. המג"א (סי' רצ"ו סק"ד) הביא מהשל"ה, שנהגו הנשים שלא לשתות מכוס הבדלה. ויש לזה טעם ע"פ קבלה. ושמעתי בזה מהגר"ש קאטלער, ז"ל, בשם זקנו הגרא"ז מלצר, ז"ל, שיש ליתן בזה טעם אף עפ"י נגלה, דידועה מחלוקת הראשונים אי נשים חייבות בהבדלה א"ל, ובכל מבדיל על הכוס שאלו הראשונים, היאך שותין היין עפ"י ברכת בפה"ג שבתחילת סדר הברכות, הלא כבר הפסיק בין ברכה לשתייה בברכות בשמים נר והבדלה. ותירצו, שכך תקנו חכמים, וממילא אין בזה משום הפסק. אך הא ניחא באנשים המחוייבים בהבדלה, די"ל דאין כאן בעיית הפסק, שכך תקנ"ח. אך בנשים, לדעת הסוברים דנשים פטורות מהבדלה, נמצא שלא תקנ"ח כלום לגבי דידהו, ונמצא שהפסיקו בעניית אמן שעל שאר ברכות, ואפי' בלי עניית האמן עצם השהייה שבין ברכת בפה"ג לבין השתייה ג"כ מהווה הפסק לגבי דידהו, [ומאחר שלכתחילה אנו מחמירים לדון ד"ז כספקא דדינא — אי נשים חייבות בהבדלה א"ל, אף דמעיקר הדין קיי"ל דשפיר חייבות, מכ"מ לכתחילה י"ל דחיישינן לבעיית ההפסק], ולכך נהגו הנשים שלא לשתות מהיין, כלומר, על סמך ברכת בעליהן, מבלי לברך עוה"פ, עכת"ד.

ועפי"ז הוסיף הגרש"ק ואמר, דלדעת הרמב"ם שברכת ארוסין היא ברכת המצוה, המוטלת על החתן לאומרה, אלא שכדי שלא לבייש את מי שא"י נהגו שהרב מברך בעד כל החתנים מכח הדין דיצא מוציא, א"כ יוצא שכלפי הכלה, ענייתה אמן לברכת הארוסין ושהייתה בין ברכת בפה"ג לבין שתייתה היין צריך להיות נידון כהפסק בין ברכת הנהנין לשתייה, וככל החשבון הנ"ל לגבי הבדלה, והא קמן שנהגו ליתן להכלה לשתות, א"ו ש"מ דליתא להחשבון הנ"ל, עכ"ד הגאון הנ"ל ז"ל.

ועתשו' נובי"ת (חאה"ע סי' א'), הו"ד בפ"ת לאה"ע (סי' ל"ד סק"א), אם הרב המסדר קידושין יכול לברך בנשואי חרש, שלא שייך לומר שמוציא את החתן בברכתו מכח דין שומע כעונה, שהרי איננו שומע. וז"ל שם, ואם היה מקום לומר שגם הכלה שייכא בברכת ארוסין, ומוציא המסדר את הכלה וכו'. ולפי"ז